

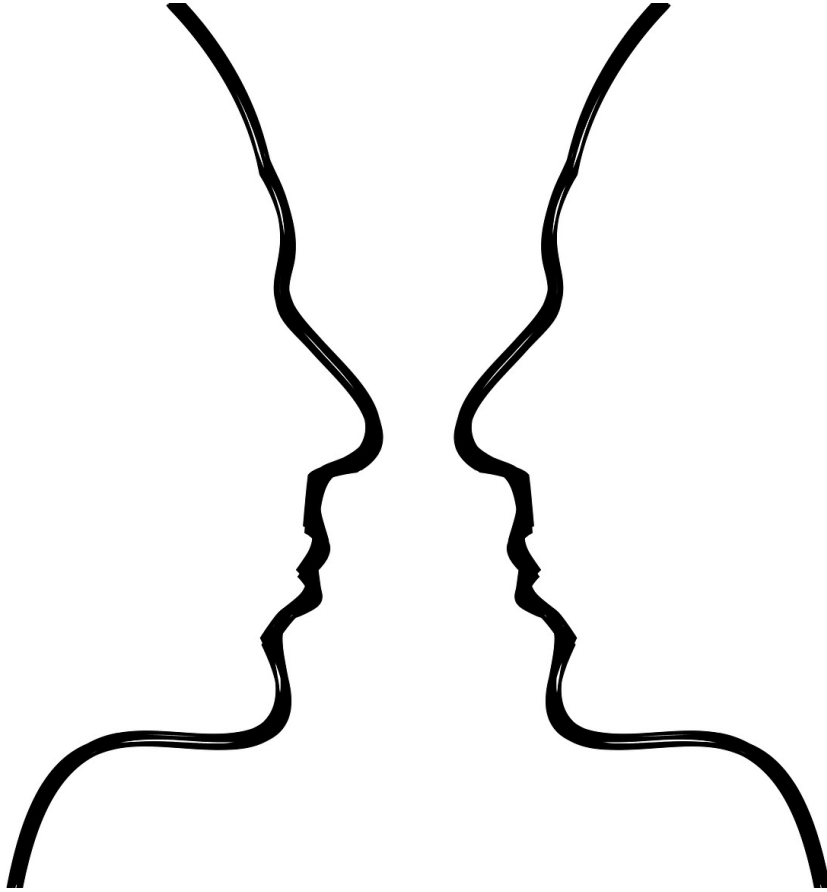
AYNA

KLİNİK PSİKOLOJİ DERGİSİ

ISSN:2148-4376

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

AYNA Klinik Psikoloji Dergisi

AYNA Clinical Psychology Journal

KÜNYE

AYNA Klinik Psikoloji Dergisi hakemli elektronik bir dergidir.
Dergimiz yılda üç kez (Şubat, Haziran ve Ekim ayları) yayınlanmaktadır. ISSN: 2148 - 4376

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Tülin Gençöz

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

EDİTÖRLER KURULU (Soyadı alfabetik sıra ile)

Dr. Öğr. Üyesi Yağmur Ar-Karcı

TED Üniversitesi, Ankara

Sinem Baltacı

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir

B. Pınar Bulut

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara

Dr. Öğr. Üyesi Gaye Zeynep Çenesiz

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van

Dr. Öğr. Üyesi Aysen Maraş

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla

Derya Özbek Şimşek

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir

Dr. Öğr. Üyesi Ece Tathan Bekaroğlu

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara

Selin Uçar

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

Dr. Öğr. Üyesi Elif Ünal

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun

YAYIN KURULU (Soyadı alfabetik sıra ile)

Neli Gagaa

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

Felek Yoğan

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

DANIŞMA KURULU (Soyadı alfabetik sıra ile)

Prof. Dr. Faruk Gençöz

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

Doç. Dr. Gülin Evinç

Hacettepe Üniversitesi, Ankara

İncila Gürol-Işık

İncila Gürol-Işık Psikoterapi Merkezi

Doç. Dr. Müjgan İnözü

Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Dr. Öğr. Üyesi Bahar Köse-Karaca

İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul

Filiz Özekin-Üncüer

Martı Psikoterapi

Dr. Öğr. Üyesi Öznur Öncül

Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak

MİZANPAJ EDITÖRÜ

Elif Ünal

KAPAK/LOGO TASARIM

Mert Özsen

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-posta: aynadrg@metu.edu.tr

TEKNİK DESTEK

Ozan Adıgüzel

HAKEMLER

(Alfabetik Sırayla)

- Dr. Öğr. Üyesi B. Türküler Aka (Psikoloji Bölümü, Bahçeşehir Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. Seray Akça (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. İrem Akıncı (Psikoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Miray Akyunus (Psikoloji Bölümü, İstinye Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. Cansu Akyüz (Psikoloji Bölümü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. Selen Arslan (Psikoloji Bölümü, Ege Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. İlkiz Altınoğlu-Dikmeer
Uzm. Psk. Suzi Amado
Dr. Öğr. Üyesi Meltem Anafarta-Şendağ (Psikoloji Bölümü, Ufuk Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. Sezin Aydoğ (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Gülbahar Baştuğ (Sağlık Hiz. Meslek Yüksekokulu, Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. Sıla Deniz Beyarslan
Uzm. Psk. Ozan Bıçakçı (Psikoloji Bölümü, Çankaya Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. Gökçen Bulut (Psikoloji Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Özlem Bozo (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Nurten Birlilik (Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. Onur Can Çabuk (Psikoloji Bölümü, Ege Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Fazilet Canbolat (Psikoloji Bölümü, Uluslararası Final Üniversitesi, KKTC)
Dr. Öğr. Üyesi Duygu Cantekin (Psikoloji Bölümü, Nişantaşı Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. Burçin Cihan (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. Canan Büyükaşık-Çolak
Doç. Dr. Deniz Canel-Çınarbaş (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Okan Cem Çirakoğlu (Psikoloji Bölümü, Başkent Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hatice Demirbaş (Psikoloji Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. İpek Demirok
Psk. Dr. Talat Demirsöz (Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Dilek Demirtepe-Saygılı (Psikoloji Bölümü, Atılım Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Kürşad Demirutku (Eğitim Bilimleri Bölümü, TED Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Çiğdem Günseli-Dereboy (Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Türkiye)
Psk. Dr. İlknur Dilekler (Bilkent Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Gelişim Merkezi, Türkiye)
Uzm. Psk. Yasemin Dinç
Prof. Dr. Gülay Dirik (Psikoloji Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Mithat Durak (Psikoloji Bölümü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ayşegül Durak-Batıgün (Psikoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Sine Egeci (Psikoloji Bölümü, Bahçeşehir Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. H. Gülsen Erden (Psikoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Ekin Eremsoy Arda (Gölge Psikolojik Danışmanlık Merkezi, Türkiye)
Prof. Dr. Neşe Erol
Doç. Dr. Ş. Gülin Evinç (Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Türkiye)
Prof. Dr. Benoît Fliche (Aix-Marseille University, Fransa)
Prof. Dr. Faruk Gençöz (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Öğr. Gör. Fatma Girgin Kardeş (Psikoloji Bölümü, Medipol Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. Ali Can Gök (Renge Psikoterapi Merkezi, Turkey)
Dr. Öğr. Üyesi Hande Gündoğan (Psikoloji Bölümü, İstanbul Medipol Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. Ayşenur Güngör (Psikoloji Bölümü, TED Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. Derya Gürcan Yıldırım (Psikoloji Bölümü, Atatürk Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Derya Gürsel (Centre Hospitalier Simone Veil, Fransa)
Doç. Dr. A. Bikem Hacıömeroğlu (Psikoloji Bölümü, Gazi Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Ayça Korkmaz (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Gözde İkizer (Psikoloji Bölümü, TOBB ETÜ, Türkiye)
Arş. Gör. Dr. Emine İnan (Psikoloji Bölümü, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Müjgan İnözü (Psikoloji Bölümü, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)

HAKEMLER
(Alfabetik Sırayla)

- Uzm. Psk. **Özlem Kahraman** (Psikoloji Bölümü, Başkent Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. **A. Nuray Karancı** (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Arş. Gör. **Emrah Keser** (Psikoloji Bölümü, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Pınar Kaya Kurtman**
Doç. Dr. **Aylin İldem Koçkar** (Psikoloji Bölümü, İstanbul Kemerburgaz Ünv., Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Çiğdem Koşe-Demiray** (Psikoloji Bölümü, Arel Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Bahar Köse-Karaca** (Psikoloji Bölümü, İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Özge Mergen** (Özge Mergen Bireysel Kurumsal Gelişim Danışmanlık, Türkiye)
Uzm. Psk. **Özlem Okur** (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. **Ferhunde Öktem**
Dr. Öğr. Üyesi **Bahar Öz** (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Öznur Öncül** (Psikoloji Bölümü, Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Pınar Özbağrıaçık-Çağlayan** (Mavi Psikolojik Danışmanlık Merkezi, Türkiye)
Psk. Dr. **Serkan Özgün** (Bude Psikoterapi Merkezi, Türkiye)
Uzm. Psk. **Aylin Özkan** (Psikoloji Bölümü, Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. **Bengi Öner Özkan** (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Psk. **Gizem Özkul** (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Hivren Özkol** (Mitra Psikolojik Danışmanlık, Türkiye)
Doç. Dr. **Tolga Esat Özkurt** (Enformatik Enstitüsü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Nurten Özüorçun-Küçükertan** (Yelken Psikoloji, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **İpek Güzide Pur-Karabulut** (Psikoloji Bölümü, Maltepe Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Neslihan Rugancı**
Dr. Öğr. Üyesi **Başak Bahtiyar** (Psikoloji Bölümü, Maltepe Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Elçin Sakmar** (Elçin Sakmar Danışmanlık ve Gelişim Merkezi, Türkiye)
Dr. **Elif Kuş Saillard** (Bağımsız Danışman, Fransa)
Dr. Öğr. Üyesi **Sevda Sarı-Demir** (Psikoloji Bölümü, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye)
Psk. **Yağmur Saklı** (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. **Mustafa Sarıkaya** (Psikoloji Bölümü, TED Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Gizem Sarısoy Aksüt** (Antalya Bilim Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Dilek Sarıtaş-Atalar** (Psikoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Kerim Selvi** (Psikoloji Bölümü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Burcu Sevim** (BS Eğitim ve Psikolojik Danışmanlık Merkezi, Türkiye)
Psk. Dr. **Tuğba Uyar Suiçmez** (Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Yankı Süsen** (Psikoloji Bölümü, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Begüm Z. Şengül** (Çankaya Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi, Türkiye)
Doç. Dr. **Emre Şenol-Durak** (Psikoloji Bölümü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Yeliz Şimşek-Alphan** (Dönence Aile Danışma Merkezi, Türkiye)
Uzm. Psk. **Selin Temizel Kırışman** (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Merve Topçu** (Psikoloji Bölümü, Çankaya Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Zulal Törenli** (Başkent Üniversitesi Hastanesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Ezgi Tuna** (Psikoloji Bölümü, Çankaya Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Ece Tuncay-Şenlet** (Psikoloji Bölümü, Okan Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. **Sait Uluç** (Psikoloji Bölümü, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Beyza Ünal** (European Network on Independent Living Board Member, Türkiye)
Uzm. Psk. **Çiğdem Vaizoğlu Şengünler** (Psikoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Duygu Yakın** (Psikoloji Bölümü, İstanbul Arel Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. **Özden Yalçinkaya-Alkar** (Psikoloji Bölümü, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Uzm. Psk. **Aybüke Halime Yaldız** (Psikoloji Bölümü, TED Üniversitesi, Türkiye)
Psk. Dr. **Ferhat Yarar** (Akış Psikoterapi Merkezi, Türkiye)
Doç. Dr. **Erdoğan Yıldırım** (Sosyoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi **Tuğba Yılmaz** (Psikoloji Bölümü, Bakırçay Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. **Adviye Esin Yılmaz** (Psikoloji Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye)

HAKEMLER
(Alfabetik Sırayla)

Uzm. Psk. Deniz Yılmaz

Psk. Dr. İbrahim Yiğit

Prof. Dr. Orçun Yorulmaz (Psikoloji Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye)

Psk. Dr. Sema Acı Yurduşen (Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Pediatrik Onkoloji Bilim Dalı, Türkiye)

Psk. Dr. Muazzez Merve Yüksel (Tılsım Danışmanlık, Türkiye)

İÇİNDEKİLER

I. Kuramsal Derleme

Travmanın nitel ve öznel yönlerine bir bakış: Öyküsel terapi yaklaşımları

Gözde İKİZER.....1

Lacanyen Yaklaşımda Cinsiyetlenme ve Histeri Nevrozu

Sezin AYDOĞ.....20

Ruh Sağlığı Alanında Genetik ve Çevre: İkiz Araştırmaları

Şule BAŞTEMUR, Mustafa Alperen KURŞUNCU.....41

II. Nicel Araştırma

Ben-Tovim Walker Beden Tutum Ölçeği (BTWÖ)'nin Türkçe Formunun Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi

Fatma Mahperi ULUYOL, Elif BARIŞKIN.....57

III. Vaka Çalışması

Vaka İncelemesi: Bir Obsesyon Nevrozu Vakasının Psikanalitik Kuram Üzerinden İncelenmesi Örneği

Makbule Su POLAT, Faruk GENÇÖZ.....78

IV. Eser İnceleme

Hoş Bir Kasabanın Şiddete Varan Öyküsü: Pleasantville'de Belirsizliği Yönet(eme)mek

Sanem KÜÇÜKKÖMÜRLER110

AYNA Klinik Psikoloji Dergisi Yazım Kuralları ve Yayın Politikası.....124

Kuramsal Derleme

Travmanın nitel ve öznel yönlerine bir bakış: Öyküsel terapi yaklaşımları

Gözde İKİZER^{1*}

¹ TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye

Makale Bilgisi

Anahtar kelimeler:

travma,
öyküsel terapi,
TSSB,
derleme

Keywords:

trauma,
narrativetherapy,
PTSD,
review

Öz

1990'ların başından bu yana, öyküsel terapiler ruh sağlığı alanındaki uzmanlar tarafından daha yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir. Yakın zamanda öyküsel terapinin, travma-odaklı yaklaşımlar gibi, daha özelleşmiş biçimleri geliştirilmiştir. Bu makalede, travma alanındaki öyküsel terapi yaklaşımları derlenmektedir. Travma-odaklı öyküsel terapiler travmanın nitel ve öznel yönlerine odaklanmaktadır ve travmatik deneyimi danışanların kronolojik yaşam öyküsü içine yerleştirmeyi hedeflemektedir. Danışanı uzman konumuna yerleştirerek, öyküsel terapistler danışanların öykünün yapısını bozmasına ve öyküyü yeniden yapılandırmasına yardım etmektedir. Literatürde, tanıklık terapisi, öyküsel maruz bırakma terapisi (NET) ve yaşam incelemesi terapisi ve ayrıca, kolektif öyküsel yaklaşımlar gibi birtakım yapılandırılmış travma-odaklı öyküsel terapi yaklaşımları bulunmaktadır. Her ne kadar bu yaklaşımlara yönelik kanıtların çoğu anekdota dayalı olsa da, bazı çalışmalar travma sonrası stres bozukluğunun tedavisinde NET'in koşullu olarak etkili olduğunu göstermiştir. Bu yaklaşımın kullanımının artırılması ve stres ve travma ile ilişkili bozukluklar için etkililiğinin incelenmesi uygulayıcıların ve araştırmacıların travma-odaklı öyküsel terapi yaklaşımlarının, özellikle travmatik olaylara maruz kalma oranlarının oldukça yüksek olduğu Türkiye'de, geçerliliğini ve klinik yararını daha iyi anlamasına yardımcı olacaktır.

Abstract

Beginning from the early 1990s, narrative therapies have begun to be used widely by mental health professionals. Recently, more specialized forms of narrative therapy, including trauma-focused approaches, have been developed. This paper reviews narrative therapy approaches which focus on trauma. Trauma-focused narrative therapies address qualitative and subjective aspects of trauma and aim to integrate the traumatic experience into the clients' chronological life history. Positioning the client as the expert, narrative therapists help clients to deconstruct and reconstruct the narrative. In the literature, there are several structured trauma-focused narrative therapy approaches such as testimony therapy, narrative exposure therapy (NET), and life review therapy, and also collective narrative approaches. Although evidence is mostly anecdotal for these approaches, some studies have shown conditional effectiveness of NET for the treatment of posttraumatic stress disorder. Increasing the use of these approaches and examining their effectiveness for stress- and trauma-related disorders would help practitioners and researchers to better understand the validity and clinical utility of trauma-focused narrative therapy approaches, especially in Turkey where estimates of exposure to traumatic events are quite high.

*Sorumlu Yazar, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Söğütözü Caddesi No:43, 06560, Ankara, Türkiye
e-posta: gikizer@etu.edu.tr
DOI: 10.31682/ayna.497048
Gönderim Tarihi (Received): 14.12.2018; Kabul Tarihi (Accepted): 10.10.2019
2148-4376/ All rights reserved.

Giriş

“Kişi üzerinde daha etkili olan şey sorun hakkında konuşmak mı yoksa sorun üzerinde daha etkili olan şey kişinin konuşması mı?” (Bjorøy, Madigan ve Nylund, 2015, s. 336)

Travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ilk olarak DSM-III (American Psychiatric Association, 1980) kapsamındaki psikolojik bozukluklar arasında yer aldığından bu yana, bozukluğun önlenmesine ya da tedavi edilmesine yönelik birçok psikoterapi yaklaşımı geliştirilmiştir. TSSB'nin bireyin birden fazla işlevini (örn., kişilerarası ilişkiler, duygu düzenleme) olumsuz etkileyen karmaşık yapısı nedeniyle mevcut psikoterapilerin çeşitlendirilmesi önemli görünmektedir. Aynı zamanda, TSSB sıklıkla DSM-5'te (American Psychiatric Association, 2013) tanımlanan diğer bozukluklar ile bir arada görüldüğünden, günümüzdeki tedavi yaklaşımlarına yönelik öneriler sıklıkla birden fazla terapi tekniğinin (örn., psikoeğitim, bilişsel-davranışçı teknikler) bir arada kullanılmasını içermektedir (Robertson, Humphreys ve Ray, 2004).

Toplumlarda travmaya maruz kalma hakkında yapılan yaygınlık çalışmaları oldukça yüksek oranlar göstermektedir. Örneğin, oldukça geniş bir toplum örneklemini ile yapılan bir çalışmada, katılımcıların %70,4'ünün yaşamları boyunca en az bir travmatik olaya maruz kaldıkları görülmüştür (Benjet ve diğerleri, 2016). Türkiye'deki travmatik olay yaygınlığına yönelik geniş kapsamlı bir araştırma sonucunda, örneklemin %84,2'sinin en az bir olay yaşadığı bildirilmiştir (Karancı ve diğerleri, 2012). Tüm dünyada maruz kalınan travmatik olay sayısının oldukça yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, travmaya maruz kalan bireyler ve gruplar için travma-odaklı terapi uygulamalarının önemi belirginleşmektedir. Ayrıca, göç, mültecilik ve savaş gibi deneyimlerin sıklıkla tek bir travmatik olay ile sınırlı kalmadığı düşünüldüğünde, mevcut diğer terapilerin de çeşitli bileşenler ile desteklenerek güçlendirilmesi önem kazanmaktadır.

Travma sonrası strese yönelik psikoterapiler arasında, maruz bırakma yaklaşımları oldukça sık kullanılmaktadır. Maruz bırakmanın temel bir bileşen olduğu travma-odaklı bilişsel-davranışçı terapi ve göz hareketleriyle duyarsızlaştırma ve yeniden işleme (*eye movement desensitization and reprocessing* [EMDR]) gibi travma-odaklı psikoterapi yaklaşımlarının TSSB'nin tedavisinde yararlı olduğu gösterilmiştir (American Psychological Association, 2017; Bisson ve diğerleri, 2007). Bununla birlikte, son yıllarda travmatik deneyimleri olanlarla birlikte çalışan ruh sağlığı uzmanları arasında öyküsel (*narrative*) yaklaşımlar da daha sık kullanılır hale gelmiştir. Bu yaklaşımlar hakkındaki bazı diğer

kaynaklarda İngilizce ‘*narrative*’ sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak ‘*öyküleyici*’, ‘*narratif*’ ya da ‘*anlatısal*’ sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu sözcüğün kökeninde, Latince anlatmak anlamındaki ‘*narrare*’ fiili ve ‘*narrativus*’ sıfat fiili bulunmaktadır. Buradan hareketle, yukarıda belirtilen farklı kullanımların da sözcüğün anlamını karşıladığı düşünülebilir.

Öyküsel terapi yaklaşımları; Foucault, Bateson, feminizm, antropoloji ve postmodernizm gibi farklı görüşlerden ve kaynaklardan beslenmektedir ve bu terapilerdeki bazı öğeler klinik psikolog George Kelly’nin kişiliği açıklamak üzere geliştirdiği kişisel yapılar kuramı ile kısmen benzerlik göstermektedir (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2015). Aynı zamanda, öyküsel terapi yaklaşımları yapılandırmacı yaklaşımlar olarak kabul edilmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımlar, insanın doğasının iyi ya da kötü olduğuna dair herhangi bir yargı getirmez; önemli olan her birey tarafından gerçeğin nasıl yapılandırıldığıdır (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2015). Bu açıdan gerçek ve bu gerçeği içeren öyküler, mevcut kültürel söylemler içinde sosyal ve tarihsel olarak yapılandırılmıştır (White ve Epston, 1990). Öyküsel terapi yaklaşımlarının kurucusu olarak adlandırılan White ve Epston (1990), bireyin sosyal bağlamı içinde dilin kullanımı ile gerçekliklere anlam yükledikçe, bu gerçekliklerin güç kazandığından söz etmektedir. Bilgi ve güç, birbirlerine indirgenemeyecek olsalar da birbirlerinden ayrılmazlar. Böylece, her deneyim bilgi ve güç ile ilişkilidir ve her öykünün içinde güç ile ilgili öğeler bulunmaktadır. Özellikle travma yaşayanlar ile birlikte terapide çalışırken odakta güç, direnç ve özgürleşme gibi kavramların da olması gerektiği belirtilmektedir (Afuape, 2011). Postmodern ve yapılandırmacı temelleri nedeniyle, bu terapi yaklaşımlarının literatürdeki ilk postpsikolojik yaklaşımlar olduğu ileri sürülmektedir (Bjorøy ve diğerleri, 2015).

Görüldüğü üzere, postmodern ve yapılandırmacı temele sahip bu yaklaşımlar doğası gereği terapide danışanın beraberinde getirdiği tüm öyküler için uygulanabilir durumdadır. Bu yaklaşımlar ve bireylerin sorunlarına yönelik öne sürdükleri görüşler, günümüzde çeşitli terapi yaklaşımlarının gelişmesine öncülük etmiştir. Yakın zamanda, yaklaşımlar çeşitlenerek farklı türdeki sorunlar için özelleşmeye başlamıştır. Bunun bir örneği, travma-odaklı öyküsel yaklaşımlardır. Bu derlemede, çocuklar ve yaşlılar gibi farklı yaş gruplarında ve ayrıca, mülteciler, göçmenler ya da savaş mağdurları gibi farklı popülasyonlarda uygulanabilecek travma-odaklı öyküsel yaklaşımların klinik psikologlar başta olmak üzere ülkemizdeki ruh sağlığı uzmanlarına tanıtılması hedeflenmektedir. Tüm dünyada hızla daha popüler olmalarına ve son yıllarda kanıta dayalı psikoterapi uygulamaları arasında yerlerini almaya başlamalarına rağmen, öyküsel yaklaşımlar ülkemizde lisansüstü eğitim düzeyinde sözü

edilen travma-odaklı psikoterapiler arasında çoğunlukla yer bulmamaktadır. Benzer şekilde, psikoloji, psikiyatri ya da psikolojik danışmanlık alanlarında faaliyet gösteren dernekler ve diğer kurumların açtıkları mesleki eğitimler arasında da öyküsel terapi yaklaşımlarına yönelik eğitimlere çoğunlukla rastlanmamaktadır. Ülkemizde öyküsel yaklaşımlar üzerine yazılan bilimsel kaynaklar incelendiğinde, okuyucunun karşısına öyküsel psikoterapi ya da psikolojik danışmanlık süreçlerini açıklayan az sayıda bilimsel yayın çıkmaktadır (örn., Çelik, 2017; Kararımak ve Bugay, 2010). Ancak, ülkemizde, travma-odaklı öyküsel yaklaşımlara ayrıntılı değinen yayın bulunmamaktadır. Bu açılarından, ruh sağlığı ve bu derleme özelinde travma alanında çalışmalar yürüten uzmanların ve araştırmacıların öyküsel yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olmaları, terapistlerin yardım sağlama kapasitesini artırabilir.

Travma-odaklı Öyküsel Terapi Yaklaşımları

1960'lı yılların sonundan itibaren, öyküleme fikri, beşerî bilimlerde 'dile dönüşün' (*linguistic turn*) bir parçası olarak, psikoloji, antropoloji, sosyoloji, kültür çalışmaları, tarih, hukuk gibi çok sayıdaki uzmanlık alanında ve disiplinde görünür olmaya başlamıştır (Riessman ve Speedy, 2007). Psikolojide ise öyküsel terapi terimi ilk kez 1990'lar civarında White ve Epston tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Travma-odaklı öyküsel yaklaşımlar, her ne kadar çeşitli bilişsel-davranışçı terapi öğelerini içerseler de temel olarak travmatik anının öyküsel şekilde yeniden yapılandırılmasını içermektedirler (Böttche, Kuwert ve Knaevelsrud, 2012). Travmatik anılar, zihinde çözülmüş, genellikle tutarlı ve bütüncül bir semantik yapısı olmayan duyusal kesitler halinde depolanmaktadır (van der Kolk ve Fisler, 1995). Buna karşın, öyküsel anı semantik ve semboliktir. Öyküsel yaklaşımlarda, travmatik anının bireyin kronolojik yaşam öyküsü içine entegre edilmesi vurgulanmaktadır. Buradan hareketle, öyküsel terapi yaklaşımlarına göre, iyileşmeye giden yol, öykünün yapısının bozulması (*deconstruction*) ve sonrasında yeniden yapılandırılmasıdır (*reconstruction*). Gerçeklik tek, mutlak ve nesnel değildir; üretilmiştir ve tam da bu nedenle, değiştirilmesi her zaman mümkündür (Monk, Winslade, Crocket ve Epston, 1997). Ayrıca, yeniden yapılandırmanın açık ve tutarlı bir kuramsal arka plana dayandığı uygulamalarda, öykünün yeniden anlatılması nedeniyle yeniden travmatizasyonun ortaya çıkması da bir risk olarak kabul edilmemektedir (Kaminer, 2006).

Bireylerin yaşamları hakkındaki öyküleri, bireyler tarafından belirli olayları bir zamanda belirli bir sırada birleştirmesiyle ve bunları anlamlandırma ya da açıklama çabasıyla yaratılmaktadır (Morgan, 2000). Bu açıdan, her bireyin yaşamı ve ilişkileri hakkında iç içe geçmiş birçok öyküsünün (örn., başarıları, istekleri, becerileri) olması beklenmektedir. Diğer

bir deyişle, bireyler psikoterapiye çoklu öyküler (ve çoklu anlamlar) getirirler (Bjorøy ve diğerleri, 2015). Ancak, yardım için başvuran pek çok bireyin baskın “kişisel sorunlar” temasının, baskın olmayan “kişisel güçlü yönler ve kaynaklar” temasını gölgeleyen bir öyküsü olduğu görülmektedir (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2015). Bu bireylerin kimliği sıklıkla kurban olma çerçevesinde tanımlanmıştır (White, 2004). Bu öykülerde ayrıca sıklıkla ruminasyon, olumsuz düşünme, karamsarlık teması hâkimdir. Hatta, travmayı açıklamada çoğu zaman günlük dilin yetersiz kaldığı ve danışanlar tarafından çeşitli metaforların (örn., “Ben geçmişimin mahkumuyum”) kullanıldığı görülmektedir (Meichenbaum, 2014). Özellikle, travmaya maruz kalanlar, onlara bunu yaşatanların öykülerine de sıkışıp kalabilmektedirler. Savaş, afet, işkence, istismar gibi travmatik olaylar yaşayanlar, bu olaylara neden olanların (travmaya maruz kalanların geçmişte ve şu anda kim oldukları ve kim olabilecekleri ile ilgili) öykülerini de bir anlamda yanlarında taşımaktadırlar. Bu öyküler, o deneyime neden olanlar, medya haberleri, hukuki ve tıbbi metinler tarafından da sıklıkla desteklenmektedir (Bjorøy ve diğerleri, 2015). Öyküsel terapi ise terapideki bireyin bu öyküyü nasıl oluşturduğuna odaklanmakta; öykünün her zaman değişebileceğini, değişimin her zaman olası olduğunu vurgulamaktadır.

Bireylerin kendi yaşamları hakkında anlattıkları öyküler, bireylerin kendilerini ve çevrelerini nasıl algıladıklarını etkilemektedir. Özellikle travmatik anların girici, zorlayıcı doğasından ötürü, bireyi çevresi farklı bir gerçeklik gibi görünebilmekte; birey, şimdiki zaman ve geleceğe yabancılaşmaya başlayabilmektedir (Schauer, Neuner ve Elbert, 2011). Yaşam öyküsünün yalnızca travmatik deneyimler çevresinde oluşturulması da süreğen bir sıkıntı hissine neden olabilmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, öyküsel terapilerde sorunun yapısı bozulmaktadır ve sorun dışsallaştırılmaktadır (White ve Epston, 1990). Michael White tarafından Avustralya’da 1980’lerde öyküsel terapileri geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla kurulan Dulwich Centre, öyküsel terapiden şu şekilde bahsetmektedir: “Öyküsel terapi...sorunların kişilerden ayrı olduğunu düşünmektedir ve kişilerin sorunlarının yaşamlarındaki etkisini azaltmalarına yardımcı olacak birçok becerisi, yetkinliği, inancı, değerleri, bağları ve yetenekleri olduğunu varsaymaktadır” (Dulwich Centre, 2018a). Dışsallaştırma, bir teknik olmaktan ziyade, bir tutumdur (Freedman ve Combs, 1996). Dışsallaşan sorun artık bireyin kendisi değildir, sorun yalnızca sorundur ve çözüm de sadece bireysel değildir (Denborough, 2008). Bu dışsallaştırma, sorunun bireyden bağımsız hale gelmesine yol açacağından, bireyler alternatiflerini daha kolay belirleyebilmekte, soruna daha etkin ve daha az gergin yaklaşabilmekte ve bireylerin kim olacaklarını seçme konusunda daha özgür olacakları düşünülmektedir. Bu şekilde, sorunla

monolog yerine diyalog yolunun açılmasının mümkün olabileceği belirtilmektedir (White ve Epston, 1990).

Terapötik süreçte, travma deneyimi olanların ‘travmayı dile getirmelerinin’, ihtiyaçlarından ve tercihlerinden bahsetmelerinin, terapistlerin hayatta onlar için önemli olanları ve yaşadıklarına rağmen nelere değer vermeyi sürdürdüklerini dinlemesinin bireyin kimliğini gelecek ve bağlam ile ilişkilendirmek açısından yararlı olacağı öngörülmektedir (Duvall ve Béres, 2007). Travmaya odaklanmış kimliklerden alternatif kimliklere geçiş yapmak, bireyleri, yaşamlarında topluma anlamlı katkıları olabilecek etkin üyeler olarak görmenin de ilk adımıdır (Marlowe, 2010). Örneğin, Yuen (2009) değersiz ve kusurlu bir kimlik alanından ayrılıp, istismar yaşantısı sırasında annesini korumaya çalışan şefkatli bir kimlik alanına geçerek istismar deneyimini anlatan bir vakasından bahsetmektedir. Bu şekilde, danışanın travma hakkında konuşması daha kolay ve daha güvenli olmuştur.

White (2004) bireyin acısını söze dökmesini ve travmaya nasıl karşı koyduklarını anlatmalarını sağlamayı “ikili dinleme” (*double listening*) olarak adlandırmaktadır. Öyküyü dinlerken “Bu çok kötü zamanlarda ilerlemene ne yardımcı oldu?” gibi soruların kullanımı buna örnektir. Yalnızca travmanın etkilerini (örn., “Çaresiz hissettim”) göz önünde bulundurmamak yerine, terapötik süreçte bireyin tepkilerini (örn., “Arkadaşımla konuştum”) de dikkate almak umutsuzluk hissini azaltma ve bireyin bir şey yapamadığı düşüncesine karşı koyma işlevini gösterebilir (Yuen, 2009). Ayrıca, bireyin hem ‘olağandışı’ hem ‘olağan’ öykülerine aynı anda odaklanmak da travma-odaklı öyküsel terapiler kapsamında önemli görülmektedir (Marlowe, 2010). Bu şekilde, entegrasyonun ve yeniden yapılanmanın daha kolaylaşacağı öngörülmektedir.

Travma-odaklı öyküsel yaklaşımlar uygulanırken, terapist ve danışan arasındaki ilişkinin göz ardı edilmemesi önemlidir. Travmaya yönelik diğer yaklaşımlarda olduğu gibi, etkin dinleme, empati ve olumlu ilgi gibi kavramlar öyküsel yaklaşımlarda terapistin davranışıyla ilgili olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, terapistler sıklıkla “bilmeyen” (*not-knowing*) bir duruş sergilemekte; danışanın kendi yaşamı konusunda uzman olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar. “Bilmeyen” duruş, terapistin bir şey bilmediği anlamında değildir. Aksine, terapistin dinlemeye odaklandığı ve konuşmanın bu dinlemeye ikincil olarak ortaya çıktığı anlamındadır (Freedman ve Combs, 1996). Terapistler danışanın öyküsünü anlamaya ve tanı, değerlendirme, tedavi gibi terimlerin hâkim olduğu bir dilden kaçınmaya çalışmaktadırlar. Bunun nedeni, terapistin gerçeklerinin, danışanın kendi yaşamları hakkında bildiklerinden daha öncelikli olmamasıdır (Corey, 2009). Terapistin temel görevlerinden biri, danışanın öyküsünü farklı bakış açılarından görmesini teşvik etmek

olduğundan, yöntem kadar terapistin bunun mümkün olmasını destekleyecek meraklı olmak gibi kişilik özellikleri de önem kazanmaktadır. Öyküsel terapistlerin eğitiminde bireyleri marjinalleştirilmesi ve 'dışlayıcı' olabilecek baskın söylemleri yinelememesi üzerinde yoğun olarak durulmaktadır (Bjorøy ve diğerleri, 2015).

Bu kuramsal derlemede sözü edilen yaklaşımlar, geçmişte travmaya maruz kalmış bireyler ve gruplar için tasarlanmış olsalar da öyküsel yaklaşımların bireyin travmatik deneyimleri de dahil olmak üzere tüm yaşam öyküsünü ele aldıkları düşünüldüğünde, aslında her öyküsel terapi yaklaşımının biraz da travma-odaklı olduğunu düşünmek hatalı olmayacaktır. Bununla beraber, bu kuramsal derlemede sözü edilecek yaklaşımların odağı doğrudan maruz kalınan travmatik olaylar ve etkileri üzerinedir; bu yaklaşımlar, diğer öyküsel terapilerden farklı olarak travma terapilerinde sıklıkla kullanılan bileşenleri (örn., maruz bırakma) ve bireyin kendilik algısının korunabilmesi için yazılı ifade oluşturma gibi teknikleri içermektedir.

Bu bölümde ayrıntılarından söz edilecek olan iki temel travma-odaklı yaklaşım, tanıklık terapisi ve öyküsel maruz bırakma terapisi. Bu yaklaşımlar, çok çeşitli travmatik olaylara maruz kalmış farklı yaş gruplarında uygulanabilmektedir. Öyküsel maruz bırakma terapisi (*Narrative exposure therapy [NET]*) her ne kadar tanıklık terapisinden temel olsa da kapsamındaki kendine özgü uygulama biçimi ile tanıklık terapisi yaklaşımından ayrılmaktadır. Ayrıca, NET günümüzde travma-odaklı öyküsel yaklaşımlar içinde yapılandırılmış ve standart uygulama biçimi olan tek yaklaşımdır. Bunlara ek olarak, bu yaklaşımların sonrasında, özel olarak adlandırılmamış ancak literatürde uygulayıcılar tarafından travma deneyimi ve ilgili yakınmalar ile başvuran bireylere yardımcı olabileceği vurgulanan yaşam incelemesi terapisi gibi yaklaşımlardan da söz edilecektir.

Tanıklık Terapisi (Testimony Therapy)

Tanıklık terapisi yaklaşımı, Lira ve Weinstein tarafından geliştirilmiş olup; yaklaşıma yönelik ayrıntılar o dönemde Cienfuegos ve Monelli (1983) rumuzları kullanılarak yayınlanmıştır. Yazarlar Şili'de siyasi suçlar nedeniyle mahkûm olmuş bireyler ile çalışmalar yapmışlar; bu mahkûmlardan ifadelerini toplamanın, onlara yardım etmenin bir yolu olabileceğini düşünmüşlerdir (vanDijk, Schoutrop ve Spinhoven, 2003). Kısa bir bireysel psikoterapi yöntemi olan tanıklık terapisinde, travmaya maruz kalan bireylerin travma öykülerinin anlatılması ve belgelenmesi üzerinde çalışılmaktadır. Bireylerin travmatik deneyimler dahil olmak üzere anlattıkları yaşam öyküleri seanslarda ses kayıt cihazı yoluyla kaydedilmekte, seans aralarında kayıtlar çözümlenmekte ve sonrasında danışanlara

verilmektedir. Danışanların ve terapistin imzaladığı belgeler ile ne yapılacağı danışanlara bırakılmaktadır. Danışan, ifade metnini kendisi için saklayabilmekte, yakınlarına verebilmekte ya da bir insan hakları örgütüne gönderebilmektedir. Tanıklığın ve ifade oluşturmanın, bireylerin kolektif travmatizasyonu yeni bir sosyal bağlamda deneyimlemesi, travmatik anıya dair öykülerin sosyal güveni ve barışı destekleyebilecek yeni toplu tarih ve toplu kimlik anlayışının gelişmesi yoluyla yarar sağladığı belirtilmektedir (Weine, Kulenovic, Pavkovic ve Gibbons, 1998).

Tanıklık terapisinin etkililiğine yönelik çok az sayıda sistematik ve kontrollü çalışma bulunmaktadır. Bu yaklaşımın yararlı olduğuna dair bulguların çoğu organize şiddet eylemlerine, savaşa maruz kalmış bireylerde ya da mültecilerde yalnızca klinik gözleme dayalı olarak bildirilmiştir. Bosna-Hersek'te soykırma maruz kalmış bir grup yetişkin ile yapılan bir pilot çalışmada (Weine ve diğerleri, 1998), tanıklık terapisi sonlandıktan sonra katılımcıların TSSB tanı oranında ve TSSB ve depresyon belirtilerinin şiddetinde azalma; genel işlev puanlarında ise artış olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların iki ve altı ay sonraki izlemlerinde ise belirtilerinin daha da azaldığı ve genel işlevinin daha da arttığı görülmüştür.

Öyküsel Maruz Bırakma Terapisi (NET)

Neuner, Schauer, Roth ve Elbert (2002) tarafından, özellikle savaş ve işkenceye maruz kalan bireylerin ve grupların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geliştirilen NET; kısa-süreli, standardize edilmiş bir yaklaşımdır. NET, özellikle çatışma, savaş, göç gibi deneyimleri olanlar için tasarlandığından, tekli olaylar yerine kompleks ve çoklu travmatik deneyimlerin üzerinde durulmasını mümkün kılmaktadır.

Sıklıkla her biri 90 dakikalık 5 ila 10 seansta uygulanan NET kapsamında, terapistin yönlendirmesiyle, danışan yaşamının kronolojik bir öyküsünü oluşturmaktadır. Bunu yaparken, travmatik deneyimler kadar olumlu yaşam olayları da kronolojiye dahil edilmektedir. Bir halat üzerinde taşlar, çubuk, mumlar ya da çiçekler gibi nesnelerin kullanımıyla yaşam çizgisi (*lifeline*) oluşturulmakta ve yaşam öyküsü görselleştirilmektedir. Değerlendirme ve psikoeğitim ile başlayan terapi süreci, yaşam çizgisinin oluşturulması ve öyküsel maruz bırakma ile devam etmektedir. Danışan, öykünün anlatımı sırasında anılarının parçalarını birleştirerek, tutarlı bir otobiyografik öykü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, danışandan travmatik olayın öyküsünü şimdiki zaman ile bağlantıyı kaybetmeden anlatması istenmektedir. Anılar öyküleştirdikçe ortaya çıkan duygusal ve fiziksel tepkiler üzerinde durulmaktadır (Schauer ve diğerleri, 2011). Terapi sürecinin sonuna doğru, terapist danışanın ifadesini yazılı olarak hazırlamakta ve sonrasında bu yazılı ifade, düzeltmeler ya da

eklemeler yapması için danışana okunmaktadır. Bu işlem, danışanın biyografisi tamamlanıncaya kadar seanslar boyu devam edebilmektedir. Son aşamada ise, terapist, danışan ve varsa çevirmen bu yazılı ifadeyi imzalamaktadır. Danışan bu ifadeyi insan hakları ihlaline yönelik kanıt ya da hukuki davalar için delil olarak kullanabilmektedir. İfade oluşturma, danışanın öz-saygısını artırmanın yanı sıra kişisel kimlik hissini güçlendirme işlevi de taşımaktadır. Ayrıca, seanslarda biyografinin üzerinden geçmek davranış örüntülerinin ve şemaların entegrasyonunu ve kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan NET yaklaşımının, diğer maruz bırakma tekniklerinden farklı olduğu söylenebilir.

Travmaya maruz kalmış gruplarda NET'in etkililiğini destekleyen farklı bilimsel araştırmalar bulunmaktadır. Neuner ve arkadaşları (Bichescu, Neuner, Schauer ve Elbert, 2007; Neuner ve diğerleri, 2008; 2010; Neuner, Schauer, Klaschik, Karunakara ve Elbert, 2004) bir dizi çalışma ile Afrikalı mültecilerde, Almanya'daki sığınmacılarda ve Romanya'da şiddete maruz kalmış bireylerde NET'in etkili olup olmadığını incelemiştir. Örneğin, Afrikalı bir mülteci grubunda TSSB'ye yönelik olarak öyküsel maruz bırakma terapisi, destekleyici danışmanlık ve psikoeğitimin karşılaştırıldığı çalışmada, tedaviden bir yıl sonra danışmanlık (%79) ve psikoeğitim (%80) verilenlere kıyasla NET (%29) ile tedavi edilenlerin TSSB tanısını karşılama oranlarının daha düşük olduğu görülmüştür (Neuner ve diğerleri, 2004). Ayrıca, TSSB'e yönelik müdahaleler hakkında yapılan gözden geçirme ve meta-analiz çalışmalarında NET'in kullanımını destekleyen kanıtlar elde edilmiştir (Cusack ve diğerleri, 2016; Robjant ve Fazel, 2010; Thompson, Vidgen ve Roberts, 2018).

Amerikan Psikoloji Birliği, 2018 sonu itibarıyla TSSB için etkili olduğuna yönelik güçlü bilimsel kanıtlar olan dört psikoterapi yaklaşımını (yani, bilişsel-davranışçı terapi, bilişsel işleme terapisi, bilişsel terapi ve uzamış maruz bırakma) güçlü bilimsel kanıtlar dahilinde önermekte; üç terapi yaklaşımını ve ilaç kullanımını ise koşullu olarak önermektedir (American Psychological Association, 2017). Koşullu olarak önerilen yaklaşımlar, EMDR ve kısa eklettik psikoterapi ile birlikte NET'tir. Bu yaklaşımların araştırmalarda iyi tedavi sonuçları ile ilişkili olduklarının gösterildiği, ancak kanıtların henüz yeterince güçlü olmadığı, tedavi yararı ve olası zararlar dengesinin iyi kurulmamış olabileceği ya da müdahalenin farklı tedavi ortamlarında ya da farklı gruplarda uygulanmasının güçlükleri olabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte, Amerikan Psikoloji Birliği'nin aynı raporunda, 2012 ve 2016 arasındaki çalışmalar temelinde, gelecekte NET'in güçlü şekilde önerilebileceği de eklenmektedir.

NET'in ayrıca çocuklar ve ergenlerde uygulanmak üzere geliştirilmiş KIDNET adında bir biçimi daha bulunmaktadır. NET yaklaşımını tasarlayan yazarlar, özellikle 8 ve üzerindeki

yaşlardaki çocuklarda öyküsel maruz bırakma tekniklerinin mükemmel şekilde uygulanabildiğine dikkati çekmişlerdir (Schauer ve diğerleri, 2011). Çocuk ile birlikte ebeveynlerin de travmaya maruz kaldığı durumlarda, seanslar ailenin katılımı ile yürütülebilmektedir. Uganda'da mülteci çocuklar, Sri Lanka'da yaşadıkları yerlerden zorunlu olarak ayrılanlar, aile içi şiddete maruz kalan öksüz çocuklar gibi örneklerde KIDNET uygulandığında travma sonrası stres belirtilerinin şiddetinin klinik olmayan düzeye gerilediği görülmüştür (Schauer, Neuner ve Elbert, 2017).

Diğer Travma-Odaklı Öyküsel Yaklaşımlar

Tanıklık terapisi ve NET gibi yaklaşımların yanı sıra, Dulwich Centre'da geliştirilen, doğa metaforlarının kullanıldığı Yaşam Ağacı (*'Tree of Life'*), spor metaforlarının kullanıldığı Yaşam Takımı (*'Team of Life'*), öyküsel şarkı yazma gibi kolektif öyküsel terapi uygulamaları yoluyla da bireylere, gruplara ve toplumlara afetler, aile içi şiddet, savaş gibi birçok travmatik deneyim sonrası yardımcı olmak hedeflenmektedir (Dulwich Centre, 2018b). Belirli bir amaç doğrultusunda birtakım bireyler ile görüşleri ve becerileri hakkında bilgi içeren toplu belgelerin derlenmesi yoluyla bireylerin 'duyulmasının' ve diğerlerinden destek alabilmesinin önünün açılması hedeflenmektedir (Denborough, 2008).

Travma-odaklı öyküsel terapilerin geriyatrik popülasyonlar için özel olarak hazırlanmış iki türü yaşam incelemesi terapisi (*life review therapy* [Maercker ve Zöllner, 2002]) ve bütüncü tanıklık terapisi (*integrative testimonial therapy* [Knaevelsrud, Böttche ve Kuwert, 2011]). Yaşam incelemesi tekniği, travmatik olayların bütünleştirildiği tutarlı bir yaşam öyküsünün oluşturulması amacıyla biyografik olayların ve duyguların bilinçli olarak hatırlanmasını içermektedir (Böttche ve diğerleri, 2012). 10 ila 13 seanslık süreç içinde, travmatik olay, bu olayın olduğu yaşam döneminden hemen önceki ya da sonraki seansta konuşulmaktadır. Maruz bırakma sırasında "O anda neler oldu?", "O anlarda neler hissettin?", "Yıllar boyunca bu olay hakkında kötü hissetmeden düşünmeyi sürdürmeyi nasıl öğrendin?" gibi sorular kullanılmaktadır (Maercker, 2002). Her seansta yaşamın belirli bir döneminin üzerinden gidilen bu tekniğin (Maercker ve Zöllner, 2002), daha önce İsrail'de soykırıma tanıklık edenlerde (Schindler, Spiegel ve Malachi, 1992) ve II. Dünya Savaşı sırasında bombalanan bölgelerde bulunanlarda (Maercker, 2002) etkili olduğunu gösteren vaka çalışmaları bulunmaktadır. Yine çocukluğunda savaş gibi travmatik yaşantıları olan ileri yaştaki bireyler için tasarlanan bütüncü tanıklık terapisi, imgeleme yoluyla maruz bırakmayı ve bilişsel yeniden yapılandırmayı bir yaşam incelemesi yaklaşımı kapsamında gerçekleştirmektedir (Knaevelsrud ve diğerleri, 2011). Bu yaklaşımda amaç, olumlu anılara

odaklanarak onların hatırlanmasını artırmak ve travmatik olayın dengeli bir yaşam öyküsünün içine yerleştirmektir (Böttche ve diğerleri, 2012).

Literatürde travmaya yönelik özel olarak isimlendirilmemiş öyküsel uygulamalar da bulunmaktadır. Travma-odaklı öyküsel terapiler ile ilgili diğer bir güncel çaba Stillman'ın (2010) geliştirdiği prensip-temelli yaklaşımdır. Ayrıntıları Stillman'ın (2010) el kitabında söz edilen dokuz prensibe dayanan bu esnek öyküsel terapi yaklaşımında, dışsallaştırma, öyküsel metaforlar, yapı bozumu gibi prensipler yer almaktadır. Travmaya maruz kalanlar (a) kendi yaşamlarında travmatik olaylara ve etkilerine karşı koymalarına yardımcı olan yönlerini, (b) travmanın yaşamlarındaki etkilerini ve bu etkilere verdikleri tepkilerini ya da (c) travmatik olayın kendisini diledikleri zamanda tartışabilmektedir (Erbes, Stillman, Wieling, Bera ve Leskela, 2014, s. 730).

Yukarıda sözü edilen yaklaşımlara ek olarak, travma-odaklı öyküsel yaklaşımların daha kapsamlı tedavi modelleri içinde bir bileşen olarak yer alabildiği de görülmektedir. Örneğin, duygu-odaklı terapiler içinde bireylerin travma deneyimi ile ilgili öykülerinin de ele alınmasının ve terapistlerin eş zamanlı olarak duygular ve öyküler ile çalışmasının, bireyin deneyimlerine anlam yüklemesini ve kendilik hissini artmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Angus ve Greenberg, 2011). Diğer bir örnek ise, Falsetti, Resnick ve Davis (2005) tarafından geliştirilen çok kanallı maruz bırakma terapisi (*multi channel exposure therapy [M-CET]*). TSSB ve panik bozukluğu eş tanıları durumunda kullanılmak üzere tasarlanan M-CET kapsamında, panik ile ilişkili fizyolojik tepkilere odaklandıktan sonra tedaviye travmatik olayın öyküsünü yazma ödevleri ile devam edilmektedir.

Sonuç

Farklı gruplarda kullanılacak tanıklık terapisi, öyküsel maruz bırakma terapisi ve yaşam incelemesi terapisi gibi çeşitli yöntemlerin olduğu; sözü edilen terapi yaklaşımlarının travmayla ilişkili bozuklukların tedavisinde etkili olabileceği görülmektedir. Bu yaklaşımların (örn., NET) belirli örneklerde psikoeğitim ve danışmanlık yaklaşımlarına kıyasla daha üstün olabileceği; bilişsel yaklaşımlar gibi diğer terapi yaklaşımlarının kullanıldığı durumlarda da öyküsel bileşenlerin sürece dahil edilmesinin yararlı olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşımların çoğu, her ne kadar travma-odaklı yaklaşımlar kapsamındaki bilindik bilişsel-davranışçı öğeleri ve maruz bırakma yöntemlerini kullansalar da sosyal bağlamı, dili ve anlamı terapi sürecine dahil ederek geleneksel yöntemlerin ötesine geçmektedirler (Weine ve ark., 1998). Ayrıca, travma-odaklı öyküsel yaklaşımlar yoluyla travmatik anının yeniden yapılandırılmasının, travma sonrası gelişim (TSG) gibi olumlu psikolojik dönüşümlerin

ortaya çıkmasını kolaylaştırabileceği düşünülmektedir (Meichenbaum, 2014; Tedeschi ve McNally, 2011).

Özetle, her ne kadar öyküsel yaklaşımların etkili olduğunu gösteren bilimsel çalışmalar mevcut olsa da bu yaklaşımlar hakkında elde edilen bilimsel kanıtların henüz diğer yaklaşımlarda olduğu kadar güçlü olmadığı akılda tutulmalıdır. Bu açıdan, bu yaklaşımların etkilerinin travmanın ele alınmasında etkili olduğu bilinen diğer yaklaşımlar ile kıyaslanarak incelenmesi önemlidir. Bununla birlikte, Amerikan Psikoloji Birliği'nin (American Psychological Association, 2017) TSSB tedavisinde etkili yaklaşımları belirlerken travma yaşayan gruplara göre bir ayırım yapmadığı da bilinmektedir. Bu açıdan, yasal ya da siyasi kısıtlamalar ya da yerel hizmet sağlayıcıların olumsuz tutumları (Robertson ve diğerleri, 2004) nedeniyle ruh sağlığı hizmetlerine erişimi kısıtlı olan gruplar (örn., mülteciler) ve ayrıca, savaş ya da çatışma ortamlarında çoklu travmatik olaylara maruz kalanlar için sağlanacak terapi yaklaşımlarının da farklılaşacağı beklenebilir. Sıklıkla savaş ya da çatışma deneyimi olan gruplarda etkili olduğu gösterilen NET gibi öyküsel yaklaşımların farklı travmatik olaylar sonrası stres tepkilerini önlemede ya da azaltmada etkili olup olmadığının incelenmesi önem taşımaktadır.

Literatürde doğrudan öyküsel terapilerin sonuçlarını araştıran ölçüm araçları bulunmamakla beraber, terapiye uyumu ölçen çok az sayıda araç (örn., Öyküsel Terapi Uyum Derecelendirme Ölçeği [Stillman, 2010]) mevcuttur. Ancak, zaten, nesnelliği reddeden postmodern bir temele sahip bu terapi yaklaşımlarının istatistiksel yorumlara dayalı nicel araştırmalar ya da seçkisiz kontrollü deneyler gibi pozitivist araştırma yöntemleri ile pek uyumlu olmadığı da açıktır. TSSB tanısı ve buna yönelik nörobiyolojik yaklaşımlar bireylerin travma sonrası tepkilerinin nesnel yönüne odaklanırken, öyküsel yaklaşımlar nitel ve öznel yönlerine odaklanmaktadır (Harms, 2015). Öykülerin özellikle önem kazandığı travmatik deneyimler hakkında yapılan ülkemizde az sayıda araştırmanın nicel bulgularla sınırlı olduğu belirtilmektedir (Kararımak ve Bugay, 2010). Bu nedenle, travma-odaklı öyküsel terapi yaklaşımları incelenirken araştırmacının nesnelliğinin vurgulanmadığı nitel araştırma yöntemlerinden yararlanan ve klinik gözlemin öne çıktığı çalışmaların yaygınlaşması önemlidir.

Travma deneyim(ler)i nedeniyle yardım arayan her danışanın bir kültürü ve değerlerini, yargılarını ve tutumlarını içeren bir inanç sistemi vardır. Kültürün öyküler üzerinde etkili olabileceği; bir kültürün ya da dinin bir olaya belirli bir anlam yüklemesi sonrası öykünün değişim gösterebileceği düşünülmektedir (Tuval-Mashiach ve diğerleri, 2004). Hatta danışanın bireysel öykülerini temel alan öyküsel yaklaşımların hemen her

zaman insan yaşamı üzerinde kültürün etkisine dair bir farkındalığı içerdiği (Corey, 2009) ve danışanın 'biricikliğini' desteklediği (Kararımak ve Bugay, 2010) söylenmektedir. Bu nedenle, ülkemizde öyküsel terapi yaklaşımlarının kullanımının yaygınlaşması; öyküsel terapi yaklaşımlarının ülkemizdeki kültürel etkenlere bağlı olarak farklılaşabilecek geçerliğinin ve klinik yararının anlaşılmasının ve travma deneyimi ile ilişkili öznel sorunlar için etkili olup olmadıklarının belirlenmesinin önünü açacaktır.

Kaynakça

- Afuape, T. (2011). *Power, resistance and liberation in therapy with survivors of trauma: To have our hearts broken*. Sussex, UK: Routledge.
- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*(3rd ed.). Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- American Psychological Association. (2017). *Clinical practice guideline for the treatment of posttraumatic stress disorder*. Washington, DC: Author.
- Angus, L. E., & Greenberg, L. S. (2011). *Working with narrative in emotion-focused therapy: Changing stories, healing lives*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Benjet, C., Bromet, E., Karam, E. G., Kessler, R. C., McLaughlin, K. A., Ruscio, A. M...Koenen, K. C. (2016). The epidemiology of traumatic event exposure worldwide: Results from the World Mental Health Survey Consortium. *Psychological Medicine*, 46(2), 327-343. doi: 10.1017/S0033291715001981
- Bichescu, D., Neuner, F., Schauer, M., & Elbert, T. (2007). Narrative exposure therapy for political imprisonment-related chronic posttraumatic stress disorder and depression. *Behaviour Research and Therapy*, 45(9), 2212-2220. doi: 10.1016/j.brat.2006.12.006
- Bisson, J. I., Ehlers, A., Matthews, R., Pilling, S., Richards, D., & Turner, S. (2007). Psychological treatments for chronic post-traumatic stress disorder: Systematic review and meta-analysis. *British Journal of Psychiatry*, 190(2), 97-104. doi: 10.1192/bjp.bp.106.021402
- Bjorøy, A., Madigan, S., & Nylund, D. (2015). Narrative therapy. In S. Palmer (Ed.), *The beginner's guide to counseling and psychotherapy* (2nd ed., pp. 335-346). London, UK: Sage Publications.
- Böttche, M., Kuwert, P., & Knaevelsrud, C. (2012). Posttraumatic stress disorder in older adults: an overview of characteristics and treatment approaches. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 27(3), 230-239. doi: 10.1002/gps.2725
- Cienfuegos, A. J., & Monelli, C. (1983). The testimony of political repression as a therapeutic instrument. *American Journal of Orthopsychiatry*, 53(1), 43-53. doi: 10.1111/j.1939-0025.1983.tb03348.x
- Corey, G. (2009). *Theory and practice of counseling and psychotherapy* (8th ed.). Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole.
- Cusack, K., Jonas, D. E., Forneris, C. A., Wines, C., Sonis, J., Middleton, J. C...Gaynes, B. N. (2016). Psychological treatments for adults with posttraumatic stress disorder: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 43, 128-141. doi: 10.1016/j.cpr.2015.10.003
- Çelik, H. (2017). Psikoterapide yeni soluk: Öyküsel terapi. *e – Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 34-50.
- Denborough, D. (2008). *Collective narrative practice: Responding to individuals, groups, and communities who have experienced trauma*. Adelaide, Australia: Dulwich Centre Publications.
- Dulwich Centre. (2018a). *What is narrative e therapy?* Dulwich Centre sitesinden alınmıştır: <https://dulwichcentre.com.au/what-is-narrative-therapy>

- Dulwich Centre. (2018b). *Collective narrative practice*. Dulwich Centre sitesinden alınmıştır: <https://dulwichcentre.com.au/collective-narrative-practice/>
- Duvall, J., & Béres, L. (2007). Movement of identities: A map for therapeutic conversations about trauma. In C. Brown & T. Augusta-Scott (Eds.), *Narrative therapy: Making meaning, making lives* (pp. 229-250). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Erbes, C. R., Stillman, J. R., Wieling, E., Bera, W., & Leskela, J. (2014). A pilot examination of the use of narrative therapy with individuals diagnosed with PTSD. *Journal of Traumatic Stress, 27*(6), 730-733. doi: 10.1002/jts.21966
- Falsetti, S. A., Resnick, H. S., & Davis, J. (2005). Multiple channel exposure therapy: Combining cognitive behavioral therapies for the treatment of posttraumatic stress disorder with panic attacks. *Behavior Modification, 29*(1), 70-94. doi: 10.1177/0145445504270874
- Freedman, J., & Combs, G. (1996). *Narrative therapy: The social construction of preferred realities*. New York, NY: W.W. Norton.
- Harms, L. (2015). *Understanding trauma and resilience*. London, UK: Palgrave.
- Kaminer, D. (2006). Healing processes in trauma narratives: A review. *South African Journal of Psychology, 36*(3), 481-499. doi: 10.1177/008124630603600304
- Kararımak, Ö., & Bugay, A. (2010). Postmodern diyalog: Öyküsel psikolojik danışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(33), 24-36.
- Karancı, A. N., Aker, A. T., Işıklı, S., Başbuğ Erkan, B. B., Gül, E., & Yavuz, H. (2012). *Türkiye’de travmatik yaşam olayları ve ruhsal etkileri*. Ankara: Matus Basımevi.
- Knaevelsrud, C., Böttche, M., & Kuwert, P. (2011). Integrative Testimonial Therapie (ITT): eine biographisch narrative Schreibtherapie zur Behandlung von posttraumatischen Belastungsstörungen bei ehemaligen Kriegskindern. *Psychotherapie im Alter, 1*(8), 27-41.
- Maercker, A. (2002). Life-Review Technique in the treatment of PTSD in elderly patients: Rationale and three single case studies. *Journal of Clinical Geropsychology, 8*(3), 239-249. doi: 10.1023/A:1015952429199
- Maercker, A., & Zöllner, T. (2002). Life-Review- Therapie als spezifische form der behandlung posttraumatischer belastungsstörungen im alter. *Verhaltenstherapie & Verhaltensmedizin, 23*(2), 213-225.
- Marlowe, J. M. (2010). Beyond the discourse of trauma: Shifting the focus on Sudanese refugees. *Journal of Refugee Studies, 23*(2), 183-198. doi: 10.1093/jrs/feq013
- Meichenbaum, D. (2014). Resilience and posttraumatic growth: A constructive narrative perspective. In L. G. Calhoun & R. G. Tedeschi (Eds.), *Handbook of posttraumatic growth: Research and practice* (pp. 355-368). New York, NY: Psychology Press.
- Merscham, C. (2000). Restorying trauma with narrative therapy: Using the phantom family. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families, 8*(3), 282-286. doi: 10.1177/1066480700083013
- Monk, G., Winslade, J., Crocket, K., & Epston, D. (Eds.). (1997). *Narrative therapy in practice: The archaeology of hope*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Morgan, A. (2000). *What is narrative therapy?* Adelaide, Australia: Dulwich Centre Publications.
- Neuner, F., Kurreck, S., Ruf, M., Odenwald, M., Elbert, T., & Schauer, M. (2010). Can asylum-seekers with posttraumatic stress disorder be successfully treated? A randomized controlled pilot study. *Cognitive Behaviour Therapy, 39*(2), 81-91. doi: 10.1080/16506070903121042
- Neuner, F., Onyut, P. L., Ertl, V., Odenwald, M., Schauer, E., & Elbert, T. (2008). Treatment of posttraumatic stress disorder by trained lay counselors in an African refugee settlement: A randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 76*(4), 686-94. doi: 10.1037/0022-006X.76.4.686
- Neuner, F., Schauer, M., Roth, W. T., & Elbert, T. (2002). A narrative exposure treatment as intervention in a refugee camp: A case report. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy, 30*(2), 205-210. doi: 10.1017/S1352465802002072
- Neuner, F., Schauer, M., Klaschik, C., Karunakara, U., & Elbert, T. (2004). A comparison of narrative exposure therapy, supportive counseling, and psychoeducation for treating posttraumatic stress disorder in an African refugee settlement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 72*(4), 579-887. doi 10.1037/0022-006X.72.4.579
- Riessman, C. K., & Speedy, J. (2007). Narrative inquiry in the psychotherapy professions: A critical review. In D. J. Clandinin (Ed.), *Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology* (pp. 426-456). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Robertson, M., Humphreys, L., & Ray, R. (2004). Psychological treatments for posttraumatic stress disorder: Recommendations for the clinician based on a review of the literature. *Journal of Psychiatric Practice, 10*(2), 106-118. doi: 10.1097/00131746-200403000-00005
- Robjant, K., & Fazel, M. (2010). The emerging evidence for Narrative Exposure Therapy: A review. *Clinical Psychology Review, 30*(8), 1030-1039. doi: 10.1016/j.cpr.2010.07.004
- Schauer, M., Neuner, F., & Elbert, T. (2011). *Narrative exposure therapy: A short term treatment for traumatic stress disorders* (2nd ed.). Cambridge, MA: Hogrefe Publishing.
- Schauer, M., Neuner, F., & Elbert, T. (2017). Narrative exposure therapy for children and adolescents (KIDNET). In M. Landolt, M. Cloitre, U. Schnyder (Eds.), *Evidence-based treatments for trauma related disorders in children and adolescents: A practical guide for clinicians* (pp. 227-250). Heidelberg, Germany: Springer.
- Schindler, R., Spiegel, C., & Malachi, E. (1992). Silences: Helping elderly Holocaust victims deal with the past. *International Journal of Aging Human Development, 35*(4), 243–252. doi: 10.2190/0M5Q-7BYX-44NR-M1GG
- Sommers-Flanagan, J., & Sommers-Flanagan, R. (2015). *Counseling and psychotherapy theories in context and practice* (2nd ed.). Hoboken, NJ: Wiley.
- Stillman, J. (2010). *Narrative therapy trauma manual: A principle-based approach*. Minneapolis, MN: Caspersen, LLC.
- Tedeschi, R. G., & McNally, R. J. (2011). Can we facilitate posttraumatic growth in combat veterans? *American Psychologist, 66*(1), 19-24. doi: 10.1037/a0021896
- Thompson, C. T., Vidgen, A., & Roberts, N. P. (2018). Psychological interventions for post-traumatic stress disorder in refugees and asylum seekers: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 63*, 66-79. doi: 10.1016/j.cpr.2018.06.006

- Tuval-Mashiach, R., Freedman, S., Bargai, N., Boker, R., Hadar, H., & Shalev, A. Y. (2004). Coping with trauma: narrative and cognitive perspectives. *Psychiatry*, 67(3), 280-293. doi: 10.1521/psyc.67.3.280.48977
- van der Kolk, B. A., & Fisler, R. (1995). Dissociation and the fragmentary nature of traumatic memories: Overview and exploratory study. *Journal of Traumatic Stress*, 8(4), 505-525.
- van Dijk, J. A, Schoutrop, M. J., & Spinhoven, P. (2003). Testimony therapy: Treatment method for traumatized victims of organized violence. *American Journal of Psychotherapy*, 57(3), 361-373. doi: 10.1176/appi.psychotherapy.2003.57.3.361
- Weine, S. M., Kulenovic, A. D., Pavkovic, I., & Gibbons, R. (1998). Testimony psychotherapy in Bosnian refugees: a pilot study. *American Journal of Psychiatry*, 155(12), 1720-1726. doi: 10.1176/ajp.155.12.1720
- White, M. (2004). Working with people who are suffering the consequences of multiple trauma: A narrative perspective. *International Journal of Narrative Therapy and Community Work*, 2004(1), 45-76.
- White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic ends*. New York, NY: W. W. Norton.
- Yuen, A. (2009). Less pain, more gain: Explorations of responses vs. effects when working with the consequences of trauma. *Explorations: An E-Journal of Narrative Practice*, 1, 6-16. <http://www.dulwichcentre.com.au/explorations-2009-1-angel-yuen.pdf> adresinden alınmıştır.

An Inquiry into the Qualitative and Subjective Aspects of Trauma: Narrative Therapy Approaches

Summary

Since the introduction of posttraumatic stress disorder (PTSD) in DSM-III (American Psychological Association, 1980), there have been many efforts to develop psychotherapeutic interventions to prevent or treat stress- and trauma-related symptoms. The complex nature and high comorbidity of PTSD with other psychological disorders often mandate the use of multiple techniques during therapy (Robertson et al., 2004). Although prolonged exposure and cognitive-behavioral therapy techniques have long been recognized as the gold standard for the treatment of PTSD (American Psychological Association, 2017; Bisson et al., 2007), narrative therapy approaches to trauma are also becoming increasingly popular among mental health professionals.

Narrative therapy approaches are often recognized as postmodern and constructivist. They hold the assumption that truth is not objective; truth is subjective, and socially and historically constructed in available cultural discourses (White & Epston, 1990). Every narrative is, therefore, constructed in the social context of the individual through the use of language. There are no rigid assumptions about human nature and what is good or bad. In narrative therapy, therapists deal with multiple stories (and multiple meanings) which clients bring into therapy (Bjørøy et al., 2015). Many clients who seek help bring narratives with the dominant theme of “personal problems” instead of the theme of “personal strengths and resources” (Sommers-Flanagan & Sommers-Flanagan, 2015). Pessimism, rumination and negative thinking tend to dominate those clients’ narratives. Narrative therapy approaches involve a deconstruction and a reconstruction of those narratives.

Recently, more specialized narrative approaches for stress- and trauma-related have been developed for use in special populations including refugees, asylum seekers, or individuals and groups exposed to war and/or political conflict. Traumatic memory is usually fragmented and timeless. Focusing on how a particular (traumatizing) narrative has been constructed, narrative therapy approaches aim to integrate the traumatic memory (or memories) into the chronological life history of the individual and to structure the memory semantically and symbolically.

In the literature, there are a number of trauma-focused narrative therapy approaches. These include testimony therapy (Cienfuegos & Monelli, 1983), narrative exposure therapy (Neuner et al., 2002), collective narrative therapy approaches (e.g., “*Tree of Life*”, [Dulwich Centre, 2018b]), life review therapy (Maercker & Zöllner, 2002)], integrative testimonial

therapy (Knaevelsrud et al., 2011), and Stillman's (2010) principle-based narrative therapy approach. These approaches can be applied in diverse populations including children, elderly and also in individuals or groups presenting with a wide range of traumatic experiences. In addition to specialized approaches, some techniques of narrative therapy can be included in other therapeutic approaches for addressing effects of traumatic experiences and individuals' responses to those effects.

Studies on the effectiveness of trauma-focused narrative therapies, especially NET, have shown that they are conditionally effective for PTSD (American Psychological Association, 2017). However, it is clear that narrative therapy approaches are not very compatible with studies relying on quantitative measurements, as these approaches tend to focus on subjective aspects of the trauma instead of objective aspects (Harms, 2015). Therefore, future studies would use qualitative research methods and/or case studies to investigate whether these approaches are effective for trauma survivors. Furthermore, as narrative approaches involve an awareness of the culture and as culture influences the narratives, it would be helpful to increase efforts for disseminating narrative approaches in Turkey as well as to examine their validity and clinical utility in our culture.

Kuramsal Derleme

Lacanyen Yaklaşımda Cinsiyetlenme ve Histeri Nevrozu

Sezin AYDOĞ^{1*}¹Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye

Makale Bilgisi

Anahtar kelimeler:

Lacan,
cinsiyetlenme,
kadınsı
konum, histeri

Keywords:

Lacan,
sexuation,
feminine position,
hysteria

Öz

Psikanalitik yaklaşımda cinsiyet ayrımı, kişinin anatomisinden öte bir noktada değerlendirilmektedir. Lacan, cinsiyet ayrımının simgeselde gösterilmesinin imkansız olduğunu öne sürmüş ve cinsiyetlenmeyi mantıktan aldığı formüllerle açıklama yoluna gitmiştir. Bu formüllere göre erkeksi konum tamamen kastrasyona dahilken; kadınsı konum, özne olmasının gerekliliği olarak kastrasyona dahil olsa da tam olarak dahil değildir. Öznenin cinsiyetlenme konumunu, Başka'nın arzusunun göstereni olan fallusa göre aldığı konum belirlemekte ve üstlendiği konuma göre deneyimlediği *jouissance* türü farklılaşmaktadır. Öznenin Başka'nın eksikliğine göre aldığı konum hangi klinik yapı içerisinde değerlendirileceğiyle ilgili de belirleyici bir niteliğe sahiptir. Lacan'a göre üç temel yapı olan psikotik, pervert ve nevrotik, bireyin yabancılaşma ve ayrışma evrelerinde Başka'nın eksikliği karşısında benimsedikleri farklı savunma mekanizmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hem yabancılaşma hem de ayrışma evrelerinden geçen tek yapı olan nevrotik yapının bir alt kategorisi olan obsesyon, özne ilk büyük Başka'dan ayrışmanın yarattığı kaygı ile Başka'nın eksik olduğunu reddederek; histeride ise Başka'yı tamamlayacak olan nesneye dönüşmeyi arzulayarak baş etmektedir. Histerik yapının genellikle kadınlarda ortaya çıkması nedeniyle, Lacan kadınsı konum ile histerik konumu karşılaştırma gereksinimi duymuştur. Histerik, kadınlığın kendisinde yaratacağı karmaşadan kaçınmak üzere ilişkilerinde erkeksi konumla özdeşleşerek kadınlıkla ilgili bilgiye ulaşmaya ya da başka kadınlarla imgesel özdeşleşme kurarak kadın olmaya çalışmaktadır. Ancak iki yol da başarısızlıkla sonuçlanmakta ve histerik sürekli "Kadın mıyım, erkek miyim?" sorusuyla karşı karşıya kalmaktadır. Güncel çalışmada, Lacan'ın cinsiyetlenme kuramı ve histeri nevrozu ele alınmış; histerik yapı özellikleri gösterdiği düşünülen C. Bey vakası yapısal özellikler ve cinsiyetlenme konumu çerçevesinde tartışılmıştır.

Abstract

From a psychoanalytic perspective, sexual difference is considered beyond anatomy. Lacan explained sexuation with formulas he derived from logic. The position of the subject in sexuation is determined by his/her position in relation to phallus; and the type of *jouissance* that he/she experiences varies according to the position he/she assumes. The position of the subject in relation to the lack in the Other is also decisive in which clinical structure he/she will be evaluated. According to Lacan, three basic structures are psychosis, perversion and neurosis. The neurotic structure, which is the only structure that passes through both the stages of alienation and separation, is divided into two subcategories: The obsessive deals with the anxiety caused by separation via rejecting that the Other is missing; whereas the hysteric deals with the anxiety viadesiring to transform into the object that will complete the Other's lack. Since the hysteric structure is usually seen in women, Lacan compared the feminine and the hysteric positions. In order to avoid the confusion that femininity would create, the hysteric tries to reach information about femininity by identifying with the masculine position in her relationships or tries to become a woman through imaginary identification. However, both ways result in failure and the hysteric is always provoked by the question "Am I a woman or a man?" In the current study, Lacan's sexuation theory and hysteria neurosis were discussed. The case of Mr.C., who is thought to exhibit hysteric structure traits, is discussed in terms of both his structural traits and sexuation.

*Sorumlu Yazar, Sezin Aydoğ, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Üniversiteler Mahallesi, Dumlupınar Bulvarı, No: 106800 Çankaya Ankara/TÜRKİYE

e-posta: sezinaydog@gmail.com

DOI: 10.31682/ayna.659658

Gönderim Tarihi (Received): 15.12.2019; Kabul Tarihi (Accepted): 04.02.2020

2148-4376/ All rights reserved.

Lacan'ın Cinsiyetlenme Kuramı

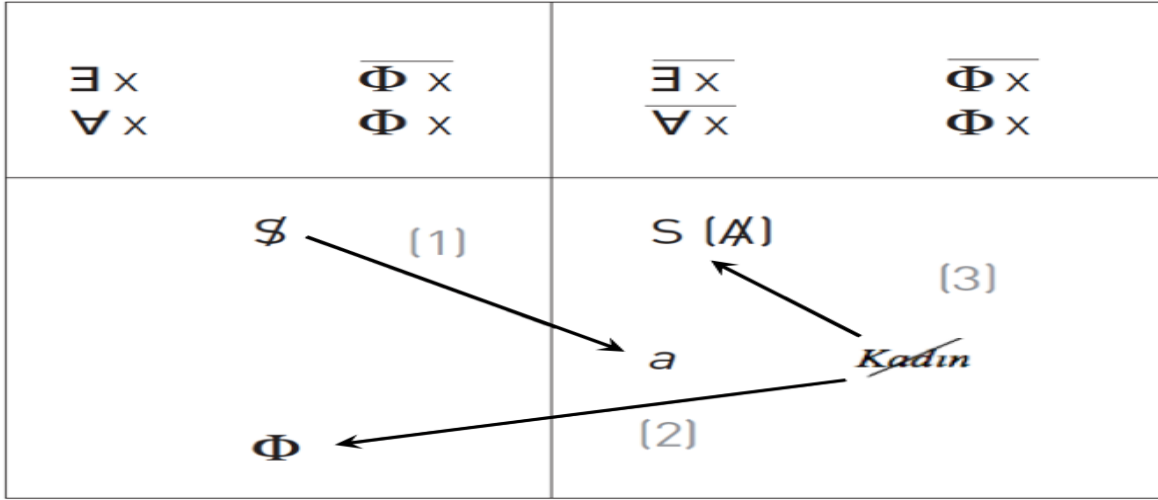
Psikanalitik kuram bağlamında cinsiyet ayrımı kişinin anatomisinden öte bir noktada değerlendirilmektedir. Freud'a göre kadın ve erkek arasındaki farklılık, cinsel dürtülerin gelişmesiyle ancak fallik dönemde ortaya çıkar. Bu döneme kadar çocuk henüz cinsiyet ayrımının farkında değildir (akt. Soler, 2000). Freud, öznenin cinsiyet konumunun Oedipus karmaşasında özdeşleştiği ebeveynin cinsiyetine göre belirlendiğini; babasıyla özdeşleştiği durumda erkeksi (maskülen), annesiyle özdeşleştiği durumda ise kadınsı (feminen) konumu üstlendiğini ileri sürmektedir (Evans, 1996). Dolayısıyla Freud'a göre cinsiyetlenme özdeşleşme yoluyla olmaktadır. Diğer taraftan, Lacan'a göre Oedipus karmaşası her zaman Baba'nın-Adı ile özdeşleşmeyi içerir; bu nedenle özdeşleşme cinsiyetlenmeyi açıklamada yeterli değildir (Evans, 1996). Lacan, cinsiyetlenme konusunu büyüme dönemlerindeki gelişmelerden ziyade *jouissance*¹ (zevk) ve dil ile ilişkili olarak ele almış; onun teorisiyle birlikte anatomiye atfedilen önem azalmıştır. Anatomi önemli olsa da hikâyenin tümü burada gizli değildir (Morel, 2011).

Lacan'a göre cinsiyetlenme konumunu belirleyen, özdeşleşmeden ziyade öznenin fallusa² göre aldığı konumdur. Kastrasyonu penisin varlığı ya da yokluğu ile ilişkilendiren Freud'dan farklı olarak, Lacan kastrasyonu kişinin ilk Büyük Başka'sı (genellikle anne) ile olan yapışık ilişkisinden aldığı *jouissance*'ının bir kısmından feragat etmesi ve eksiği tanımasını içeren simgesel bir süreç olarak tanımlamaktadır (Lacan, 2006). Cinsiyetlenmeyi "Encore" isimli XX. seminerinde sembolik mantıktan aldığı formüllerle açıklamaya çalışan Lacan, kadın ve erkek konumunu bir diyagram ile gösterme yoluna gitmiştir (bkz. Şekil 1) (Monribot, 2013). Lacan'a göre özne, cinsiyetlenmiş öznedir. "Kadın" ve "erkek" gösterenleri, biyolojik cinsiyetin değil öznenin simgeseldeki konumunun gösterenleridir (Lacan, 1972-73).

Lacan'incinsiyetlenme diyagramının sol sütunu "erkek" konumunu, sağ sütunu ise "kadın" konumunu göstermektedir. Üst satırdaki formüller öznenin fallik işleve göre konumunu tanımlamaktadır. Alt satır ise her cinsiyet konumu için *jouissance*'ın nasıl düzenlendiğini anlatmaktadır. Kadın ve erkek sütunlarının birbirinden ayrılması bu iki konum arası doğrudan bir ilişki olamayacağını göstermektedir. Cinsel ilişkide ortaya çıkan zevk ortaklaşa yaşanan tek bir zevk değil, kişilerin eş zamanlı ayrı zevkleri olarak değerlendirilmektedir. İki sütun arasında giden oklar ise ancak fantazi aracılığıyla "inşa edilebilecek" olan bir ilişkiyi tarif etmektedir. Cinsiyetlenme formülleri en nihayetinde kadın ve erkek arasındaki farkı ve cinsel ilişkinin ruhsal yapı seviyesinde yazılmasının imkânsızlığını gösterir (Monribot, 2013).

¹ Lacan dış dünyadan uzak, kendi içine kapanan ve acı veren zevki tanımlamak için "*jouissance*" terimini kullanmaktadır.

² Lacan, fallusu Başka'nın arzusunun göstereni ya da *jouissance*'ın göstereni olarak tanımlamaktadır (Evans, 1996).

Şekil 1. Lacan'ın Cinsiyetlenme Diyagramı

Diyagramda erkeksi konumu tarif eden formüller, erkeğin tam (“all”) olarak kastrasyona dahil olduğunu göstermektedir. Bu genelleme, Freud’un *Totem ve Tabu*’sunda kastrasyonun istisnası olarak bahsedilen ilksel (*primordial*) baba ile mümkün olmaktadır. Fallusun (Phi/ Φ) erkeksi konuma yerleştirilmiş olması bakımından bu konumda bulunan her öge simgesel olarak gösterilebilir durumdadır. Diğer taraftan kadınsı konum, özne olmasının gerekliliği olarak kastrasyona tabi olsa da tam olarak (“not-all”) tabi değildir (Soler, 1996; Riggs, 2018). Kadınsı konumun kastrasyonun dışında kalan, simgeselde gösterime tabi tutulamayan, “~~Kadın~~” ile belirtilen bir parçası vardır. Bu, dilin dışında kalan, kadınsı olandır ve “Başka cinsiyet” (“*Othersex*”) olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan, bölünmüş özne/bilinçdışının öznesinin (\S) erkeksi konuma yerleştirilmiş olması bakımından kadınsı konumun da kastrasyonadâhil olan kısmının erkeksi konumda bir yer işgal ettiği görülmektedir (Monribot, 2013). Lacan’a göre, “erkek kastre edilmiş olandır” ve erkeksi konumdaki herkes için bu formül geçerlidir. Kadınsı konum için ise bir genelleme yapmak mümkün değildir ve bu durum hiçbir kadının birbirinin aynı olmadığı şeklinde değerlendirilmektedir. Freud’un kadına dair “Kadın nedir?” ve “Bir kadın ne ister?” gibi soruları, onun kadının ne olduğunu anlayamayışından değil, kadının tam da bu belirsizliğinden, gösterenden yoksun ve sınırlanmamış oluşundan gelmektedir (Soler, 1996).

Kadınsı ve erkeksi konum, fallus ile iki farklı konumlanmanın mümkün olduğunu göstermektedir (Morel, 2000). Erkeksi konum kastrasyona tamamen dâhil olması nedeniyle yalnızca dilin sınırlarındaki fallik *jouissance*’a erişebilir. Kadınsı konum ise dil sınırının ötesine geçme imkânına sahip olduğu için hem fallik *jouissance*’a hem de dilin ötesindeki bir

jouissance'a erişim sağlamaktadır. (Soler, 2000). Lacan'a göre özne bir eksikliğin üzerine kurulmuştur; bu nedenle tamamen tatmin olması mümkün değildir. Özne, eksikliğin ve arzunun devamlılığının gereği olarak hep daha fazlasının olduğu hissine sahiptir. Fallik *jouissance* bu tatminsizliğin yarattığı hayal kırıklığıyla tanımlanmaktadır. Salt erkeksi konumdan deneyimlenebilmesi bakımından değil, Başka'yı nesne a'ya dönüştürmesi ve nesnenin arzuyu tatmin edeceği yanılması yaratması bakımından fallik *jouissance* cinsiyetlenme diyagramında erkeksi konuma yerleştirilir (Homer, 2013). Fallik *jouissance* "S" ve "a" arasındaki okla gösterilmekte, bu gösterim ayrıca Lacan'ın daha önce formüle ettiği temel fantazi formülünü oluşturmaktadır: $S \diagdown a$. Burada bir diğer önemli nokta "kadın" a ("Kadın") herhangi bir okla erişimin olmamasıdır; erkeksi konumdan erişilen, nesne a olarak kadının bedeninin parçalarıdır (Monribot, 2013).

Diğer taraftan Lacan dilin ötesinde olan ve bu bakımdan dil aracılığıyla doğrudan tarifi de mümkün olmayan, yalnızca kadınsı konumdan deneyimlenebilen bir *jouissance* türü daha ortaya koymaktadır: Kadınsı ya da Başka *jouissance*. "Başka'nın elimizden aldığı *jouissance*", "Başka olarak *jouissance*'ımız" ya da "Başka'dan alınan *jouissance*" (Fink, 2002) gibi ifadelerle tarif edilen Başka *jouissance*, dilin ve öznenin ötesinde olması dolayısıyla bilinçdışının da dışındadır (Soler, 2002). Başka *jouissance* diyagramda "S(A)" ile gösterilmektedir (Monribot, 2013). Bastırma, dile giriş ile gerçekleşir (Lacan, 1972-73); kadınsılık ve Başka *jouissance* bastırma öncesi alana, gerçeğe, bedene/tene dairdir; kadınsı, nesnesizdir (Lesourd, 2018). Öte yandan kadının kastrasyona dâhil olması nedeniyle [2] numaralı ok ile gösterildiği üzere fallik *jouissance*'a da erişimi olmaktadır (Monribot, 2013).

Lacan'a göre cinsel ilişki, cinsiyet konumlarının ortaya çıkmasının kaynağı olan fallus etrafında evrilir (Lacan, 2006). Lacan'ın "Cinsel ilişki yoktur." sözü de bir eylem olarak cinsel birleşmenin olmadığı değil, iki konum arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığı anlamına gelmektedir. Zira erkeksi ve kadınsı konum birbirinin tamamlayıcısı ya da simetriği olan konumlar değildir (Homer, 2013). Lacan bu bağlamda hayvanlar arasında gerçekleşen ve içgüdüye dayanan cinsel ilişkinin insanlar arasında aynı şekilde gerçekleşmesinin mümkün olmadığını öne sürmektedir. İnsanlarda cinsel ilişki fallus, kastrasyon ve arzunun ilk sebebi olan nesne (nesne a) tarafından yapılandırılır. Her öznenin en temel partneri içinde bulunduğu ilişkide karşıdaki başka değil, bilinçdışındaki Başka'dır (Ragland, 2012). Öznenin fallusa göre aldığı konum, Başka ile nasıl ilişkilendiğini ve cinsiyetlenmeyi belirlerken hangi yapı (öznel konum) içerisinde değerlendirileceğinin de temelini oluşturmaktadır.

Öznenin Kurulumu ve Histeri Nevrozu

Bu bölümde öncelikle Lacanyen psikanalitik kuram bağlamında öznenin kurulumu ve histeri nevrozu ele alınacak, daha sonra histeri ve kadınsı konum benzerlikleri ve farklılıkları açısından tartışılacaktır.

Lacan'a göre hayatının ilk aşamasında kendisini annesinin bir uzantısı olarak deneyimleyen bebeğin kendisinin annesinden ayrı bir birey olduğunun ayırımına varabilmesi ayna evresi aracılığıyla olmaktadır. Ayna evresi spekülör imge ile özdeşleşme sonucunda egonun oluşumunu gösterir. Aynadaki imge ile özdeşleşme, imgesel özdeşleşme olarak adlandırılmakta; bu özdeşleşme sonucunda gelecekte özneye tekrar bir bütün olma vaadi sunma işlevi görecektir olan ideal ego oluşmaktadır. Ayna evresi, egonun bir yanlış anlaşılma ürünü olduğunu ve öznenin aynada gördüğü imgeyle özdeşleşerek kendine yabancılaştığını göstermektedir (Evans, 1996). Lacan, özne olabilmenin tek yolunun kişinin varlığın bir kısmından vazgeçerek kendine yabancılaşmasından geçtiğini söyler; bu şekilde, öznenin Başka ile ilişkisi bir boşluk üzerinden doğmaktadır (2013). Bir diğer önemli adım olan ayrışma ise öznenin içinden doğduğu boşluk/eksik ile Başka'nın eksikliğinin örtüşmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Başka'nın eksikliği onun söylemindeki çelişkiler ve boşluklarla kendini göstermekte ve öznenin şu soruyu sormasına yol açmaktadır: "Bana böyle diyor ama ne demek istiyor?" (Lacan, 2013). Lacan'a göre arzu işte bu sorgulamadan doğmakta ve nevroitik yapı, özne için bir varoluş sorusu olarak ortaya çıkmaktadır: "Oluş olarak neyim?" (Lacan, 2006). Özne, Başka'nın arzusu üzerinden bu sorulara cevap aramaktadır. Ancak Başka da tanımı gereği eksik olduğu için bu soruların cevabını bilmemektedir (Soler, 1996). Kısaca, yabancılaşma evresi, anne ile temastan alınan zevke babanın "Hayır" demesi ve anne-çocuk arasındaki ilişkiye bir yasak getirmesi ile Baba-nın-Hayır'ı aracılığıyla çocuğun dile girerek dilde kendine yabancılaşmasını göstermektedir. Ayrışma evresi ise annenin arzusunun Baba-nın-Adı tarafından gösterilmesi (sembolize edilmesi) sonucunda çocuğun anneden arzu düzeyinde ayrışmasını anlatmaktadır. Annenin arzusunun simgeselleşmesi, çocuğun, annenin tek doyum kaynağının kendisi olmadığını, başka şeyleri de arzuladığını anlamasına ve kendi arzularını üretebilmesine imkân sağlar (Fink, 1997). Kısaca, yabancılaşma evresi, anne ile temastan alınan zevke babanın "Hayır" demesi ve anne-çocuk arasındaki ilişkiye bir yasak getirmesi ile Baba-nın-Hayır'ı aracılığıyla çocuğun dile girerek dilde kendine yabancılaşmasını göstermektedir. Ayrışma evresi ise annenin arzusunun Baba-nın-Adı tarafından gösterilmesi (sembolize edilmesi) sonucunda çocuğun anneden arzu düzeyinde ayrışmasını anlatmaktadır. Annenin arzusunun simgeselleşmesi, çocuğun,

annenin tek doyum kaynağının kendisi olmadığını, başka şeyleri de arzuladığını anlamasına ve kendi arzularını üretebilmesine imkân sağlar (Fink, 1997).

Lacan üç temel klinik yapıyı nevrotik, pervert ve psikotik olarak tanımlamaktadır. Psikotiğin yabancılaşma evresi öncesinde kaldığını, pervert öznenin yalnızca yabancılaşma evresini tamamladığını, nevrotik öznenin ise hem yabancılaşma hem de ayrışma evrelerinden geçtiğini söylemektedir (Fink, 1997). Yapılar arası temel fark öznenin simgelele geçerken tabi olduğu kastrasyon sonucunda oluşan temel kayıp ile ilişkilenmesinde kendisini göstermektedir. Öznenin kurulumunun bir kayba bağlı olması nedeniyle “normal” olarak nitelenebilecek bir yapı yoktur. Her birey bir daha yeri doldurulamayacak olan kaybın travmasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Diğer taraftan bu kayıpla baş etme yöntemi olarak her yapıda farklı bir temel savunma mekanizması ortaya çıkmaktadır. Bu kayıpla nevrotik, bastırma (*repression*) yoluyla, pervert, inkâr (*disavowal*) mekanizmasını kullanarak baş etmekte; psikotik ise hesaptan düşme (*foreclosure*) savunma mekanizmasını kullanmaktadır (Gessert, 2014).

Öznenin kurulumunu sağlayan kaybı Lacan arzusunun kaybolan nesnesi (nesne a) bağlamında değerlendirmektedir. Nesne kaybı, çocuğun ilk büyük Başka’sı olan anneden ayrışması ile ilişkilidir. Öznenin anneden ayrışma aşamasında hissettiği eksikle baş etme stratejisine göre de nevrotik yapı içerisindeki konumu belirlenir. Nevrozun iki temel kategorisinden biri olan histerik yapıda özne, ayrışmanın getirdiği kaygıyla Başka’nın eksikliğini dolduracak olan nesneye dönüşmeyi arzularak; obsesif yapıda ise eksikliğin Başka’dan geldiğini, Başka’nın eksik olduğunu ve kendi eksikliğini reddederek baş etmektedir (Gessert, 2014).

Histerik özne Başka’nın arzusuna odaklanarak onun ne arzuladığı üzerinden varlığını sorgular. Yapısal olarak Başka ile bağlanmıştır ve varlığını Başka’nın eksikliğinde bulmaya çalışır. Histeride bir gösteren bastırıldığında bedende ya da Başka üzerinden geri dönmektedir. Bu nedenle histeride somatizasyonlar sık görülmekte; “Bunu neden yapıyorum?” sorusu yerine “Neden bunu yapıyor ve ben bunu neden yapıyorum?” sorusu ile Başka üzerinden sorgulama ortaya çıkmaktadır. Eksikliğini Başka’yı kullanarak telafi etmeye çalışması histeriğin bilinçdışı stratejisidir. Bu nedenle “eğer beni terk ederse var olamam” cümlesi histeriklerin ilişkileri hakkında sıklıkla kullandıkları bir cümledir. Histerik özne gösterenden yoksun oluşunu Başka’nın arzusunun nesnesi olarak telafi etmeye çalışır (Soler, 1996). Histeriğin Başka’nın arzusunun üzerinden var olmaya çalışmasının çoğu zaman kendinden feragat etme görünümü aldığı, Başka’yı memnun edeceğini düşündüğü şey yolunda gönüllü bir şekilde kendini kurban ettiği ifade edilmektedir (Dor, 2013). Dor, histeriğin kendisini adadığı bu ayrıcalıklı Başka’yı seçerken -genelde söylendiği üzere-

babasına benzeyen arayışında değil, babasına dair imgesel eksikliklerini giderecek olan “eksiksiz baba” arayışında olduğunu söylemektedir (2013).

Lacan’a göre kastrasyon sonucunda oluşan eksik, asla doldurulamayacak olan bir eksiktir. Arzu her zaman başka bir arzuya götürür, histerikte bu belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Arzuyu tatmin edecek uygun bir nesne hiçbir zaman bulunamaz ki bu da arzunun devinimini sağlar. Histerik, arzusunu tatminsiz kalarak ve Başka’yı tatminsiz bırakarak sürdürmektedir (Soler, 1996). Histerik, kurduğu ilişkide nesne konumunu alır ve nesne olarak elden kayıp gider, yakalanamaz (Lacan, 2006). Bu yok olmanın net bir sonucu vardır: Partnerindeki eksiğin ortaya çıkması (Soler, 1996). Partnerini eksik bırakmak, onun Başka’yı arzulayan konumda tutmak için başvurduğu yoldur (Fink, 1997); histerik, bu şekilde kendi varlığını garanti altına almaktadır. Histeriğin arzuyu tatminsiz bırakması, buna ek olarak, Başka’nın *jouissance*’ının nesnesi olmama yönünde kullandığı bir stratejidir (Soler, 1996). Zira *jouissance* nesnesi olmak nevrotik özne için yok olmak demektir. Histeriğin arzusu *jouissance* nesnesi değil arzu nesnesi olmakla ilgilidir (Gessert, 2014). Bu nedenle histerik yapıdaki kişinin cinsel ilişki esnasında ya partnerini başka birisi gibi hayal ettiği ya da kendisinin başka birisi olduğu hayalini kurduğu, fiziksel olarak orada olsa da öznel olarak orada olmadığı ifade edilmektedir (Soler, 1996).

Histerik yapıdaki kişilerin çocukluklarında annesi tarafından yeterince sevilmemeye dair yasin kalıntılarını taşıdıkları söylenmektedir. Annesinin arzusunu tatmin edebilecek olan ideal arzu nesnesi -fallus- olamadığını hisseden histerik için, bu durum kimliğini belirleyici bir nitelik taşımaktadır. Histeriğin kimliğinde taşıdığı bu yas ve ideal arzu nesnesi olabilme özlemi arzusunun ekonomisini şekillendirir. Bu bağlamda histerik öznenin, Başka’nın ideal arzu nesnesi/fallusu ile özdeşleştiği, imgesel özdeşleşme kurabildiği her fırsatta histeriğin fallik narsisizminin ortaya çıktığı söylenmektedir. Fallik narsisizm, cinsiyet farkı ile ilişkili olması bakımından eksik ile yüzleşmemek üzere ortaya çıkar. Histerik, eksiğiyle yüzleşmemek için başkalarının bakışı altında ideal arzu nesnesi olabildiğine dair bir “gösteri” sergiler. Burada da yine kendi arzusundan daha ön planda olan fallus ile imgesel özdeşleşme kurmak ve Başka’nın arzulamasını sağlamaktır. İdeal arzu nesnesi olabilmeye, beğenilmeye dair öznel fantazilerini ise objektif güzellik kriterleri değil, öznenin başkalarını nasıl memnun etmeyi istediği ya da memnun edebileceğine dair düşüncesi şekillendirir (Dor, 2013).

Histeri ve Kadınsılık

Histerik yapının çoğunlukla kadınlarda görülmesi nedeniyle Lacan, feminen konum ve histerik konumu karşılaştırma gereksinimi duymuştur. XX. seminerinde, “Başka cinsiyet” ile karşılaşmaktan kaçınması bakımından histerinin erkeksi konumda, bir diğer ifadeyle fallus

ve bilinçdışının bulunduğu tarafta kaldığını ifade etmiştir. Histerik, kadın konumunun dışında kalması ve “kadın”ı iskalaması bakımından Lacan’a göre “cinsiyet-dışı”dır (“*outside-of-sex*”). Daha da ötesi histeriğin aşk ilişkisinde “erkeği oynadığı” (“*faill’homme*”) söylenmektedir (akt. Monribot, 2013). Peki, bu durumda histeride kadınsılığa ne olmaktadır?

Lacan, histeriğin kendi kadınsılığının yaratacağı karmaşadan kaçınmak için çeşitli stratejilere başvurduğunu ifade etmektedir. Örneğin histeriğin ilişkide “erkeği oynadığını” ya da aşk ilişkisine başka bir kadını dâhil ederek bu kadından “kadınsılığa”/Başka cinsiyete dair bilgi beklediğini, kendisi kadın konumunda olmadan kadınlık hakkında bilgiye ulaşmaya çalıştığını söylemektedir. Başka kadındaki kadınsılık ile ilgilenen histerik, bu yolla kadınsılığın kendisinde yaratacağı karmaşadan kurtulmaya çalışmaktadır. Ancak bu stratejiler onun kadınsılığın belirsizliği ile karşılaşmasını engelleyememektedir. Gerçek kadınsı konum ise tam aksine ne kadar karmaşa yaratsa da “Başka cinsiyet” konumundan kaçınmamaktadır. Bu bakımdan histerik konum ve kadınsı konum arasında bir karşıtlık bulunmaktadır. Diğer taraftan Lacan histeriğin cinsiyetlenmiş bir özne olarak hâlâ kadınsı konumda olduğunu ifade etmektedir. Erkekle özdeşleşim kurarak erkeksi tarafta yer alırken ayrıca kadınsı konumla ilişkisinde kendi kadınsılığına dair bilgi almaya çalışmaktadır. Histerik, Başka kadını, idealleştirdiği bir kadın olarak aynadaki bir imgeye indirger ve bu imgeyle özdeşleşerek kendi kadınsılığına dair bilgi edinmeyi umar. Ancak bu, imgesel bir çözüm yolu olması nedeniyle histeriği amacına ulaştırmaz (Monribot, 2013).

Freud’un vaka çalışmalarından biri olan Dora vakası, histeriğin bu stratejisine örnek teşkil etmektedir (Monribot, 2013). Bu vaka Freud’un oldukça ayrıntılı olarak ele aldığı bir vakadır; ancak bu makalede histerik konumun kadınsılık ile ilgili stratejisi çerçevesinde ele alınacaktır. Dora vakasında öne çıkan figürler, Freud’a öksürük, ses yitimi ve depresyon semptomu ile gelen Dora, Dora’nın babası ve onun metresi Bayan K. ve eşi Bay K.’dir. Vaka çalışmasında Dora’nın babasının Bayan K. ile ilişkisi, ayrıca Dora’nın da Bay K. ile ilişkisi vurgulanmaktadır (Freud, 1998). Lacan, Dora vakasını, bu ilişkilerin ele alınması ve histerinin temel sorusunu ortaya çıkarması bakımından önemli bulmaktadır (Lacan, 1955-56). Histeri ve kadınsı konumun kıyaslanması bakımından öne çıkan olay ise şudur: Freud, Dora’nın bir gezi esnasında gittiği bir müzede Raffaello’nun Sistin Meryem’i tablosu karşısında iki saat geçirdiğini anlatır (1998). Lacan’a göre Dora’nın bu tablodan bu kadar etkilenmesinin sebebi imgesel narsisizm aracılığıyla kadınlığının arayışında olmasıdır. Dora, imgesel üzerinden kadınsı özdeşleşme kurmaya çalışmaktadır. Diğer taraftan, Dora, babasının metresi olan Bayan K.’ya farklı bir strateji ile yaklaşmaktadır. Bayan K., Dora için babası tarafından arzulanan ve arzulayan “Başka kadın” konumundadır; ancak onun bu konumu Dora için kadınsı özdeşleşme işlevini taşımamaktadır. Dora, Bayan K. aracılığıyla

vücut bulan bir nesnenin arayışındadır. Dora, babası, Bay ve Bayan K. arasındaki entrikalı ilişkilerde Bayan K., Dora için kadınsı *jouissance* bilgisine ulaşmak bakımından merkezi bir rol oynamaktadır. Dora tarafından histerikçe çevrilen entrikada, Lacan, burada Dora'nın erkek rolü oynadığını göstermektedir (Monribot, 2013). Lacan'a göre Dora kadın olmak istememekte, kadın bilgisine ulaşmak istemektedir. "Başka kadın"a vücut kazandıran Bayan K. karşısında Dora'nın histerik tarafı aktive olmakta ve bu olayda Dora erkek konumunda, cinsiyetlenme diyagramının sol tarafında konumlanmaktadır. Diğer taraftan yine "Başka kadın" olan Meryem'e bakarken Dora'nın kadınsı tarafı ön plana çıkmakta, kadın bilgisinden ziyade kadınsı varlığına ulaşmaya, bir diğer ifadeyle diyagramın sağ tarafına ulaşmanın bir yolunu bulmaya çalışmaktadır (Monribot, 2013).

Ancak buradaki sorun, resme bakarak narsistik (imgeyle ilişkili) bir yol izlemenin kadınsı olana ulaşmada başarıya ulaşma şansının olmamasıdır. Bu yol, imgesel özdeşleşmeyi içermektedir ve bu nedenle gerçeğe ait olan Kadınsı *jouissance* hakkında bir şey ifade etmez veya ona ulaşmayı sağlayamaz. Dora'nın kadınsı konumu deneyimlemesinin tek yolu kendi bedenidir, Lacan bununla ilgili olarak "...orada olabilmek için Başka (Kadın) olduğunuzu bilmenize gerek yoktur" demektedir (akt. Monribot, 2013); bir diğer ifadeyle kadınsılık bilgidен değil bedenden geçmektedir. Lacan'a göre histerik, erkekle özdeşleşerek ilişkide erkek rolünü oynasa ve kadınsı konumdan kaçınmaya çalışsa da; varlığındaki kadınsılık, histerik öznenin peşini bırakmamaktadır. Histerik özne daima "Kadın mıyım, erkek miyim?" temel sorusu tarafından kışkırtılmaktadır (Monribot, 2013).

Vaka Örneği: C. Bey

Makalenin bu bölümünde C. Bey ile yürütülen psikoterapi süreci anlatılacak; C. Bey vakası, yapısal özellikleri ve cinsiyetlenme konusu ile bağlantılı olarak ele alınacaktır. C. Bey ile yaklaşık bir buçuk sene süren psikoterapi süreci psikanalitik yönelim ile süpervizyon altında yürütülmüştür. Kuramsal açıdan değerlendirmeler hem terapi sürecinde hem de güncel makalede Lacanyen psikanalitik kuram çerçevesinde yapılmıştır.

24 yaşında ve üniversite öğrencisi olan C. Bey, terapiye başvuru sebebini "cinsel tercih" olarak belirtmiştir. Yapılan ilk seansta da geliş sebebini "geyim ben, beni tanımayan bir insan yorum yapсын istedim" şeklinde tanımlamıştır. Eşcinsel olmakla ve ilişki kurmakla ilgili bilgisi olmadığını, yanlış bir şey yapmaktan ve insanların rahatsız olmasından korktuğunu söylemiştir. C. Bey ailesinden kimsenin kendisinin cinsel tercihini bilmediğini, arkadaşlarına da üniversitede ("çok geç") açılabilirdiğini belirtmiş; bu konuda nasıl davranması gerektiğini öğrenmek istediğini söylemiştir. C. Bey, ilkökul, ortaokul ve lise boyunca arkadaşlarının kendisine "top, ibne, kız" gibi sıfatlar taktığını anlatmıştır. Bu

hakaretlerin kesilmesini, lise ikinci sınıfta voleybol oynayıp insanların takdirini kazanmasına ve dış görünüşüyle uğraşıp “feminen olmak yerine erkek gibi olmasına” bağlamaktadır. Erkek gibi olmaktan da mutlu olduğunu ifade eden C. Bey, bir erkeğin kadın gibi davranmasının kendisinin de hoşuna gitmediğini, bu konuda önyargıları olduğunu dile getirmiştir. Cinsel tercihini kapatmaya ve kendisini engellemeye çalışmanın zor olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında, şimdiye kadar kısa süreli ilişkiler yaşamış olsa da cinselliğe yönelik bilgisinin olmadığını, nasıl ilişkiye gireceğini bilemediğini dile getirmiştir. Eşcinsel olmakla ilgili “önüme çıkmasındansa sivrilsin ucu” demiştir.

C. Bey’in ailesi annesi, babası ve kendinden altı yaş büyük olan abisinden oluşmaktadır. Aile ilişkilerini “tam bir aile olmadık, ailede sevgi gösterilmez” şeklinde tanımlamış, ailede dışlandığını hissettiğini, “tek” olduğunu söylemiştir. C. Bey, dedesinin oğullarını okutmayı tercih etmesi nedeniyle dayılarının okuyup doktor olduğunu, annesinin ise ekonomik sıkıntılardan dolayı liseden sonra okumadığını, ev hanımı olduğunu dile getirmiştir. Kendisini “anneci”, babasını da “hanımcı” olarak tanımlayan C. Bey, annesinin aktif bir insan olduğunu, ne olursa olsun kendisini haklı gösterdiğini, kendisinin de anne babasının kavgalarında annesinin tarafını tuttuğunu belirtmektedir. Babasının “hanımcı” olduğu için annesinin söylediğinin dışına çok çıkmadığını dile getiren C. Bey; bu durumun sebebinin “erkekler çok azgın, kadınlar bunu kullanarak reis oluyor” şeklinde açıklamıştır. Annesi ve babasının ilişkisi üzerinden kadın-erkek ilişkilerine dair “Erkekler salak düşünebiliyor, kütler; kadın daha yönlü bakıyor, erkek kendine çok şey katmıyor.” gibi ifadeleri olmuştur. Kadınsı özellikleri (düşünceli, duygusal, küt olmayan gibi) genellikle daha idealize bir konumda tuttuğu, erkeksi özellikleri ise görünüş bakımından övdüğü ancak ilişkisel açıdan (duygusuz, ağlamaz, küt gibi) beğenmediği ve küçümsediği görülmüştür. Abisine dedesinin isminin verildiğini söyleyen C. Bey, “yüksekte olan” anlamına gelen kendi ismini ise annesinin koyduğunu anlatmaktadır. C. Bey, annesinin abisinden sonra başka çocuk düşünmediğini, kendisine hamile olduğunu öğrendiğinde ise kız olmasını istediğini belirtmiştir. Küçükken annesinin kıyafetlerini ve ayakkabılarını giymeyi sevdiğini, “kızlar gibi” saçlarını uzatmak istediğini söylemiştir. Bu anlatımlarının C. Bey’in küçüklüğünden başlayan kadınsı konumla özdeşleşmesine işaret ettiği düşünülmektedir. C. Bey’in ruhsal yapılanmasında annesinin çocuğunun kız olmasına dair arzusu da etkili olmuş olabilir; zira çocuğun ailedeki yeri doğumundan hatta oluşumundan önce anne ve babanın arzusuna göre kurulmaya başlamaktadır (Dor, 2013). Her nevrotik özne için temel soru “Yaşayan bir oluş olarak neyim?” iken histerik özne ikinci temel sorusunu “Cinsel oluş olarak neyim?” şeklinde formüle etmektedir (Soler, 1996). Terapi sürecinde C. Bey’in cinsiyetine, kadınsı ve erkeksi

özelliklere ve kendi konumlanmasına dair sorgulamaları dikkat çekmektedir. Bu sorgulamaların histeriğin temel sorusu bağlamında ortaya çıktığı kabul edilebilir.

C. Bey'in, babasının ailesini genelde olumsuz ifadelerle anlattığı dikkat çekmektedir. Babasının kendi babasından babalık görmediğini, onun ailesiyle iyi anılarının çok az olduğunu dile getirmiş, baba tarafından akrabalarıyla ilgili genellikle olumsuz anılarından bahsetmiştir. Babasının ailesi için "zehirli sarmaşıklar" gibi ifadelerinin olduğu ancak bu ifadelerin daha çok annesinin kendisine söylediği ifadeler olduğu görülmüştür. Kendisi çocukken babasının annesini aldattığını söyleyen C. Bey, birçok kez annesiyle babasının kavgasını duyduğunu, büyüyünce ise aralarına girebileceğini fark ettiğini söylemiştir. Anne babasının kavgalarını takip ettiğini, onların kavgalarını dinlediğini, babasının annesini aldattığını öğrendiğini anlatmıştır. Cinsellik konularından konuşurken babasının telefonunda porno bulduğuna, bunları hava atmak için lisede arkadaşlarına gösterdiğine ilişkin anılarını getirmiştir. Babasının, abisi ve kendisinin önünde porno izlediğini düşündüğünü, çünkü önlerinde yayılıp rahatladığını anlatmıştır. Annesi ve babasının birlikte olduğu zamanlarda onları duyduğunu söyleyen C. Bey, pazar sabahlarını bu şekilde hatırladığını, kulağına pamuk tıkadığını, bir kez onları yaptıklarının yanlış olduğunu göstermek ve utandırmak için "çok iğrenç bir pozisyonda" yakaladığını anlatmıştır. C. Bey beşinci sınıfa gelene kadar babasının kendisini dudağından öptüğünü, bunu arkadaşlarının yanında da yapmasından utandığını ve istemediğini, ayrıca hala kucağına oturttuğunu anlatmaktadır. C. Bey'in terapi sürecinde erkeklerle ilişkilerinde karşısındaki kişinin niyetini sorguladığı görülmüş, babasıyla olan bedensel teması da anlamlandırmaya çalıştığı düşünülmüştür. Karşısındaki kişinin cinselliğe dair bir niyeti varsa ve kendisi bunun farkında değilse, bedensel temasın taciz sayılacağını söylemektedir. Bu bakımdan, C. Bey'in babasının ilgisinin bir babanın çocuğuna ilgisi mi yoksa sınırlarının aşıldığı bir durum mu olduğuna ilişkin çelişki yaşadığı düşünülmektedir. Yaşadığı bu çelişki, babası ve babasının ailesine dair olumsuz ifadeleri, anne ve babasının ilişkisine çok fazla dâhil olması göz önünde bulundurulduğunda özdeşleşim kuracağı sağlam bir baba figürü bulmakta zorlandığı ve babalık işlevinde aksamalar olduğu düşünülmektedir.

C. Bey annesinin hem kendisini hem de abisini dövdüğünü, ancak abisini sözünü dinlemediği için daha çok dövdüğünü ifade etmektedir. Annesinin abisiyle daha çok ilgilendiği için "senden özür diliyorum, seninle ilgilenemedik, sen tek başına yapıyorsun" dediğini belirtmiştir. Annesinin abisini okutabilmek için çok fazla fedakârlık yaptığını ve hep abisinin peşinde olduğunu söylemiştir. Abisini haylaz ancak annesinin ilgisini alan çocuk olarak; kendisini ise başarılı, uslu ve annesini üzmeyen çocuk olarak tarif etmektedir.

Derslerin kendisi için öneminden, başarılı olma isteğinden, başarılı olabilmek için yaptıklarından sıklıkla bahseden C. Bey için başarı konusunun hem annesinin okuyamamış

olması ve bunu ona yapılan bir haksızlık olarak değerlendirmesi hem de annesinin ağabeyine olan ilgisinin dersler aracılığıyla kendini göstermesiyle bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Annesinin okuyamamış olmasına ilişkin cümlesini aktarırken “tamam dayı sen oku demiş” (ağabey demek yerine) şeklinde sürçmesi, annesinin bu eksikliğini kendisininmiş gibi benimsemiş olduğu düşündürmektedir. Abisini hep annesinin ilgisini üzerinde tutan, onu peşinde koşturana; kendisinin ise ilgi göremeyen, “ideal olamayan, eksik çocuk” olarak tarif ettiği görülmektedir. Daha önce de söylendiği gibi, histerik yapıdaki kişi küçükken annesinin ideal arzu nesnesi olmamaya dair yasın kalıntılarını taşımaktadır (Dor, 1997). C. Bey, eşcinsel olması nedeniyle ailede “tek” kaldığını, kendisine nasıl olduğunu sormadıklarını söylerken anne ve babasının kendisine olan ilgisine işaret edildiğinde “acaba tek mi kalmak istiyorum” diye sorgulamaya başlamış, “kimseye ihtiyacım olmasın hatta onların bana ihtiyacı olsun istiyorum, bensiz eksik kalsınlar istiyorum” şeklinde arzusunu dile getirmiştir. Eş sesli olan “tek” göstereninin onun bilinçli olarak getirdiği yalnızlık vurgusundan ziyade “biricik olma” anlamını da taşıdığı dikkat çekmiştir. Ailesiyle ilişkisinde onların eksikliğini tamamlayacak olan nesne olmayı arzuladığı ve kendisi olmadığında eksik kalmalarına dair arzusu ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, C. Bey’in kendisini Başka’nın eksikliğinde var ettiği söylenebilir (Gessert, 2014). C. Bey, insanlara eşcinsel olduğunu söyleyince şaşkınlıklarının da hoşuna gittiğini; bu yolla onlara sıradan olmadığını gösterdiğini ifade etmektedir. Sıradan olmama arzusunun da tek olma arzusu ile paralel olduğu ve eşcinsel olmakla bağlantılı bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir.

İlk kez sekizinci sınıfta âşık olduğunu ifade eden C. Bey, o dönemleri dinsel sorgulamalarla ve çok korkarak geçirdiğini belirtmektedir. O dönem içinde bir kez Allah’a küfrettiğini ve çok büyük bir günah işlediğini düşünerek kendini dine verdiğini anlatmıştır. Sekizinci sınıftayken erkeklere ilgi duymaya başladığını, o dönemler ilk aşkı olarak tanımladığı A. isimli bir sınıf arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. A.’nın kendisini kucağına oturttüğünü, vücudunu okşadığını ve iri bir çocuk olduğu için arkadaşlarının zorbalığından da koruduğu dile getirmiştir. O dönemlerde dinsel dürtülerle internette eşcinsellikle ilgili araştırmalar yaptığını, eşcinsellerin cezalandırılacağına dair yazılar okuduğunu, A. ile yaşadığının çok yanlış olduğunu düşünerek ondan uzaklaşmaya çalıştığını anlatmıştır.

C. Bey ortaokulda bir dönem televizyon dizisindeki bir karakterin kendi babası olduğuna dair hayal kurduğunu söylemiştir. Bu karakteri çok yakışıklı bulduğunu, onun posterini odasına astığını, hayallerinde onunla tartışıp barıştıklarını, onun kendisine sevgi gösterdiğini anlatmıştır. Bu durumun kendi babasından memnun olmamasından kaynaklandığını ifade eden C. Bey, o dönem annesi kızana kadar ebeveynlerine “anne, baba” diye seslenmediğini dile getirmektedir. Bu hikâyenin sonunun da içinden Allah’a küfretmesi

ile geldiğini anlatmıştır. Hayali karakterle olan durumun da bir hata olduğunu düşünmektedir. Bu anlatılarda C. Bey'in, hem kendisini koruyup kollayacak hem de yakın ilişki kuracağı bir baba figürü arayışında olduğu görülmektedir. Bunu ya okuldaki arkadaşı vasıtasıyla yaşamakta ya da hayalinde bir karakter yaratmakta; ancak sonrasında yoğun suçluluk hisleri ortaya çıkmaktadır. C. Bey'in "olmaması gereken bir şeyi" yaptığında, yasak olanı arzuladığında suçluluk hissettiği görülmektedir. Suçluluk duygularının yasanın içinde ve nevrotik yapıda oluşuna işaret ettiği söylenebilir (Dor, 1997). C. Bey'in suçluluk duyguları dinsel konularda ortaya çıkmakta, dualar okuyarak suçluluğunu telafi etmeye çalışmaktadır. Bu noktada yaygın kullanılan "dini" kelimesini kullanmak yerine "cinsel" kelimesine ses olarak yakın olan "dinsel" kelimesini birçok kez kullanması dikkat çekmiştir. Babası ile benzerlik kurduğu hayali karaktere karşı hislerinden kaynaklanan suçluluğunu, öz evlat olmadığına dair düşünceler aracılığıyla kendisini ailesinden uzaklaştırarak rahatlatmaya çalışmaktadır. C. Bey, daha sonra ele alınacak olan M. Bey ile ilişkisini anlatırken de babasıyla ilişkisinde hissettiği eksiklikleri gündeme getirmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere, histerik özne babasındaki imgesel eksiklikleri partneri ile gidermeye çalışmakta, "eksiksiz baba" aramaktadır (Dor, 1997). C. Bey'in de partner seçiminin "eksiksiz baba" arayışı ile şekillendiği söylenebilir.

Kendisinin arkadaşlarına göre daha geç ergenliğe girdiğini, lise zamanlarında çocuk gibi olduğunu söyleyen C. Bey, ilk sevgilisinin üniversiteye geldiğinde internet sitesi üzerinden tanıştığı T. olduğunu anlatmaktadır. Onunla 3-4 ay görüştiklerini ancak T. kendisinden daha feminen olduğu için ona ilgisini kaybettiğini ifade etmektedir. T.'nin feminen olduğunu hissettiğinde tikslenme seviyesine geldiğinden; sevgili olduklarında da ona "bende bir şey yok" dediğinden bahsetmektedir. Benzer durumu birkaç kişiyle daha yaşadığını, onlarla da bir süre görüştüğünden sonra bir şeylerin gözüne batmaya başladığını ifade etmektedir. Ne yaşadığını tam olarak tanımlayamasa da örneğin bazı el hareketleri feminen geldiği için rahatsız olduğunu söylemektedir. C. Bey'in kadınsı ve talepkâr erkekler karşısında kendi eksikliğine vurgu yaptığı ve tarif edemediği bir rahatsızlık yaşadığı görülmektedir. Dor, histerik erkek için, kadının arzulayan ve arzulanan olması nedeniyle yüceltilmiş bir konumda olduğunu belirtmektedir (1997). Kadının kendisine yönelik talebini erkekliğini kanıtlamasına dair bir meydan okuma olarak gören histerik, cinsellik alanında kadınla doğrudan bir yüzleşmeden kaçınmaktadır. Bu bakımdan eşcinsellik, kadını belli bir mesafede tutma işlevi gören bir kamuflaj olarak değerlendirilmektedir (Dor, 1997). C. Bey'in de feminen olarak nitelendirdiği kişilerle olduğunda kendi eksikliğiyle yüzleştiği ve erkekliğini göstermesi için bir meydan okuma algılayarak "bende bir şey yok" dediği düşünülmektedir.

C. Bey terapi süreci devam ederken yine internet sitesi üzerinden tanıştığı ve 3-4 ay boyunca ilişki yaşadıklarını söylediği M. Bey'den sıklıkla bahsetmiştir. M. Bey'in erkeksi olmasının kendisini etkilediğini söyleyen C. Bey, ona annesinin annelik yapamadığını, onun acılarını sarmak istediğini dile getirmiştir. M. Bey'e birçok kez kendisi hakkında ne düşündüğünü sorduğunu ya da ilişkinin yürümeyeceğini düşünürse kendisine söylemesini istediğini, ilişkileri bitirse çok acı çekeceğini düşündüğünü ifade etmiştir. M. Bey'in kendisini "miniğim, canım, ciğerim" diye sevmesinin, onun omzunda uyumanın, saçını okşamasının çok hoşuna gittiğini, hayatı boyunca bunu dilediğini anlatmıştır. C. Bey, M. Bey'le uyuduğu anların annesiyle uyuduğu, hayatının en huzurlu anlarına benzediğini söylemiş; onun kendisindeki yerini "gözümün içine bakınca değerli bir şey bulmak gibi hissettim" şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca M. Bey'in tıp okumasının kendisinde hayranlık uyandırdığını annesinin de kendisinin tıp okumasını istemesiyle bağlantılı olarak anlatmıştır. C. Bey'in M. Bey ile ilişkisinde hissettikleri ve onun özellikleri ile ilgili ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda, bu ilişkinin kendisi için annesiyle ikili ilişkisine dönmeye, bir zamanlar kaybetmiş olduğu ve tekrar bulmaya (refind) çalıştığı nesneye (nesne a) ilişkin olduğu düşünülmektedir. M. Bey'in, C. Bey için aynada görmek istediği imgeyi temsil ettiği söylenebilir. Bu imgeyle kurduğu ilişki, nevrotik eşcinsellikte arzunun narsistik yapısını (aynada gördüğü imge ile özdeşleşme) göstermektedir (Samuels, 2000). Histerik özne, imgesel özdeşleşme aracılığıyla cinsiyetlenme aşamasında hissettiği eksikle yüzleşmekten kaçmaktadır (Dor, 1997). Bu bakımdan, C. Bey'in kadınsı kişilerden kaçışı ile benzer olarak erkeksi partner arayışının da kendi eksiğiyle yüzleşmemek üzere ortaya çıktığı kabul edilebilir.

Histerik özne, Başka ile ilişkisinde kendi arzusundan feragat etmekte, Başka'nın arzusuna göre şekillenmektedir (Soler, 1996). M. Bey'in kendisinden sıkılmamasını sağlamak için sevimli davrandığını ve onun istediği gibi biri olmaya çalıştığını söyleyen C. Bey, kendisini onun kuklası gibi hissettiğini anlatmaktadır. Birkaç ay görüşükten sonra, M. Bey'in kendisine ilgisinin azalması sebebiyle onun kendisini aldatıp aldatmadığını araştırmaya başlamıştır. Tanıştıkları internet sitesinde sahte hesap açıp oradan onunla başka birisiymiş gibi sohbet ettiğini, sahte hesap üzerinden buluşmayı teklif edince M. Bey'in çıplak fotoğraflarını gönderdiğini ve kendisinden de çıplak fotoğraflarını istediğini ifade etmiştir. Bunun kendisini çok şaşırttığını, hem üzüldüğünü hem de bitirmek için bir sebep bulup rahatladığını çünkü onun ilişkiyi hak eden bir insan olmadığını gördüğünü dile getirmiştir. C. Bey'in karşı tarafın acılarını gördüğünde ona iyi gelmek istemesi ve onu memnun edecek şekilde davranması Başka'nın arzusuna göre şekillendiğini, onu tamamlayacak olan ideal nesne olabilmeyi arzuladığını göstermektedir. C. Bey, bunların karşılığında karşısındaki kişi tarafından değerinin bilinmediğini söylemekte, bir nevi histerik özne için ilişkide ortaya

çıkan mağdur konumunu almaktadır (Dor, 1997). Kendisini Başka'nın eksiğinde var etmesi nedeniyle ilişkinin bitmesine dair kaygılarının ortaya çıktığı ve sürekli bunu sorguladığı görülmektedir. Diğer taraftan, C. Bey, partnerleriyle sarılmak, öpüşmek ya da birlikte uyumaktan hoşlandığını ancak cinsellik yaşamaktan korktuğunu, ilişki kurmanın kendisi için daha önemli olduğunu söylemektedir. Cinsellik konusundan bahsederken insanların cinsel objesi olmak istemediğini vurgulamakta, kimseyle birlikte olmadığı için kendisini temiz olarak nitelendirmektedir. C. Bey bu şekilde hem kendisini hem de partnerini tatminsiz bırakmakta ve arzusunun devamlılığını sağlamaktadır (Soler, 1996). Cinsellik yaşamayarak Başka'nın *jouissance* nesnesi olmayı da reddetmektedir. C. Bey, histerik bir konumda Başka'nın *jouissance* nesnesi olmayı değil arzusunun sebebi olmayı istemektedir (Soler, 1996).

C. Bey, M. Bey ile ilişkilerinden bahsederken ilişkide hissettiği eksiklikler ile babasında hissettiği eksiklikler arasında bağlantı kurmuştur. Örneğin hem M. Bey'in hem de babasının doğum gününü unutmuş olmasını bir paralellik kurarak gündeme getirmiş; babasının da M. Bey gibi kendisini yeterince önemsemediğini düşündüğünü ifade etmiştir. Kurduğu bu bağlantıların ardından getirdiği bir rüyasının önemli olduğu düşünülmüştür. Rüyasında bir kızın bebeğe dönüşüp masanın altında bir mum yediğini, mumun bitip yalnızca ipinin kaldığını, o esnada orada bir not bulduğunu, o notta "...den (yazlık sitesinin ismi) C.'yi kendime alıcam" yazdığını anlatmıştır. Bu notu "C.'yi kendime gelin alıcam" şeklinde yorumlayan C. Bey'in rüyasındaki "mum" göstereninin fallik bir niteliğe sahip oluşu ve aynı zamanda İngilizcedeki "anne" anlamı dikkat çekmiştir. Daha önce ifade edildiği üzere, C. Bey anne ve babasının ilişkisi üzerinden kadınların cinselliği kullanarak erkeğe egemen olduğunu dile getirmektedir. Bu bakımdan cinsellik, kadının erkeği yönetebilmesiyle ilgili bir güç barındırmaktadır. C. Bey'in rüyasında bebeğin "mum"u yemesi, annesine dair bir gücü (kadınlığı) içine alması olarak değerlendirilebilir. Bununla paralel olarak "kendime gelin alıcam" yorumunun da, annesiyle özdeşleşip babasını, bir erkeği arzulayan konumu alışına işaret ettiği düşünülmektedir. Lacan, kadınsı konumda penise ilginin organ aracılığıyla arzusunun gösterenine işaret etmek üzere ortaya çıktığını söylemektedir (Monribot, 2013). Bu rüyadaki "ipi" kalan "mum" göstereninin de C. Bey'in arzusuna işaret ettiği düşünülmektedir.

"İmkânsız olana" (heteroseksüel erkeklere) yöneldiğini, olmayacak kişileri seçtiğini söyleyen C. Bey'in bu konuyu konuşurken kullandığı bazı ifadeler dikkat çekmiştir. Sinsi ("sin" İngilizcede "günah" anlamında) olmak, hata yapmak, insanları kesmek ve sabıkalı hissetmek, fail (İngilizce telaffuzu ile "başarısızlık" anlamında söylüyor, Türkçede fail "suçu işleyen kişi" anlamına geliyor) olmak ifadelerinin suça dair ifadeler olduğu görülmüştür. Bu ifadelerin suçluluğuna ilişkin gösterenler olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Seans saatini

karıştırdığını ve yanlış kapıyı çaldığını, bir tane daha faili (İngilizce telaffuzuyla) kaldıramayacağını anlatarak başladığı seansta da babasını gördüğü bir rüyasını getirmiştir. Rüyasında babasının (M. Bey ile gerçekte yaşadıkları gibi) başka birisiyle telefonda konuşurken şehvetle kendisinin omzundan öptüğünü, bundan tiksindiğini, bu rüyanın iğrenç olduğunu söylemiştir. Burada iğrenme duygusunun ortaya çıkması bastırılan bir arzuya işaret etmektedir. C. Bey, oldukça aktif olarak içinde bulunduğu bir yardım topluluğundan seanslarda babası ve cinselliğe dair konuların gündeme geldiği dönemlerde sıklıkla bahsetmiştir. Orada çocukların dilek haklarını gerçekleştirdiklerini anlatırken kendisinin dilek hakkının neye dair olabileceği sorusu gündeme gelmiş; bir seansta “bir istediğim gey olsun... dilek hakkımı yanlış yerde kullandım” cümleleri dikkat çekmiştir. Ayrıca biseksüel kişileri, bir seçim yapmadıkları için sapık olduklarını söyleyerek eleştirmiş, bir kişinin kadınla mı yoksa erkekle mi olmak istediğine karar vermesi gerektiğini dile getirmiştir. Rüyalarıyla da birlikte değerlendirildiğinde, C. Bey’in bu söylemlerinin babasına adrese olduğu düşünülmektedir. Babasının arzusunun kime yöneldiğini (kadına mı erkeğe mi) sorgulamakta; ilişkisinin etrafında döndüğü, yasak üzerinden kurulan fantazmı babasına işaret etmektedir.

Cinsiyetlenme diyagramında kadın (Kadın) konumundan, Başka *jouissance*'a [S(A)] ulaşmak için özne erkek konumuna ihtiyaç duymaktadır; çünkü sembolize edilemeyen “Başka cinsiyet” tarafı kendisinin de yabancı olduğu bir alandır. Diyagramda [2] ve [3] ile gösterilen oklar, kadının ancak erkek konumundan dolanarak Başka *jouissance*'a erişiminin mümkün olduğunu göstermektedir (Monribot, 2013). M. Bey ile ayrılmalarının ardından onun odasında asılı olan Frida Kahlo'nun “İki Frida” isimli tablosunu düşündüğünü söyleyen C. Bey, bu tablonun kendisinde uyandırdığı hisleri “damarları birbirine bağlı ikiz kadınlar, sanki herkesin gösterdiğinden farklı bir yüzü daha var ve bu kendinde gizli” olarak tanımlamış, onun evine gittiğinde uzun uzun o tabloya baktığını söylemiştir. C. Bey'in terapi sürecinin en başında söylediği “ilişkiye yönelik bilgim yok”, “önüme çıkmasındansa sivrilsin ucu” gibi ifadelerinin terapi süreci boyunca sorguladığı ve ulaşmak istediği arzulan ve arzulayan kadın konumu ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Lacan'ın Dora vakası yorumuna benzer olarak, C. Bey'in tablodaki Frida Kahlo figürü ile imgesel özdeşleşme kurarak imgesel narsisizm aracılığıyla kadın konumuna ulaşmaya çalıştığı düşünülmektedir. Yine Dora örneğinde olduğu gibi, C. Bey de ilişkisinde histerik bir strateji ile “maskülen erkekle” özdeşleşmekte ve erkeksi bir konum almaktadır. Erkeksi özdeşleşme aracılığıyla da arzulan ve arzulayan kadına dair bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır. Ancak onun için de bu iki yol da işe yaramamakta ve histeriğin temel sorusuyla baş başa kalmaktadır: “Kadın mıyım? Erkek miyim?”

Sonuç

Histerik yapıdaki kişilerin kendi arzularını Başka üzerinden sorgulamaları nedeniyle yardım talep etmelerinin kolay olduğu söylenmektedir. Histerik özne terapisti kolayca bildiği varsayılan özne konumuna koyabilmekte, kendini terapistte cevabını orada bulacağını umduğu bir soru olarak sunmaktadır. Ancak burada terapist cevabı bildiği yanılmasına düşmemelidir. Zira histerik kendisini Başka'nın eksiğinde kurmaya çalışmaktadır; terapistten gelecek bir arzuyu anladığında eksiği muhafaza etmek üzere arzuyu tatminsiz bırakacağı için ona yöneltilen herhangi bir cevap işe yaramayacaktır (Soler, 1996). Histerik, soruları terapistte yönelterek onun çalışmasını beklemektedir; ancak süreç içerisinde olması gereken kendisi için çalışmaya ve sorular üretmeye başlamasıdır (Gessert, 2014). Dolayısıyla önemli olan ona bu cevabın nasıl iletileceğidir. Histeriğe sorulması gereken soru, onu "Başka benden ne istiyor?" sorusundan kendi arzusunu keşfe götürecek ve öznenin fantazmasının ortaya çıkmasını sağlayacak olan "Ne istiyorsun?" sorusudur. Bu soru, cevabın kendisinden gelmesini sağlayacak olan sorudur. Histerik, bu şekilde, kendisini kuran eksikliğin keşfine gidebilecek ve eksiğiyle farklı bir şekilde ilişkilenebilir (Soler, 1996). C. Bey'in sürecin başında dile getirdiği kendisini tanımayan birinden yorum alma ve nasıl ilişki kuracağıyla ilgili bilgi edinme talebi bu bağlamda değerlendirilebilir. Psikoterapi sürecinin başında daha çok diğer insanlar, onların yorumları ve beklentileri üzerinden konuşmakta olan C. Bey'e kendisinin ne yaşadığına, ne istediğine ve kendi konumuna dair sorular soruldukça kendisini yapılandıran önemli yaşantılarını, ilişkilerdeki konumunu ve arzusunu sorgulamaya başlamıştır.

Son olarak, daha önce ifade edildiği üzere, kastrasyona kısmen dahil olması nedeniyle cinsiyetlenme sürecinde kadın için sembolize edilemeyen bir alan kalmaktadır. Bu alan kadın için zaman zaman bir yıkıma sebep olmaktadır. Psikotik tamamen kastrasyon dışında kaldığı için sürekli "çılğın bir *jouissance*" halinde yaşarken, kadın da kastrasyonun dışında kalan tarafı nedeniyle gerçek (*real*) düzleminden fıskıran bir *jouissance* deneyimlemektedir. Kadının bu yıkımdan çıkabilmesinin yolu *jouissance*'ına bir sınırlama getirilmesidir. Çünkü kadına acı veren, onun sınırsız oluşudur. Sınırlama ise ancak psikanalitik bir çalışma ile sembolize edilemeyen karanlık alana özgü bir gösterenin [S(A)] keşfi ile mümkün olabilir (Monribot, 2013).

Kaynakça

- Dor, J. (2013). *The clinical Lacan*. New York: Other Press, LLC.
- Evans, D. (1996). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. London: Routledge.
- Fink, B. (1997). *The Lacanian subject: Between language and jouissance*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Fink, B. (2002). Knowledge and jouissance. İçinde S. Barnard & B. Fink (Ed.), *Reading seminar XX: Lacan's major work on love, knowledge and feminine sexuality* (ss. 21-46). Albany, NY: State University of New York Press.
- Fink, B. (2004). *Lacan to the letter: Reading ecrits closely*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Freud, S. (1998). *Olgu öyküleri 1: "Dora" ve "Küçük Hans"* (A. Eğrilmez, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gessert, A. (2014). Hysteria and obsession. İçinde A. Gessert, (Ed.), *Introductory lectures on Lacan*. London: Karnac Books.
- Homer, S. (2013). *Jacques Lacan*. (A. Aydın, Çev). Ankara: Phoenix Yayınevi (2005).
- Lacan, J. (1955-1956). *The psychoses: The seminar of Jacques Lacan, Book III*. London, England: Routledge.
- Lacan, J. (1972-1973). *The seminar of Jacques Lacan, Book XX: On feminine sexuality: The limits of love and knowledge*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
- Lacan, J. (2006). *Ecrits: The first complete edition in English* (B. Fink, Çev.). New York, NY: W. W. Norton & Company.
- Lacan, J. (2013). *Psikanalizin dört temel kavramı seminer 11. kitap*. (N. Erdem, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Lesourd, S. (2018). *Özne nasıl susturulur?* (Ö. Soysal & Ü. Edeş, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Monribot, P. (2013) "There is no sexual relation" What does it mean? Clinical consequences of Lacan's formulae of sexuation. ICLO-NLS Annual Seminar "The Names of the Real in the 21st Century", Dublin.
- Morel, G. (2000) Psychoanalytical anatomy. İçinde Salecl, R., (Ed.), *Sexuation*. Durham, NC: Duke University Press.
- Morel, G. (2011). *Sexual ambiguities*. London, UK: Karnac Books.
- Ragland, E. (2012). *The logic of sexuation: From Aristotle to Lacan*. Albany, NY: SUNY Press.
- Riggs, D. W. (2018). *Pink herrings: Fantasy, object choice, and sexuation*. London, England: Routledge.
- Samuels, R. (2000). Homosexualities from Freud to Lacan. İçinde K. R. Malone & S. R. Friedlander (Eds), *The subject of Lacan a Lacanian reader for psychologists*. Albany: State University of New York Press.
- Soler, C. (1996). Hysteria and obsession. İçinde R. Feldstein, B. Fink, & M. Jaanus (Ed.), *Reading seminars I and II: Lacan's return to Freud* (ss. 248-282). New York, NY: State University of New York Press.
- Soler, C. (2000) The curse on sex. İçinde Salecl, R., (Ed.), *Sexuation*. Durham, NC: Duke University Press.

Soler, C. (2002) What does the unconcious know about women? İçinde S. Barnard & B. Fink (Ed.), *Reading seminar XX: Lacan's major work on love, knowledge and feminine sexuality* (ss. 21-46). Albany, NY: State University of Ney York Press.

Sexuation and Hysteria in Lacanian Approach

Summary

From psychoanalytic perspective, sexual difference is considered beyond anatomical differences. Lacan stated that position of the subject in relation to phallus determines sexual position (Evans, 1996). In his seminar 20 named “Encore”, he explained sexuation with formulas derived from symbolic logic. According to Lacan, the subject is a sexuated subject and the signifiers of woman and man represent the subject’s symbolic position (Lacan, 1972-73).

Lacan defines three clinical structures as neurosis, perversion and psychosis. The fundamental difference between these structures manifests itself in the relationship of the subject with the fundamental loss resulting from castration (Fink, 1997). Position of the subject within the neurotic structure is determined according to the strategy of the subject in terms of coping with anxiety caused by separation. In the hysteric structure, the subject desires to become the object that will fill the lack of the Other; whereas the obsessive rejects that the lack originates in the Other. The hysteric focuses on and questions his/her existence through the Other's desire. It is her/his unconscious strategy to try to make up for her/his own lack by incorporating the Other. The hysteric maintains desire by remaining unsatisfied and leaving the Other unsatisfied (Soler, 1996). She/he desires to be the object that causes the Other to desire. It is stated that the hysteric carries the remnants of mourning that they are not sufficiently loved by their mother in their childhood and this shapes the economy of her/his desire (Dor, 2013).

Since the hysteric structure is mostly seen in women, Lacan compared feminine and hysterical positions. He pointed out that the hysteric uses various strategies (either “playing the man” in the relationship or establishing imaginary identification) to avoid the confusion that her own femininity would cause. Freud’s case Dora, exemplifies these strategies of the hysteric (Monribot, 2013).

In the current study, Mr. C. case, who is thought to exhibit hysteric structure traits, is discussed in terms of both his structural traits and sexuation. Mr. C. stated that the reason for applying to psychotherapy was his sexual orientation. He revealed that he did not have knowledge about being gay and having romantic relationship. In the course of the therapy, he made comparisons about feminine and masculine positions and inquired about his sexual position. It can be assumed that these inquiries arose within the context of the fundamental question of hysteria: “What am I as a sexual being?”. He brought up narratives about his love life into the sessions. He stated that in puberty he made research about being gay and

experienced intense feelings of guilt which shows that he can be considered in the neurotic structure. Some equivocal signifiers were remarkable in showing his guilt for desiring man. In his relationships, he seemed to be in search for a “complete father” which is seen in hysterical structure. Additionally, he was in search for masculine partners and escaping from feminine figures which might be resulting from his own lack since the hysterical subject avoids confronting the deficiency he feels in the in the stage of sexualization through imaginary identification. It was also observed that in his romantic relationships he was in a hysterical position. His statements about his lack of knowledge about being gay and having relationship were thought to be related to femininity as the desirable position. As in the case of Dora, he tried to gain information about femininity by “playing the man” or established imaginary identification with feminine figures in the hope of acquiring the desirable and desiring position. However, these strategies do not bring a solution to him and he is confronted with the fundamental question in hysteria: “Am I a woman or a man?”

In conclusion, since the hysterics present themselves as a question to the therapist, it is important to make them question their own desire and make them start working for themselves that would lead them to discover the lack that established the man and be able to relate to this lack in a different way. In terms of femininity, the discovery of a signifier in analysis is important to limit the feminine *jouissance* which sometimes result in feminine ravage (Monribot, 2013).

Kuramsal Derleme

Ruh Sağlığı Alanında Genetik ve Çevre: İkiz AraştırmalarıŞule BAŞTEMUR^{1*}; Mustafa Alperen KURŞUNCU¹¹Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Ordu, Türkiye**Makale Bilgisi****Anahtar kelimeler:**İkizler,
ikiz araştırma
desenleri,
çevre,
genetik**Keywords:**Twins,
twin research
designs,
genetic,
environment**Öz**

Bu çalışmanın amacı, psikiyatri ve psikoloji alanları için önemli bir bilgi kaynağı olan ikiz araştırmalarının betimlenmesidir. İkiz araştırmaları, çevre ve kalıtım arasındaki sınırları belirlemeye odaklanmaktadır. Özellikle bu konuda yürütülen güncel araştırmalarda genetik ve çevresel faktörlerin önemine yapılan vurgu dikkate değerdir ve bu derleme çalışmasının da ana vurgularından birini oluşturmaktadır. Araştırmacılar için, ikiz araştırmalarının planlanmasında ve tasarlanmasında öne çıkan temel bileşenler, “çalışma deseni olarak ikiz araştırmalarının tercih edilme nedeni”, “ikiz araştırmalarında kullanılan temel varsayımlar”, “ikiz araştırmalarının sınırlılıkları” ve “yöntem olarak tercih edilen güncel ikiz desenleri”dir. Bu sebeple öncelikle bu temel bileşenlerden bahsedilecektir. Alanyazında öncü sayılan araştırmacılar tarafından tanımlanan ve ikiz araştırmalarında sıklıkla kullanılan on dört ikiz araştırma deseni ve bu araştırma desenlerinin kullanıldığı araştırma bulgularına da yer verilmiştir. Bu araştırmaların bazılarının alanda sıklıkla tercih edildiği, bazılarının ise örneklem zorluğu nedeniyle sınırlı sayıda yürütüldüğü görülmektedir. Ancak tüm araştırma desenlerinde, genetik ve çevrenin karşılıklı etkileşimlerine vurgu yapan araştırmaların, araştırmacılar için güncelliğini ve önemini koruduğu görülmektedir. Son olarak, ikiz araştırmalarının sınırlılıkları hakkında prospektif araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Abstract

The purpose of the current study is to portray the twin research characteristics as a valuable information source to the fields of psychiatry and psychology. Twin research focuses on determining the boundaries between environment and heredity. The emphasis on the importance of genetic and environmental factors in current twin researches is remarkable and constitutes one of the main highlights of this review. For researchers, twin studies involve mainly prominent components in the planning and designing of twin research. These components are ‘the reasons for twin research preference,’ ‘basic underlying assumptions,’ ‘limitations,’ and ‘current approaches to be preferred’ in twin research. For this reason, these main components will be discussed. Fourteen twin research designs are defined, which were prescribed by the proponents of twin research, and the findings are also indicated. It is seen that some of these researches are frequently preferred in the field, but some of them are carried out in a limited number due to sampling difficulties. However, when all research designs are examined concerning the literature review, it can be concluded that specifying the interactions of genetics and environment in twin research still maintains its importance researchers about the limitations of twin research.

*Sorumlu Yazar, Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, 52200, Altınordu, Ordu.

e-posta:sulebastemur@odu.edu.tr

DOI: 10.31682/ayna.551379

Gönderim Tarihi (Received): 09.04.2019; Kabul Tarihi (Accepted): 06.01.2020

2148-4376/ All rights reserved.

Giriş

Ruh sağlığı alanında ikiz çalışmaları, 1875 yılında Sir Frances Galton tarafından başlatılan (Segal, 2012), 1920'li yıllarda yaygınlaşan ve belli bir kişisel özelliğin genetik boyutta tanımlanıp tanımlanmadığına odaklanan çalışmalardır (Rushton, 1990). İkiz araştırmalarının başlangıcı ikizlerin karşılaştırılması şeklindeyken ilerleyen yıllardaki çalışmalar ikiz türleri arasındaki temel ayrımlara, bu ayrımların oluşturulma yöntemlerine, birlikte ve ayrı büyüyen ikizler arası farklılıklara ve farklı ikiz araştırma desenlerinin kullanılmasına yönelik oluşturulmuştur (Bouchard, Thomas ve Propping, 1993). Bu çalışmalarda, beraber ya da ayrı büyüyen monozigotik (MZ; tek yumurta) ve dizigotik (DZ; çift yumurta) ikizler karşılaştırılmıştır. Özellikle çalışma kapsamındaki ikizler arasındaki psikiyatrik durumlar, kişilik özellikleri ve hastalıklar arasındaki uyum ve korelasyonlar hesaplanmıştır (Lykken, 1982). Geleneksel ikiz metodu olarak tanımlanan bu yöntemlerde MZ ikizlerden elde edilen yüksek puanlar da genetik altyapı ile açıklanmıştır (Wright, 1997).

İkiz araştırmaları ruh sağlığı alanı için önemli veri kaynağıdır. Bu araştırmalar, genetik çeşitliliğin kontrol edilmesi ve potansiyel risk faktörlerinin bir özellik ya da koşul üzerindeki önemini araştırmak için güçlü bir temel sağlamaktadır (Sahu ve Prasuna, 2016). Bu şekilde belli bir özelliğin, bozukluğun ya da hastalığın genetik ya da çevresel nedenleri hakkında önemli bilgiler elde edilebilmektedir (Burt, 2009). Aynı aile ortamlarında yetiştirilen ikizlerle yürütülen araştırmalarda sadece genetik geçmiş için değil, aynı zamanda erken yaşta paylaşılan ortam için de kontrol sağlanmaktadır (Plomin, 2004). Bu araştırmalarda genetik çeşitliliğe atfedilebilecek bir özellikteki varyans oranı, paylaşılan ya da paylaşılmayan ortam ile tahmin edilebilmektedir (Segal, Weisfeld ve Weisfeld, 1997). Ayrıca, ikiz çalışmaları, genetik ve/veya çevresel değişkenliği azaltarak, genetik bir çalışmanın istatistiksel gücünü de arttırabilmektedir (Sharma, 2005). Bu araştırmalarda farklı nedenlerle doğumdan sonra birbirlerinden ayrılan ve farklı ebeveynler tarafından büyütülen ikizler incelenmekte ve çevresel etkilerin bu şekilde kontrol edildiği varsayılmaktadır. Örneğin, ebeveyn davranışlarının ya da çocuk yetiştirme tutumlarının çocukların IQ seviyeleri üzerinde etkili olduğuna yönelik araştırma bulgularının aksine, doğumda birbirlerinden ayrılan ikizlerle yürütülen çalışmalarda IQ'nun genetik geçişinin yüksek olduğu görülmüştür (Segal, 2012). Bu sebeple ikiz araştırmalarında çevre ve genetik etkileşiminin en doğru şekilde incelenmesi için bazı varsayımlar geliştirilmiştir.

İkiz araştırmalarında çevre ve genetik etkileşimin incelenmesi için geliştirilen varsayımlar ikiz araştırmalarının niteliğini arttırmaktadır. Bu noktada üç önemli varsayım bulunmaktadır. Bu varsayımlar "ikiz çalışmalarının ikiz türlerinin (MZ ve DZ) hatasız şekilde

belirlenerek yürütülmesi”, “ikiz çalışmalarından elde edilen sonuçların tekiz bireylere genellenebilir olması” ve “MZ-DZ ikizlerinin çevresel şartlarının yaklaşık olarak aynı olması”dır (Joseph, 2002). İlerleyen yıllarda bu varsayımlar yeniden değerlendirilmiş, özellikle çevresel koşulların aynı olmama olasılığına yönelik yeni çalışmalar yürütülmüştür. İkiz psikolojisi yaklaşımının yaygınlaşması ile bu durum iki şekilde açıklanmaya başlanmıştır. Birincisi, MZ ikizlerinin ebeveynlerinden ve sosyal çevreden daha benzer davranışlar gördükleri, beraber daha fazla vakit geçirdikleri ve aralarında daha yakın bir duygusal bağ kurdukları, bu sebeple birbirlerine daha çok benzedikleri görüşüdür (Klein, 2012). Diğer ise MZ ikizlerinin benzer çevresel yaşantıları yaşamasının genetik bir boyutunun da olabileceğidir. Aynı renklerden hoşlanan, aynı oyunları oynamayı seven, aynı hobileri olan MZ ikizlerine çevrenin de benzer şekilde yaklaşması olası bir durumdur. Bu durum da benzer genetik yapının, ikizlere benzer şekilde yaklaşılmasını sağladığı şeklinde açıklanmaktadır. Bu çift yönlü ilişkide bir taraftan MZ ikizlerinin genetik yapılarının benzer olmasından dolayı ebeveynleri benzer şekilde davranmaktadır; diğer taraftan ise benzer şekilde davranılan ikizler birbirlerine benzer yapıda olmaktadır. Bu durum da “ikizlerin kendi çevresel etmenlerini yarattığı teorisi” şeklinde değerlendirilmektedir (Joseph, 1998). Bu varsayımın sağlanması için doğumda birbirlerinden ayrılan ikizlere yönelik araştırmalar yürütülmüş, böylece ikizlere yönelik çevresel etkilerin kontrol edilmesine olanak sağlayan bu varsayım ile (Bouchard, Lykken, McGue, Segal ve Tellegen, 1990) yeni ikiz araştırma desenlerinin temelleri atılmıştır.

Alanyazında ikiz araştırma varsayımlarını içeren geniş örneklemlerli araştırmalar bulunmakla birlikte Türkiye’de ikiz araştırmalarına nadiren rastlanılmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri ikiz örneklemlere ulaşmanın zorluğu iken diğer neden ikiz araştırması yürütme sürecinin karmaşık ve zor olmasıdır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre (TÜİK, 2016) 2015 yılında 19 bin 330 çoğul doğum gerçekleşirken, bu doğumların %97,4’ünde ikiz bebek dünyaya gelmiştir. Bu da Türkiye’de dünyaya gelen çoğul bebeklerin 18.827’sinin ikiz çifti olduğu anlamına gelmektedir. İsveç, Danimarka, Norveç, Finlandiya, Avustralya, Sri Lanka, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi ülkelerde ikizlerin doğumdan itibaren kayıt oldukları ikiz veri tabanı örneklerine rastlanmaktadır (Bouchard ve ark., 1990). Bu türden veri tabanları ikiz araştırmalarının daha geniş örneklemlerle yürütülmesini sağlamaktadır. Türkiye’de ise ikiz veri tabanı uygulaması bulunmamaktadır. Bu durum araştırmacıların ikiz örneklemlerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca uluslararası alanyazında ikiz araştırma süreçleri, yöntemleri gibi konularda yol gösterici çalışmalar yürütülmekle birlikte, Türkiye’de alanyazında araştırma eksiklikleri görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı iki yönlü olarak planlanmıştır: Araştırmanın

ilk amacı ruh sağlığı alanında çalışmakta olan psikiyatri uzmanları, psikologlar ve psikolojik danışmanlar için ikiz araştırmalarında genetik ve çevresel faktörlerin öneminin ve bu iki faktörün etkileşimi çerçevesinde öne çıkan bazı temel bulguların vurgulanmasıdır. İkinci olarak, ikiz çalışmalarına ilgi duyan araştırmacılara, farklı kategoriler altında tanımlanan ikiz çalışmaları, bu çalışmalarda kullanılan desenler ve uygulama alanlarına ilişkin alanyazın değerlendirmesi yapılarak bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. İkizlerle yürütülen araştırmalar, çalışma desenleri ve konu başlıkları açısından geniş bir çeşitlilik göstermekle birlikte, genetik ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimlerine dayalı çalışma desenleri araştırmacılar açısından güncelliğini korumaktadır. Genetik ve çevre etkileşimi, ikiz araştırma desenleri ve ikiz araştırmalarının sınırlılıkları konu başlıkları altında ele alınması, ikiz araştırmaları için önemli kilometre taşları olarak değerlendirilen bu yapıların (Segal, 1990) hem ikiz araştırma süreci yürütecek araştırmacılara, hem de tekiz popülasyonla yürütülecek çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir.

Genetik ve Çevre Etkileşimi

Genetik-çevre tartışmalarında insanın doğuştan getirdiği biyolojik özelliklerin, yaşadığı çevre ile etkileşime geçmesi ve bu etkileşimin birey üzerinde oluşturduğu özellikler tartışılmaktadır (Klein, 2003). Genetik temelli araştırmalar bireyin doğasının davranışlar üzerinde etkili olduğunu, çevre temelli araştırmalar ise çevrenin kimi zaman çoğunlukla kimi zaman ise genetik çalışmalardan elde edilen oranların kalan kısmında davranışlar üzerinde etkili olduğunu iddia etmektedir. Bu da genetik, bir davranışın %50'sini etkiliyor ise kalan %50'lik oranın çevresel etmenlerle ilişkili olabileceği şeklinde açıklanmaktadır (Loehlin ve Nichols). Bu noktada, genetiğin önemli olduğunu savunan araştırmacılar; çocuklar, kardeşler ve biyolojik ebeveynler arasındaki korelasyonlardan çevresel etkiler konusunda bir sonuç çıkarılmayacağını iddia ederken (Brown, 2002) hem genetiğin hem çevrenin önemini savunanlar ise genetik aktarımı ve çevreyi birbirlerinden ayırmanın genetik ve çevresel etkilerin belirlenmesi noktasında büyük hatalara neden olabileceğini (Plomin, DeFries, McClearn ve McGuffin, 2001; Scarr ve McCartney, 1983) belirtmektedirler.

Davranışsal gelişimin incelendiği çoğu ikiz çalışmaları, genetik etkinin önemine odaklanmasına rağmen araştırmalarda çevresel etkiler de göz ardı edilmemektedir (Plomin, Asbury ve Dunn, 2001). Gelişimde genetik etki dışında iki çeşit genetik olmayan (çevresel) etki bulunmaktadır. Bunlar da paylaşılan ya da paylaşılmayan ortamlardır. Paylaşılan çevresel ortam, aile üyelerinin ortak yaşadıkları aile ortamı, gelir ve okul gibi kaynaklardır. Paylaşılmayan çevre ortamı ise, aile üyelerinden birinin etkilenip diğerinin etkilenmediği hastalık, farklı öğretmen ya da ebeveyn tutumları gibi durumlardır (Asbury, Moran ve

Plomin, 2016; Reiss, 1997). Bu bağlamda yürütülen çalışmalar, paylaşılan ortamların zekâ gibi özelliklerde büyük ve kalıcı etkilere sahip olduğu yönündeyken (Asbury ve Plomin, 2014) bazı araştırmalarda ise farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırma bulgularına göre paylaşılan ortamlar, kardeşler arasında zihinsel yetenek ve kişilik bakımından çok az benzerlik yaratmaktadır (Plomin, 2004). Paylaşılmayan ortamlar ise kardeşler tarafından genel zihinsel yetenekler ve kişilik özelliklerini etkilemektedir (Asbury ve ark., 2016). Bu sebeple davranışçı genetik araştırmacıları çevresel etkilerin paylaşılmayan ortamlarda işlediğini ve aynı ailede büyüyen çocukların birbirinden farklı olmasına neden olduğunu belirtmektedir (Plomin ve ark., 2001b). Bu durum da genetiğin öneminin yanı sıra paylaşılmayan çevresel ortamın da gelişimde önemli etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu etki de ikiz araştırmaları ile incelenmektedir.

İkiz araştırmalarında genetik ve çevre ikilemi üzerine yürütülen çalışmalarda farklı araştırma desenleri kullanılmıştır. Bu araştırma desenlerinin birçoğu araştırmacılar tarafından hâlihazırda kullanılmakta iken bazı araştırma desenlerinde araştırma örneklerine rastlanılmamaktadır. Bu araştırma desenleri araştırmanın bu bölümünde incelenmiştir.

İkiz Araştırma Desenleri

İkiz araştırmalarına yönelik desenler başlangıçta 10 farklı desenden oluşmaktayken (Segal, 1990) ilerleyen yıllarda “seçilen özelliklerin daha iyi anlaşılmasını sağlayan ikiz araştırmaları” olarak belirtilen dört farklı desen (Segal, 2010) daha tanımlanmıştır. Bu bölümde 14 desen tanıtılmıştır.

Klasik ikiz araştırmaları. İkiz araştırmalarında en sık kullanılan desenin (Segal, 1990) temel varsayımı çevresel etmenlerin hem MZ hem de DZ ikizleri için eşit bir etkiye sahip olduğu yönündedir. Bu amaçla, MZ ve DZ ikizlerinin kendi içindeki benzerlikler karşılaştırılmaktadır. MZ ikizlerinin kendi içindeki farklılıkları, ortak olarak paylaşılan genetik mirasın büyüklüğü nedeniyle çevresel etkenlerle daha kolay açıklanabilirken, DZ ikizlerinin kendi içindeki farklılıkları, paylaşılan ortak genetik mirasın MZ ikizlerine oranla daha ortalama olması nedeniyle hem çevresel hem de genetik etmenlerle açıklanabilmektedir (Benner, Kretsch, Harden ve Crosnoe, 2014). Kimi zaman boylamsal olarak da yürütülebilen bu çalışmalarda sadece ikizler arasındaki benzer genetik faktörler değil, aynı zamanda genetik-çevre etkileşimi de tartışılmaktadır (Segal, 2010). Özellikle belli bir bozukluğun ya da hastalığın (örn. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu, şizofreni) incelendiği bu çalışmalarda, MZ ve DZ ikizlerinin uyum puanları karşılaştırılmaktadır (Larsson, Larsson ve Lichtenstein, 2004). Elde edilen sonuçlara göre de genetik ve çevrenin karşılıklı etkisi tartışılabilmektedir.

Kontrol gruplu ikiz araştırmaları. MZ ikiz eşlerine uygulanan farklı müdahale ya da eğitim programı sonuçlarının değerlendirilmesine dayalı bir desen olup müdahale yalnızca ikiz eşlerinden birine de uygulanabilmektedir. Aynı müdahale ya da eğitim programının her iki MZ eşine farklı zamanlarda uygulanarak müdahale ile kaydedilen gelişimle ilişkili etkileşimlerin incelendiği biçimleri de tanımlanmaktadır (Segal, 1990). Özellikle belli bir hastalığı (örn. Alzheimer) yaşayan bireyler üzerinde belli bir tedavinin etkililiğini inceleyen araştırmalar bu yönüme örnek olarak verilebilmektedir (Breitner ve ark., 1994). Deneysel olarak yürütülen bu çalışmalardan elde edilenler de hem hastalığın biyolojik yapısı hem de ilaç ve psikoterapi desteği noktasında önemli veri kaynağıdır.

Tek kişilik ikiz araştırmaları. Bu desen ikizler üzerinde sosyal etkiden bağımsız bir araştırma zemini sunması nedeniyle önemlidir. Birlikte büyüyen ikiz eşlerinin aksine doğum ya da hemen sonrasında ikiz eşinin kaybı nedeniyle yalnız büyüyen ikiz eşlerinin, ikiz olmanın getirdiği sosyal etkileşim boyutundan ya da çevreleri tarafından ikizlere gösterilen farklı yaklaşımlardan etkilenmedikleri alanyazında vurgulanmaktadır (Segal, 1990). Bu durum her ne kadar ikiz olarak doğsa da ikiz olarak büyümemesi nedeniyle bireyin ikiz olmaya dair sosyal etki ile yüzleşmemesi anlamına gelmektedir. Tek kişilik ikiz araştırmaları olarak planlanmamış olmakla birlikte, özellikle boylamsal araştırmalar sırasında ikiz eşleri ölen bireylerle çalışmaların sürdürülmesi de bu araştırma desenine örnektir. Yaşlılık döneminde ikiz eşlerini kaybeden ikizlerle bu desenle araştırmalar sürdürülebilmektedir (Saunders, Elkins, Christensen ve McGue, 2018).

DZ ikiz araştırmaları. Bu araştırma deseni DZ ikizleri arasındaki genetik benzerliğin farklı olabileceğine, bu farklılığın da ikizler arasındaki davranışsal ya da fiziksel benzerliği arttırabileceğine ya da azaltabileceğine yönelik görüşleri test etmek için tasarlanmıştır (Segal, 1990). Daha çok genetik araştırmalarda kullanılan bu yöntem ile ikizler arasındaki genetik yatkınlığın oranı hesaplanmaya çalışılmaktadır (Hoekstra ve ark., 2007). Çok sık rastlanılmamakla birlikte, bu araştırmalarda çevresel şartlar DZ ikizleri için benzer olarak değerlendirilmektedir.

Boylamsal ikiz araştırmaları. Kronogenetik olarak da bilinen bu çalışmalarda, ikizler arasındaki benzer davranışsal ve fiziksel özelliklerin zamansal olarak ortaya çıkışı ve genetik faktörlerin bu durum üzerindeki etkisi incelenmektedir (Segal, 1990). İkizlerle yapılan bu tür boylamsal çalışmalara, tekiz kardeşlerin dâhil edilmesi yöntemin etkililiğini arttırabilmektedir (Wilson, 1983). Boylamsal ikiz araştırmaları, örneğin antisosyal davranışların eşlik edebildiği çocukluk, gençlik ve yetişkinlik gibi risk gruplarında, davranışın anlaşılmasında ve istatistiksel olarak genetik ve çevresel faktörlerin varyansa katkılarına ilişkin önemli ipuçları verebilmektedir (Blonigen, Hicks, Krueger, Patrick ve Iacono, 2006;

Flom ve Saudino 2017; Henry ve ark., 2018, Thapar ve ark., 2015). Davranışın genetik ve çevresel etkilerini tanımlayan ya da karşılaştıran boylamsal ikiz araştırmaları davranış bilimi araştırmacıları tarafından sıklıkla tercih edilen yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir.

İkiz aile araştırmaları. Yetişkin MZ ikizlerinin aile üyelerine özellikle de çocuklarının genetik benzerliklerine odaklanan yöntemdir. Desenin temel varsayımı, genetik özdeşliğe sahip ebeveynlerin ikiz çocuklarının biyolojik olarak kuzen sayılsalar da, genetik olarak ‘yarı-kardeş’ kabul edilebilecekleri yönündedir (Segal, 1990). İkiz eşlerin çocuklarıyla yapılan boylamsal araştırmalarda artık kuşaklararası verilerin elde edilmeye başlanması, yetişkin olmaya başlayan ikiz eşlerinin çocuk sahibi olması, verilerin karmaşık hale gelmesine ve farklı analiz tekniklerine ihtiyaç duyulmasına, böylece de konuya ilişkin çalışmalarda kullanılmak üzere yeni araştırma ve analiz modelleri oluşturulmasına yönelik bir ihtiyacı da ortaya çıkarmaktadır (McAdams ve ark., 2018). Bu desen kullanılarak yürütülen araştırmalarda ebeveynlerden çocuğa genetik olarak aktarılma olasılığı olan duygusal problemler, alkol kötüye kullanımı, depresyon gibi psikopatolojiler (D'onofrio ve ark., 2007) ya da toplum yanlısı olmak gibi davranış biçimleri (Gregory, Light-Häusermann, Rijdsdijk ve Eley, 2009) incelenmiştir.

İkizlerin çift olarak incelendiği araştırmalar. Yalnız oldukları zamanlara kıyasla ikizler birlikteyken daha farklı tutum ve davranışlar sergilemeleri ve bu durumun araştırmacıların ilgisini çekmesi üzerine desenlenmiştir. İkizlerin sosyal olarak birbirlerine bağımlılıklarının ve özellikle MZ ikizlerinin birbirlerine yükledikleri işlevsel rollerin çift etkisinin ortaya çıkmasında etkili olabileceği düşünülmektedir (Zazzo, 1977). Bu araştırmalarda, ikizler birlikteyken ve ayrı zamanlarda incelenerek davranış özellikleri açısından birbirlerine ne kadar benzedikleri ya da ayrıştıkları incelenmektedir. İkizlerin karşılaştırma/kıyaslama, rekabet ya da ikiz eşini kaybetme gibi durumlarda verdikleri tepkiler bu desenle incelenmekte (Segal, 2010), böylece çift etkisi kontrol altına alınabilmektedir.

İkiz ve tekiz araştırmaları. Bu desen, ikizler ve tekizlerin davranışsal ya da fiziksel olarak karşılaştırılması ile ikiz olmanın biyolojik ve psikolojik etkilerine vurgu yapılmasını sağlamaktadır (Segal, 1990). Araştırmalarda MZ ve DZ ikizleri kullanılabilirdiği gibi, ikizlerin genetik benzerliği olmayan, benzer yaş grubundaki diğer tekiz bireyler ya da ikizlerin kardeşleri de incelenebilmektedir. Kimi zaman ise evlat edinilen kardeşler de araştırma sürecine dahil edilmektedir (Becker-Blease ve ark., 2004). Bu araştırmalardaki amaç ise ikiz olmanın davranış üzerindeki etkisi ile tekiz olmanın etkisinin karşılaştırılmasıdır (Beaver, Boutwell, Barnes, Schwartz ve Connolly, 2014).

Birbirinden kısmen ayrılmış ikiz araştırmaları. Çevresel etkilerin kontrol altına alınması amaçlanarak yürütülen araştırmalarda ikizler doğumda ayrılmış ve farklı ebeveynler tarafından büyütülmüştür. Bazı çalışmalarda; bir süre kendi ebeveynleri ile büyüdükten sonra çeşitli sebeplerle ayrılan ikizler, hem kendi aralarında hem de sürekli olarak ebeveynleri ile yaşamış olan ikizlerle karşılaştırılmıştır (Segal, 1990). Bu araştırmalarda ikizler bir süre birlikte yaşamıştır ve çoğu kez bir ikiz eşleri olduğunu bilmektedirler. Bu da iletişimlerinin devam etmesi nedeniyle birbirlerini etkiliyor olmaları anlamına gelmektedir (Joseph, 2002). Bu desenin amacı benzer ortamların davranışsal benzerliğe veya farklılıklara önemli ölçüde katkıda bulunup bulunmadığının incelenmesidir. Yaşamın erken ya da sonraki yıllarında, ikizler arasındaki benzerlikler ve farklılıkların ne düzeyde etkisinin olduğunu belirlemek için farklı yaşlardaki ikizler de seçilebilir. Bu desen doğumda birbirinden ayrılmış ikizlerle yürütülen çalışmalardan önce tasarlanmıştır (Grove ve ark., 1990). Bu çalışmalarda da (örn. kimlik gelişimi, sigara ya da alkol kullanımı) gibi konular çalışılmış (Kaprio, Koskenvuo ve Langinvainio, 1984; Pedersen, Friberg, Floderus-Myrhed, McClearn ve Plomin, 1984) çocuğun erken dönem gelişiminin ileriki yıllara etkisi değerlendirilmiştir.

Doğumda ayrılmış ikiz araştırmaları. Anne ölümü, evlilik öncesi doğum ya da maddi sıkıntılar sebebiyle birbirinden doğumda ayrılmış ikizlerle yürütülen araştırmalardır (Segal, 2010). Birbirinden ayrılan ikizlerin farklı çevrelerde farklı ebeveynler tarafından büyütülmeleri üzerine yürütülen bu araştırmalar, MZ ve DZ ikizlerinin çevresel şartlarının benzer olduğu varsayımına karşı çıkmaktadır (Plomin, Asbury, ve Dunn, 2001). Bu araştırmalara göre MZ ikizleri aynı genetik yapıya sahip olmalarına rağmen, ebeveyn tutumları sebebiyle birçok noktada birbirlerinden farklılaşabilmekte veya birbirleriyle daha fazla özdeşleşebilmektedirler. Bu sebeple, MZ ikizlerinin doğumda ayrılması ve farklı ebeveynler tarafından büyütülmesi, MZ ikizleri arasındaki olası benzerlik ve farklılıkların oluşmasına yönelik problemlerin çözülmesi anlamına gelmektedir (Segal, 2012).

Bu araştırmalarda MZ ikizlerinin doğumda ayrılması ve birbirleri ile ilişkisi olmayan ailelerde yetiştirilmeleri, çevresel etkilerin kontrol altına alınması anlamına gelerek, davranış üzerindeki genetik etkinin en güçlü tahminini vermekte, bu sebeple ikiz araştırmaları içerisindeki en güçlü tasarım olarak değerlendirilmektedir (Segal, 1990). Ayrıca doğumda ayrılan DZ ikizlerinin incelenmesi de benzer yetiştirme ortamının benzer davranışlar ile ilişkili olabileceği hipotezini test etmektedir. Doğumda ayrılan MZ ve DZ ikizlerinin hem kendi ikiz eşleri ile hem de doğumdan itibaren kendi ebeveynleri ile büyümüş diğer ikizlerle karşılaştırılması da hem davranışsal hem de fiziksel benzerlikler konusunda bilgi edinilmesini sağlamaktadır (Segal, 1990).

Bu araştırmalarda örneklem bulmak oldukça zordur ancak elde edilen bulgular sadece MZ ve DZ ikizlerinin karşılaştırıldığı araştırmalardan daha fazla veri vermektedir (Kaprio ve ark.,1984). Hatta klasik ikiz çalışmalarının katılımcı sayısının bu araştırmaların katılımcı sayılarından dört kat daha fazla olması durumunda, belli bir doğruluk payı yakalanabileceği düşünülmektedir (Segal, 2012). Bu çalışmalar özellikle psikolojik problemlerde genetik faktörleri araştırmak için güçlü bir yoldur. İkizlerden birinde bir psikiyatrik rahatsızlığın olması durumunda araştırma daha da güçlü sonuçlar verebilmektedir ancak örneklem zorluğu nedeniyle sıklıkla çalışılan bir desen değildir (Kaprio ve ark.,1984). Alanyazında, doğum sonrası birbirlerinden ayrılan ikizlerle yürütülen en güçlü ikiz çalışmaları olarak değerlendirilen Minnesota ikiz çalışmaları (Segal, 2012) bugüne kadar hep öğrenildiği için sahip olduğu düşünülen bağımsızlık, kendini kabul, sorumluluk sahibi olma, hoşgörülülük ve esnek olma gibi birçok kişilik özelliğinin ya da davranışın, genetik sebeplerle açıklanmasını sağlamıştır. Araştırma ayrı büyütülen ikizlerin aynı hobilere, aynı davranışlara sahip olması ya da aynı mesleği yapmasının çevresel olarak öğrenilmediğini, ikizlerin doğuştan getirdikleri yeteneklerin, özelliklerinin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır (Segal, 2012). Minnesota ikiz çalışmaları ikizlerin farklı ebeveynlere evlatlık verilmesine yönelik yasanın değişip, ikizlerin aynı aileye evlatlık verilmesi yasının gelmesi nedeniyle (Bouchard ve ark., 1990) yeni örneklem üzerinde devam ettirilememekte, bu sebeple de araştırmadan elde edilen bulgular önemini korumaktadır.

Doğumda yer değiştirmiş ikiz araştırmaları. Oldukça nadir görülen bu ikiz araştırmalarında, herhangi bir kasıt olmaksızın, ikizlerden biri tekiz bir bebekle yer değiştirmiştir. Bu araştırmalar genellikle hastane personelinin hatasından kaynaklı olarak ikizlerin karışması durumunda, ilgili ikizlerin incelenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu olay sonucu ikizler ayrı ebeveynler tarafından büyütülmektedir (Segal, 2010). İkiz ve biyolojik kardeşi olmayan gruba “ilişkisiz DZ ikizleri, sözde ikizler ya da sanal ikizler” diğer tek ikiz eşine ise “tekiz ikiz” denilmektedir. Kimi durumlarda ise ikiz çiftleri karışmakta, MZ ikizi olan bireyler başka bir ikiz ile çift olarak DZ ikizi şeklinde büyütülmektedir (Segal, 2010). Bu araştırmalar paylaşılan ve paylaşılmayan ortamların bireyler üzerindeki etkisine yönelik ciddi sonuçlar vermektedir (Plomin, 2004). Alanyazında çok sık rastlanan bir olgu olmamakla birlikte, bu konuda yürütülen bir çalışma sonucuna göre (Segal, 2017) genetik, doğum öncesi ve doğum sonrası ortamlar epigenetik profile katkıda bulunmaktadır. Bu durum da DNA dizilimi dışındaki faktörlerin bireyin genetiğine etki ettiği anlamına gelmektedir.

Bazı özelliklerde aralarında uyum bulunmayan MZ ikiz çalışmaları. Bazı ikizlerin doğum öncesi ya da sonrası nedenlerle aralarında doğal olarak oluşan (Segal, 2010) farklılıklar bulunmaktadır. İkizlerin birinde görülen kardiyak sorunlar, boy ve kiloda

farklılıklar, farklı cinsel kimlik gibi durumlar MZ ikizlerinde görülebilmektedir. Bu farklılıkların nedenleri ve sonuçlarını araştırmak da bu araştırma deseninin amaçlarından biridir. Bu çalışmalar, özellikle cinsel kimliğin kazanılmasında genetik ya da çevresel faktörlerin etkileri üzerinde bilgi edinilmesini sağlamaktadır (Whitam, Diamond ve Martin, 1993).

Farklı ırk DZ ikiz çalışmaları. Günümüzde geçmişten daha sık şekilde görülen bu ikiz türü farklı ırklardaki bireylerin evliliğinin sonucu olarak farklı ırklarda DZ ikizlerinin dünyaya gelmesi durumudur (Segal, 2017). Bu ikizlerin farklı genetik yapılarını ebeveynlerinden miras aldıkları varsayılmaktadır (Segal, 2010). Alanyazında eşsiz bir DZ varyasyonu olarak kabul edilen bu ikizlerle yürütülen araştırmalardan elde edilen bulguların aynı ırk DZ ikizlerinden elde edilen bulgulardan farklı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmalarla farklı ırklardaki ebeveynlerin geçmişlerinin eşleştirilmesi, bireylerin farklı ırk ikizlere verdikleri tepkiler ve tüm bunların ikizlerin kişiliklerini ya da benlik saygılarını nasıl etkilediği ortaya koymak mümkündür (Segal, 2017). Ancak literatürde farklı ırk ikizlerle yürütülen araştırmalara rastlanılmamaktadır.

Benzeyen ama ikiz olmayan çift çalışmaları. İkiz çalışmalarında ikizlerin fiziksel olarak benzemesinin psikolojik özelliklerinde de benzeme yarattığına yönelik düşünceler bulunmaktadır (Segal, 2010). Rowe'ye göre (1994) ikizlerin fiziksel görünüşü psikolojik özelliklerin benzeşmesiyle ilişkili değildir. Bu görüşten yola çıkılarak, birbirine çok benzeyen ancak genetik olarak ilgisiz kişilerin kişilik benzerliğine ilişkin araştırmalar yürütülmektedir. Bu araştırmalarda katılımcıların öncelikle fotoğrafları çekilmekte, fiziksel benzerliği bulunan bireylere ölçekler uygulanmaktadır. Literatürde bu konuda tamamlanmış çalışmalara henüz rastlanılmamış olmasına rağmen, bu çalışmalarda birbirlerine fiziksel olarak benzeyen çiftlerde MZ ve DZ çiftlerinden daha az düzeyde kişilik benzerliği beklenmektedir (Segal, 2010). Bu durum da fiziksel benzerlik ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenbilmesi noktasında önemlidir.

İkiz Araştırmalarının Sınırlılıkları

İkiz araştırmalarının bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle ikiz araştırmalarında örneklem bulmak oldukça güçtür. İkiz veri tabanları olmayan bölgelerde ikiz araştırmaları sınırlı örneklemle yürütülebilmektedir. Veri tabanları bulunan bölgelerde ise örneklem seçiminde seçim yanlılığı yapıma olasılığı yüksektir (Lykken, McGue ve Tellegen, 1987). Bununla birlikte, ikiz araştırmalarında ikizler tekiz bir birey gibi değerlendirilerek veriler toplanmaktadır. Bu durum da ikizlerin gelişimsel olarak tekizlerden farklı olduğu gerçeği göz ardı edilerek verilerin toplandığı anlamına gelmektedir (Klein, 2003). İkiz araştırmacıları

veri toplama süreci, analiz ve değerlendirme gibi araştırma unsurlarında ikizlerin tekizlerden farklı şekillerde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir (Klein, 2003; Segal 2012; Asbury ve Plomin, 2014). Son olarak, ikiz araştırmalarında çevresel şartların kontrol altına alınması da zordur (Asbury ve Plomin, 2014). Bu durum özellikle MZ ve DZ ikizlerinin çevresel şartlarının benzer olduğu varsayımı ile ilişkilidir. Çevresel şartlar olarak değerlendirildiğinde, bir taraftan MZ ikizlerinin genetik yapılarının benzer olmasından dolayı ebeveynleri benzer şekilde davranmaktadır; diğer taraftan ise benzer şekilde davranılan ikizler birbirlerine benzer yapıda olmaktadır. Bu durum da “ikizlerin kendi çevresel etmenlerini yarattığı teorisi” şeklinde değerlendirilmektedir (Joseph, 1998). Bu sebeple MZ ve DZ ikizlerinin incelendiği araştırmalarda çevresel şartların kontrol altına alınmasının zorluğu nedeniyle eşit olarak değerlendirilmesi bir diğer sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple bulgularının yorumlanması, hem genetik ve çevresel faktörlerin hem de genetik-çevre etkileşiminin iyi anlaşılması ile mümkündür.

Sonuç

Ruh sağlığı alanına en büyük katkılardan birini yaptığı düşünülen ikiz araştırmaları, birçok özelliğin, bozukluğun ya da hastalığın genetik yatkınlık ya da çevresel faktörler ile açıklanabilmesine olanak sağlamıştır (Burt, 2009). Farklı ikiz araştırma desenlerinin kullanıldığı araştırmalarda bazen genetik-çevre etkisinin sınırları net şekilde belirtilmiş bazen ise genetik-çevre etkileşiminin birey üzerindeki etkileri vurgulanmıştır (Bouchard ve ark, 1990). Ancak ikiz araştırmalarında özellikle çevresel faktörlerin birbirinden ayrılmasının zor olması sebebiyle, genetiği ve çevreyi birbirinden ayırmak iki kavram arasındaki etkileşimin gözden kaçırılması ile sonuçlanacaktır. Bu sebeple genetik-çevre tartışmalarında “hangisi” ya da “ne kadar” sorusu yerine “nasıl” sorusu sorulmalıdır. Hangisi ve ne kadar sorusu genetik ve çevreyi birbirinden ayırma odaklı iken nasıl sorusu bu iki faktörün birleşimi ve etkileşimini vurgulamaktadır. Ancak bu şekilde insan genetiğinin çeşitli yönlerine odaklanılacak ve çevresel ile genetik yapının nasıl bir araya geldiği konusunda alanyazına önemli bulgular kazandırılacaktır. Bu sebeple gelecek araştırmacılara, ikiz araştırma desenlerinin kullanıldığı ve genetik-çevre etkileşiminin de dikkate alındığı yeni araştırmalar önerilmektedir. Ayrıca, Türkiye’de ikiz araştırmalarına sıklıkla rastlanılmama sebeplerinden olan veri tabanı eksikliğinin giderilmesi için Sağlık Bakanlığı destekli, Milli Eğitim Bakanlığı’nın da izleme ve değerlendirme sürecinde aktif rol aldığı, ikiz veri tabanı oluşturulması önerilmektedir.

Kaynakça

- Asbury, K., Moran, N., & Plomin, R. (2016). Non shared environmental influences on academic achievement at age 16: A qualitative hypothesis-generating monozygotic-twin differences study. *AERA Open*, 2(4), 1–12. doi: 10.1177/2332858416673596
- Asbury, K. ve Plomin, R. (2014). *Genlerin G'si*. (D. Boyraz, Çev.). İstanbul: Sola Unitas.
- Beaver, K. M., Boutwell, B. B., Barnes, J. C., Schwartz, J. A., & Connolly, E. J. (2014). A quantitative genetic analysis of the associations among language skills, peer interactions, and behavioral problems in childhood: Results from a sample of twins. *Merrill-Palmer Quarterly*, 60(2), 142–167. doi: 10.13110/merrpalmquar1982.60.2.0142
- Becker-Blease, K. A., Deater-Deckard, K., Eley, T., Freyd, J. J., Stevenson, J., & Plomin, R. (2004). Genetic analysis of individual differences in dissociative behaviors in childhood and adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(3), 522–532. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00242.x
- Benner, A. D., Kretsch, N., Harden, K. P., & Crosnoe, R. (2014). Academic achievement as a moderator of genetic influences on alcohol use in adolescence. *Developmental Psychology*, 50(4), 1170–1178. doi: 10.1037/a0035227
- Blonigen, D. M., Hicks, B. M., Krueger, R. F., Patrick, C. J., & Iacono, W. G. (2006). Continuity and change in psychopathic traits as measured via normal-range personality: A longitudinal-biometric study. *Journal of Abnormal Psychology*, 115(1), 85–95. doi:10.1037/0021-843X.115.1.85
- Bouchard, T. J., Lykken, D. T., McGue, M., Segal, N. L., & Tellegen, A. (1990). Sources of human psychological differences: The Minnesota study of twins reared apart. *Science*, 250(4978), 223–228. doi: 10.1126/science.2218526
- Bouchard, T. J., Thomas, J., & Propping, P. E. (1993). *Life sciences research report. Twins as a tool of behavioral genetics*. Oxford, England: John Wiley & Sons.
- Breitner, J. C., Gau, B. A., Welsh, K. A., Plassman, B. L., McDonald, W. M., Helms, M. J., & Anthony, J. C. (1994). Inverse association of anti-inflammatory treatments and Alzheimer's disease: Initial results of a co-twin control study. *Neurology*, 44(2), 227–232. doi: 10.1212/WNL.44.2.227
- Brown, D. (2002). *Career choice and development*. San Francisco: Jossey Bass.
- Burt, S. A. (2009). Rethinking environmental contributions to child and adolescent psychopathology: A meta-analysis of shared environmental influences. *Psychological Bulletin*, 135(4), 608–637. doi: 10.1037/a0015702
- D'onofrio, B. M., Turkheimer, E., Emery, R. E., Maes, H. H., Silberg, J., & Eaves, L. J. (2007). A children of twins study of parental divorce and offspring psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(7), 667–675. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01741.x
- Flom, M., & Saudino, K. J. (2017). Callous–unemotional behaviors in early childhood: Genetic and environmental contributions to stability and change. *Development and Psychopathology*, 29(4), 1227–1234. doi: 10.1017/S0954579416001267
- Gregory, A. M., Light-Häusermann, J. H., Rijdsdijk, F., & Eley, T. C. (2009). Behavioral genetic analyses of prosocial behavior in adolescents. *Developmental Science*, 12(1), 165–174. doi: 10.1111/j.1469-7687.2008.00739.x

- Grove, W. M., Eckert, E. D., Heston, L., Bouchard Jr, T. J., Segal, N., & Lykken, D. T. (1990). Heritability of substance abuse and antisocial behavior: a study of monozygotic twins reared apart. *Biological Psychiatry*, 27(12), 1293–1304. doi: 10.1016/0006-3223(90)90500-2.
- Henry, J., Dionne, G., Viding, E., Petitclerc, A., Feng, B., Vitaro, F., ... & Boivin, M. (2018). A longitudinal twin study of callous-unemotional traits during childhood. *Journal of Abnormal Psychology*, 127(4), 374–384. doi: 10.1037/abn0000349.
- Hoekstra, C., Zhao, Z. Z., Lambalk, C. B., Willemsen, G., Martin, N. G., Boomsma, D. I., & Montgomery, G. W. (2007). Dizygotic twinning. *Human Reproduction Update*, 14(1), 37–47. doi: 10.1093/humupd/dmm036
- Joseph, J. (1998). The equal environment assumption of the classical twin method: A critical analysis. *The Journal of Mind and Behavior*, 19(3), 325–358.
- Joseph, J. (2002). Twin studies in psychiatry and psychology: Science or pseudoscience?. *Psychiatric Quarterly*, 73(1), 71–82. doi: 0033-2720/02/0300-0071/0.
- Kaprio, J., Koskenvuo, M., & Langinvainio, H. (1984). Finnish twins reared apart. IV: Smoking and drinking habits. A preliminary analysis of the effect of heredity and environment. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae: Twin Research*, 33(3), 425–433.
- Klein, B. (2003). *Not all twins are alike: Psychological profiles of twinship*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Klein, B. (2012). *Alone in the mirror: Twins in therapy*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Larsson, J. O., Larsson, H., & Lichtenstein, P. (2004). Genetic and environmental contributions to stability and change of ADHD symptoms between 8 and 13 years of age: A longitudinal twin study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43(10), 1267–1275. doi: <https://doi.org/10.1097/01.chi.0000135622.05219.bf>
- Loehlin, J. C., & Nichols, R. C. (2012). *Heredity, Environment, and Personality: A study of 850 sets of twins*. Texas: University of Texas Press.
- Lykken, D. T. (1982). Research with twins: The concept of emergences. *Psychophysiology*, 19(4), 361–372.
- Lykken, D. T., McGue, M., & Tellegen, A. (1987). Recruitment bias in twin research: The rule of two-thirds reconsidered. *Behavior Genetics*, 17(4), 343–362.
- McAdams, T. A., Hannigan, L. J., Eilertsen, E. M., Gjerde, L. C., Ystrom, E., & Rijdsdijk, F. V. (2018). Revisiting the children-of-twins design: improving existing models for the exploration of intergenerational associations. *Behavior Genetics*, 48(5), 397–412. doi: 10.1007/s10519-018-9912-4.
- Pedersen, N. L., Friberg, L., Floderus-Myrhed, B., McClearn, G. E., & Plomin, R. (1984). Swedish early separated twins: Identification and characterization. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae: Twin Research*, 33(2), 243–250.
- Plomin, R. (2004). Genetics and developmental psychology. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50(3)341–352.
- Plomin, R., Asbury, K., & Dunn, J. (2001). Why are children in the same family so different? Non shared environment a decade later. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 46(3), 225–233. doi: 10.1177/070674370104600302
- Plomin, R., DeFries, J. C., McClearn, G. E., & McGuffin, P. (2001). *Behavioral genetics* (4. ed.). New York: Worth.

- Reiss, D. (1997). Mechanisms linking genetic and social influences in adolescent development: Beginning a collaborative search. *Current Directions in Psychological Science*, 6(4), 100–105.
- Rowe, D. C. (1994). *The limits of family influence: Genes, experience, and behavior*. New York: Guilford Press,
- Rushton, J. P. (1990). Sir Francis Galton, epigenetic rules, genetic similarity theory, and human life-history analysis. *Journal of Personality*, 58(1), 117–140.
- Sahu, M., & Prasuna, J. G. (2016). Twin studies: A unique epidemiological tool. *Indian Journal of Community Medicine: Official Publication of Indian Association of Preventive and Social Medicine*, 41(3), 177–182. doi: 10.4103/0970-0218.183593
- Saunders, G. R., Elkins, I. J., Christensen, K., & McGue, M. (2018). The relationship between subjective well-being and mortality within discordant twin pairs from two independent samples. *Psychology and Aging*, 33(3), 439–447. doi: 10.1037/pag0000248
- Scarr, S., & McCartney, K. (1983). How people make their own environments: A theory of genotype-environment effects. *Child Development*, 54(2), 424–435.
- Segal, N. L. (1990). The importance of twin studies for individual differences research. *Journal of Counseling and Development*, 68(6), 612–622.
- Segal, N. L. (2010). Twins: The finest natural experiment. *Personality and Individual Differences*, 49(4), 317–323. doi: 10.1016/j.paid.2009.11.014
- Segal, N. L. (2012). *Born Together—Reared Apart: The Landmark Minnesota Twin Study*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Segal, N. L. (2017). *Twin myth conceptions: False beliefs, fables, and facts about twins*. London: Academic Press.
- Segal, N. L., Montoya, Y. S., Loke, Y. J., & Craig, J. M. (2017). Identical twins doubly exchanged at birth: A case report of genetic and environmental influences on the adult epigenome. *Epigenomics*, 9(1), 5–12. doi: 10.2217/epi-2016-0104
- Segal, N. L., Weisfeld, G. E., & Weisfeld, C. C. (1997). *Uniting psychology and biology: Integrative perspectives on human development*. Washington: American Psychological Association.
- Sharma, K. (2005). Genetic epidemiology of epilepsy: A twin study. *Neurology India*, 53(1), 93–98. doi: 10.4103/0028-3886.15070
- Thapar, A., Pine, D. S., Leckman, J. F., Scott, S., Snowling, M. J., & Taylor, E. (2015). *Rutter's child and adolescent psychiatry* (6. ed.). Chichester: Wiley.
- TÜİK, (2016). Doğum İstatistikleri. 10.12.2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_53_20160427.pdf adresinden erişildi.
- Whitam, F. L., Diamond, M., & Martin, J. (1993). Homosexual orientation in twins: A report on 61 pairs and three triplet sets. *Archives of Sexual Behavior*, 22(3), 187–206.
- Wilson, R. S. (1983). The Louisville twin study: Developmental synchronies in behavior. *Child Development*, 54(2), 298–316.
- Wright, L. (1997). *Twins and what they tell us about who we are*. New York: John. Wiley & Sons.
- Zazzo, R. (1977). Genesis and peculiarities of the personality of twins. *Twin Research Proceedings of the Second International Congress on Twin Studies. September 1, 1977*, Washington, DC.

Genetic and Environment in Mental Health: Twin Studies

Summary

Twin studies begin in the 1800s and become one of the popular topics in genetic studies (Segal, 2012). Focusing on whether a characteristic is defined in the genetic dimension (Rushton & Galton, 1990), twin studies were in the form of a comparison of twins in the following years. These studies were designed to focus on the basic distinctions between twins, the methods of forming these distinctions, the differences between the twins, twins reared apart, and the use of different twin research designs (Bouchard, Lykken, McGue, Segal, & Tellegen, 1990). In these research designs, concordance and correlation scores were calculated between monozygotic and dizygotic twins (DZ) for psychiatric conditions, personality traits, and some diseases (Lykken, 1982). The high scores obtained from monozygotic (MZ) twins in these methods were defined as traditional twin methods and explained with genetic structure (Wright, 1997).

Twin research provides a strong basis for the controlling genetic diversity and exploring the importance of potential risk factors on a feature or condition (Sahu & Josyula, 2016). Thus, important information can be obtained about the genetic or environmental causes of a particular feature, disorder, or disease (Burt, 2009). Studies that were conducted with twins raised in the same family environment provided information about the genetic structure as well as the shared environment (Plomin, 2004). In these studies, the variance can be estimated by a shared or non-shared environment (Segal, Weisfeld, & Weisfeld, 1997). Twin studies may also increase the statistical power of a genetic research by reducing genetic and/or environmental variability (Sharma, 2005). In these studies, methodologically separating the twins at birth is preferred to control the environmental effects (factors). Hence, several assumptions that emphasize the environment and genetic interaction in twin researches have emerged. These assumptions are “exact determination of twin types,” “the results obtained from twin studies generalizable to singleton,” and “similar environmental factors of MZ-DZ twins” (Joseph, 2002). In the following years, these assumptions were re-evaluated, especially for similar environmental factors. Therefore, different research methods have been developed.

In this context, the aim of the study is twofold: The first, to emphasize the importance of genetic and environmental factors for psychiatrists, psychologists and psychological counsellors who work in the field of mental health to highlight the main findings of the interaction of these two factors in a general framework. Secondly, we aimed to inform the researchers who are interested in twin studies and the topics of different twin study

categories, twin study designs, and where twin studies applied. In terms of study designs and topics, the studies carried out with twins' portrait a wide variety, and the study patterns based on the interactions of genetic and environmental factors are up-to-date for researchers. Interaction between genetics and environment, different designs of twin studies, and limitation of the twin studies are considered milestones for researchers who interested in twin studies. Therefore, it is expected that this study will guide the researchers who aim to conduct twin researches in the future. Fourteen different twin designs were defined in the literature (Segal, 1990; 2010). These designs are classic twin studies, co-twin control studies, singleton twins, dizygotic twin designs, longitudinal twin studies, the twin-family designs, twins as couples, twins and non-twins, partially reared apart twins, twins reared apart, MZ twins switched-at-birth, MZ twins discordant for measured traits, "mixed race" DZ twins, look-alike unrelated pairs.

The interaction between genetic and the environment has been considered for many years. Separation of genetic and environmental factors from each other will result in overlooking the interaction between these two concepts. Suggestions for future researches are taking into consideration this interaction. It is also suggested that creating a twin database will help researchers to reach a more representative sample, which leads to stronger research findings.

Nicel Araştırma

Ben-Tovim Walker Beden Tutum Ölçeği (BTWÖ)'nin Türkçe Formunun Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi

Fatma Mahperi ULUYOL^{1*}, Elif BARIŞKIN²

¹ Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Antalya, Türkiye

² Hacettepe Üniversitesi, Ruh Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Makale Bilgisi

Anahtar kelimeler:

beden tutumu,
Türk kadınlar,
geçerlik,
güvenirlilik

Keywords:

body attitude,
Turkish women,
validity,
reliability

Öz

Beden memnuniyetsizliğinin yeme bozukluğu gelişme riskini önemli oranda arttırması, bu yapıyı yordayacak güçlü ölçüm araçlarına ihtiyaç doğurmaktadır. Bu çalışmanın amacı da Ben-Tovim Walker Beden Tutum Ölçeği (Ben-Tovim Walker Body Attitudes Questionnaire)'nin Türkiye'deki genç kadın örneklemindeki psikometrik özelliklerinin incelenmesidir. Bu doğrultuda BTWÖ, Yeme Tutum Testi (YTT), Benlik Saygısı Ölçeği (BSÖ) ve Vücut Algısı Ölçeği (VAÖ) 599 üniversite öğrencisi kadına uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek için doğrulayıcı ve açımlayıcı faktör analizi; güvenirlik değerlerinin incelenmesi için de Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Orijinal ölçekten farklı olarak veri dört faktörlü yapıya daha iyi uyum sağlamıştır. Türkçe formun Cronbach Alfa değeri, ölçeğin tamamı için .93 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa kat sayıları ise şu şekildedir: Şişmanlık .94, Aşağılama .78, Çekicilik .68, Güçlü ve Fit olma .72'dir. Dört hafta sonra yapılan test-tekrar test güvenirliği ise pozitif yönde .95'dir. Araştırma bulguları genç kadın örnekleminde BTWÖ Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik ölçütlerinin kabul edilebilir sınırlarda olduğunu göstermektedir.

Abstract

Since body dissatisfaction significantly increases risk of eating disorders, a powerful measurement tool for predicting this structure is an empirical necessity. The purpose of this study was to examine the psychometric properties of Ben-Tovim Walker Body Attitudes Questionnaire (BTWQ) for young women in Turkey. For this purpose, BTWQ, Eating Attitude Test, Self-Esteem Scale and Body Perception Scale were applied to 599 university students. Confirmatory and exploratory factor analysis were used to examine the construct validity of the scale; Cronbach Alpha internal consistency coefficient was calculated to examine the reliability values. Unlike the original factor structure of the scale, the data was better adapted to the four factor structure. The internal validity of the Turkish form was .93 for the whole scale. Cronbach's alpha coefficients of the sub-dimensions were as follows: .94 for Fatness, .78 for Humiliation, .68 for Attractiveness, .72 for Strong and Fit. Test-retest reliability was .95 after four weeks. The findings of the study have showed that the validity and reliability scores of the Turkish version of BAQ are within the acceptable Limits for young females.

*Sorumlu Yazar, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Konyaaltı/ Antalya

e-posta: mahperiuluyol@gmail.com

DOI:10.31682/ayna.612797

Gönderim Tarihi (Received): 29.09.2019; Kabul Tarihi (Accepted): 26.11.2019

2148-4376/ All rights reserved.

Giriş

Bugünün dünyasında fiziksel görünüş bireye dair pek çok farklı değeri yansıtmaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte medya üzerinden ideal bedene dair örtük veya açık olarak verilen mesajlar, sadece fiziksel görünüşle ilgili bir tutum yaratmamakta aynı zamanda bu bedene sahip kişinin, kişilik özelliklerine, yaşam tarzına, inançlarına ve diğerlerinden beklentilerine yönelik de bir algı yaratmaktadır (Grogan, 2010; Okumuş, 2009).

Beden algısı üzerine yapılan çalışmalar kültürel faktörlere bağlı olarak beden memnuniyetsizliğinin çoğunlukla kadınlarda ve Batı toplumlarında daha yaygın olduğuna işaret etmektedir. Bu farka ilişkin olarak sosyo-kültürel modeller kadınların cinsiyet normlarına bağlı olarak daha çok bedenleri üzerinden değerlendirildiğini savunmaktadır (Swami, 2015). Örneğin Nesneleştirme Kuramına göre, kadın bedeni erkek egemen toplumlarda bir nesne olarak sunulmakta ve bu nesneye ilişkin ölçütler de erkek bakış açısı ile kişide haz yaratacak şekilde biçimlendirilmektedir. Kadınların da erkek hegemonyası altında dayatılan bu bedensel özellikleri karşılayarak, erkekler karşısında toplumsal konumlarını korumaya, diğerleri tarafından da takdir ve onay almaya çalıştıkları düşünülmektedir (Fredrickson ve Roberts, 1997; Tiggemann ve Boundy, 2008). Benzer şekilde Feminist Kuram da ataerkil sistemde, kadınların sahip olduğu imkânların ve cinsiyet eşitliğine yönelik girişimlerinin artmasıyla kadınlara bedenleri üzerinden ulaşılması zor normlar dayatılarak baskı oluşturulduğunu ileri sürmektedir (Myers ve Crowther, 2007).

Bununla birlikte bir grup araştırmacı bedene yönelik ulaşılması zor normların erkekler için de var olduğunu fakat cinsiyet normlarına bağlı olarak kadınlarınkinden farklılıklar içerdiğini ileri sürmüştür (Micali, De Stavola, Ploubidis, Simonoff, Treasure ve Field, 2015; Selvi, 2018). Kadınların ideal beden algılarında ince/zayıf olmak ön planda iken, erkeklerde daha çok yüksek kas oranı, geniş omuz ve pazu gibi fiziksel özelliklerin ön planda olduğu belirtilmiştir (Ridgeway ve Tylka, 2005). Aynı zamanda bu beklentiler bireylerin kilolarına yönelik algılarını etkileyerek diyet davranışlarını, tüketilen besinleri ve bu besinlerin miktarlarında da farklılıklara yol açabilmektedir (Selvi, 2018). Örneğin, erkeklerin kaslı bir vücuda sahip olmak için sık sık büyük miktarlarda protein ağırlıklı besinler tükettikleri belirtilmiştir. Ayrıca besin alımını kolaylaştırmak için besinleri sıvı halde alma ve tok hissedilmesine rağmen yemek yemeğe devam etme gibi davranış örüntüleri görülmektedir (Murray ve ark., 2012). Farklı gelişim dönemlerinde de cinsiyetler arasında ideal beden algısında farklılıklar olabilmektedir. Örneğin, beden memnuniyetsizliği gösteren ergenlerle yapılan bir çalışmada, kızlar genel olarak kilo vermek isterken erkeklerin bir kısmı kilo vermek bir kısmı ise kilo almak istediğini belirtmiştir. Yazarlar bu motivasyonların

altında kızların ince bir bedene sahip olma arzularının olduğunu, erkeklerin ise iri, kashi görünme arzularına göre kilo almak veya vermek istedikleri belirtilmiştir (Furnham, Badmin ve Sneade, 2002). Benzer şekilde bir başka çalışmada erkeklerin kızlara kıyasla daha çok uzun olmak ve kilo almak istediği, kızların ise ince bir bedene sahip olma arzusunda olduğu belirtilmiştir (Yang, Yang, Xu, Wu, Xu ve Weng, 2017). Sonuç olarak, cinsiyete bağlı olarak değişebilen ideal beden algısı bireylerin beden görünümüne yönelik beklentilerinde de farklılıklara yol açabilmektedir.

Tartışılan bir diğer nokta ise içinde yaşanılan kültüre göre beden algısının değişip değişmeyeceğidir. Bir grup araştırmacı öne sürülen kuramların çıkış yerlerinin çoğunlukla Batı toplumları olsa da ticaretin küreselleşmesi ve medya aracılığı ile Batı tarzı yaşam biçiminin hızla diğer kültürlerle de yayılması nedeniyle beden memnuniyetsizliğinin farklı kültürlerde de benzer oranlarda olduğunu ileri sürmektedir (örn. Lopez, Corona ve Halfond, 2013; Swami, Özgen, Gökçen ve Petrides, 2014). Fakat bu görüşe karşıt bulgular da bulunmaktadır. Örneğin, Çin, Japonya ve Kore gibi Doğu Asya topluluklarında zayıf bedenin kadınsı ve çekici olarak algılanmadığı tam tersi fakirliğin, sağlık sorunlarının ve düşük doğurganlığın sembolü olarak görüldüğü belirtilmektedir (Xiaojing, 2017). Benzer şekilde Batı kültüründe güzel ve çekici kadın imajı için zayıflık ön plandayken Doğu Asya'da yüz güzelliğinin ve yuvarlak hatlı, hafif dolgun vücutların daha çekici ve güzel algılandığı belirtilmektedir (Xiaojing, 2017). Dolayısıyla, beden memnuniyetsizliğini değerlendirmek için kültürel değerler ve cinsiyete özgü farklılıklar gözetilerek geliştirilen ölçüm araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'nin coğrafi konumu itibariyle Doğu ve Batı ülkeleri arasında bir köprü olması, bu iki farklı medeniyetten ve kültürden de beslenmesini sağlamaktadır (Yetişgin, 2007). İlgili alanyazın tarandığında, beden memnuniyetsizliğini değerlendirmek için Türk kültürüne uyarlanmış kısıtlı ölçüm aracına ulaşılmıştır. Türkçe alanyazınında sıklıkla kullanılan araçlar (örn. Vücut Algısı Ölçeği (Hovardaoğlu, 1992)) cinsiyete özgü faktörlerden bağımsız olarak bireylerin beden bölgelerinden ve işlevlerinden hoşnutsuzluk düzeyini değerlendirmektedir. Bu nedenle, Türkçe alanyazında kadınların ve erkeklerin bedenlerine yönelik tutumlarını farklı açılardan değerlendiren bir ölçüm aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla, mevcut çalışmada kadınların beden tutumlarını değerlendiren Ben- Towim Walker-44 Ölçeği'nin (Ben-Tovim ve Walker, 1991) Türk kültüründeki psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Ben-Tovim Walker Beden Tutum Ölçeği, Ben-Tovim ve Walker (1991) tarafından kadınların bedenlerine yönelik tutumlarını farklı açılardan değerlendirmek için geliştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı Japon örnekleminde .85-.87 (Kagawa, Uchida, Uenishi,

Binns ve Hills, 2007), İran'da Müslümanlarla yapılan bir başka çalışmada ise .91 (Toghiyani, Kazemi, Nekuei, Alavi ve Beigi, 2017) olarak bulunmuştur. Bu bulgular ölçeğin farklı kültürlerde kullanılabileceğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda, bu çalışmada BTWÖ'nün Doğu ve Batı kültüründen etkilenen Türk örneklemindeki psikometrik özellikleri üniversite örnekleminde incelenmiştir.

Yöntem

Örneklem

BTWÖ'nün uyarılma çalışmasının örneklemini Türkiye'de Antalya şehrinde bulunan Akdeniz Üniversitesi'nin 2017-2018 Güz döneminde okuyan 599 kadın üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların %25.2'si ($N = 71$) Alman Dili Edebiyatı; %7.8'i ($N = 22$) Psikoloji, %6.7'si ($N = 19$) Sosyoloji, %24.2'si ($N = 68$) Hukuk, %40'ı ($N = 93$) Tarih, %2.8'i ($N = 8$) ise Felsefe bölümünde okumaktadır. Kadınların yaş ortalaması 20.13 ($SS = 2.12$) olup yaş aralığı 18-34 arasında değişmektedir. Örneklem, ailelerin ortalama gelir düzeyi açısından incelendiğinde % 6.5'i ($N = 39$) alt; %70.6'sı ($N = 423$) orta; %18.5'i ($N = 119$) üst-orta ; %2.5'i ($N = 15$) üst gelir seviyesine sahiptir. Katılımcıların % 84,98'i ($N = 509$) bekâr, %15,02'si ($N = 90$) ise evli olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar Beden Kitle İndeksi (BKİ)'ne göre sınıflandırıldığında % 38,4'ü ($N = 228$) zayıf, %48,6'sı ($N = 288$) normal, %9,6 ($N = 57$) hafif şişman, % 3,4'ü ($N = 20$) obez aralığındadır.

Ölçüm Araçları

Sosyo-Demografik Form. Katılımcılara ait yaş, cinsiyet, boy, kilo, eğitim durumu, anne-baba eğitim düzeyi, gelir durumu gibi sosyo-demografik bilgilere ulaşılması için araştırmacılar tarafından Demografik Bilgi Formu oluşturulmuştur.

Ben-Tovim Walker Beden Tutum Ölçeği. Orijinal ölçek, Ben-Tovim ve Walker (1991) tarafından kadınların bedenlerine yönelik tutumlarını farklı açılardan değerlendirmek için geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme aşamasında klinik ve normal örneklemden seçilen kadınlarla bedenlerine yönelik tutumları hakkında yapılandırılmamış görüşmeler yürütülmüştür. Bu görüşmeler sonrasında oluşturulan 215 madde normal örnekleme uygulanmış ve ilgili analizler sonrasında 48 maddeden oluşan anlamlı bir yapı elde edilmiştir. Bu yapının geçerliği tekrar normal örnekleme test edilmiş ve binişik maddeler çıkartıldıktan sonra ölçeğin son hali olan 44 madde elde edilmiştir. Ölçek 5'li Likert tipte derecelendirilmekte, ölçekten alınan puanlar arttıkça kadınların bedenlerine yönelik olumsuz tutumları ve hoşnutsuzlukları artmaktadır. Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi

için faktör analizi yürütülmüş ve altı alt boyut tespit edilmiştir. Alt boyutlardan ilki 13 maddeden oluşan *Şişman Hissetme (Feeling Fat)*'dir. Bu alt boyut kişinin genel olarak beden şeklinden dolayı şişman hissetmesiyle ilgili ifadelerden oluşmaktadır. Bir diğeri, sekiz maddeden oluşan *Aşağılanma (Disparagement)* alt boyutudur. Bu alt boyut kişinin bedeninin dış görünüşüne yönelik sahip olduğu olumsuz tutumu yansıtan ifadelerden oluşmaktadır. Üçüncü alt boyut, altı maddeden oluşan fiziksel gücün ve formda bir vücuda sahip olma durumunun değerlendirildiği *Güçlü ve Fit Olma (Strength/fitness)*'dir. Dördüncü olarak, *Kilo ve Görünüşe Yönelik Odak (Salience of Weight and Shape)* alt boyutu kilonun ve fiziksel görünümün bireyin yaşamındaki önemini değerlendiren sekiz maddeden oluşmaktadır. Bir diğeri alt boyut, beş maddeden oluşan bireyin kendini ne kadar çekici bulduğuyla ilgili ifadelerin yer aldığı *Çekicilik (Attractiveness)*'tir. Son olarak, bedendeki yağ oranıyla ilgili ifadelerin bulunduğu, dört maddeden oluşan *Düşük Yağ Oranı (Lower Body Fatness)* boyutudur. Ölçekten alınan puanlar arttıkça vücut şekline, kiloya, görünüşe yönelik olumsuz tutumlar ve beden memnuniyetsizliği artmaktadır. Ölçeğin toplamı için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .87'dir. Test tekrar test güvenilirliği .83'dür. Ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlık kat sayıları .65 ile .91 arasında değişmektedir (Ben Tovim ve Walker, 1991). Ölçeğin dört hafta ara ile yapılan test tekrar test güvenilirliği ise .83, ($p < .01$) olarak belirtilmiştir (Ben Tovim ve Walker, 1991).

Yeme Tutum Testi (YTT-40). Yeme Tutum Testi-40 (YTT-40), Garner ve Garfinkel (1979) tarafından yemek yemeye yönelik tutum ve davranışlardaki bozulmalar üzerinden bireylerin Anoreksia Nervoza (AN) geliştirme riskini değerlendirmek için geliştirilmiştir. Sonraki çalışmalarda ölçeğin sadece klinik örnekleme değil, normal örnekleme de bireylerin yeme tutum ve davranışlarını değerlendirmek için kullanılabileceği belirtilmiştir (Yeşildemir, 2018; Garfinkel ve Newman, 2001). Dolayısıyla, YTT-40 ölçeği normal örnekleme yeme tutumlarındaki bozulmaları ve olası Yeme Bozukluğu (YB) gelişme riskini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Ölçek 6'lı Likert tipte, 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Ölçek toplam puan üzerinden değerlendirilmektedir (Garner ve Garfinkel, 1979). Ölçekten alınan puanların artması yeme tutumlarındaki bozulmalara işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması Savaşır ve Erol (1989) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği .65, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ise .70 olarak belirtilmiştir.

Vücut Algısı Ölçeği (VAÖ). Vücut Algısı Ölçeği, Secord ve Jourard (1953) tarafından kişilerin bedenlerinin çeşitli bölgelerinden ve beden işlevlerinden hoşnutsuzluk düzeyini ölçmek için geliştirilen bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçek 5'li Likert tipte, 40 maddeden

oluşmakta, “1 = Hiç beğenmiyorum, 5 = Çok beğeniyorum” aralığında farklı beden bölgeleri derecelendirilmektedir. (akt. Hovardaoğlu, 1992). Ölçekten alınan puan arttıkça bireylerin beden bölgelerinden ve işlevlerinden hoşnutsuzlukları da artmaktadır. Türkçe formun geçerlik ve güvenirlik çalışması üniversite örnekleminde Hovardaoğlu (1992) tarafından yapılmış ve ölçeğin toplam Cronbach Alfa katsayısı .91 olarak bulunmuştur (Hovardaoğlu, 1992).

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Morris (1963) tarafından bireyin benlik saygısını değerlendirmek için geliştirilmiştir. Ölçek toplam 63 maddeden ve 12 alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar benlik saygısı, kendilik kavramının sürekliliği, insanlara güvenme, eleştiriye duyarlılık, depresif duygulanım, hayalperestlik, psikosomatik belirtiler, kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme, anne-baba ilgisi, babayla ilişki, psişik izolasyon olarak adlandırılmaktadır. Mevcut çalışmada Benlik Saygısı alt boyutu kullanılmıştır. Ölçek beş olumlu, beş olumsuz olmak üzere toplamda on maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan puan arttıkça benlik saygısı düşmektedir (Çuhadaroğlu, 1986). Ölçeğin Türk kültürüne uyarlaması Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .76, test-tekrar test güvenirlik katsayısı ise .71 olarak bulunmuştur.

İşlem

Çeviri Süreci. Orijinal dili İngilizce olan BTWÖ, araştırmacılarla birlikte klinik psikoloji alanında doktora yapan üç araştırma görevlisi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Her bir ölçek için elde edilen çeviriler araştırmacılar tarafından karşılaştırılmış, çevirilerin örtüşen ve farklılaşan noktaları belirlenmiştir. Ardından, ortak ifadeler oluşturulmuş, uzlaşa sağlanamayan maddeler için farklı alternatifler eklenerek ölçeğin Türkçe formu hazırlanmıştır. İkinci olarak, çevirilerin uygunluğunun belirlenmesi ve uzlaşa sağlanamayan maddeler hakkında fikirlerini belirtmeleri için klinik psikoloji alanından üç öğretim görevlisine ölçeğin orijinal hali ile birlikte, çeviriler iletilmiştir. Yargıcılardan alınan geri bildirimler, araştırmacılar tarafından incelenmiş ve yargıcılar arası uzlaşa yöntemiyle ifadelerin son haline karar verilmiştir. Üçüncü aşamada Hacettepe Üniversitesi Psikoloji bölümünde yüksek lisans yapan on öğrenciye uyarlaması yapılan ölçeklerin Türkçe ve İngilizce formları doldurtulmuş ve dilin anlaşılabilirliği açısından geri bildirimde bulunmaları istenmiştir. Her bir ölçek için alınan geri bildirimlerde değiştirilmesi gereken noktalar olmadığı için ölçeklerin son halinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Uygulama Süreci. Ölçeği geliştiren yazarlardan ve Hacettepe Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan gerekli izinler alındıktan sonra veri toplama aşamasında

kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılan farklı bölümlerde ders veren öğretim görevlilerinden ders öncesi uygulama yapmak için izin alınmıştır. Belirlenen ders saatinde gönüllü olan öğrencilere çalışmanın amacı açıklanmış ve katılmak isteyenlerin yazılı onamları alınmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği için dört hafta sonrasında daha önceden belirlenen sınıflara tekrardan gidilmiş ve 107 katılımcıya ölçek seti tekrardan uygulanmıştır.

Analiz Süreci. İstatistiksel analizler SPSS 20 programı ile yapılmıştır. Veri analizine geçilmeden önce verinin normal dağılıp dağılmadığının incelenmesi için Kolomogorov-Smirnov testi yürütülmüştür. Sonrasında değişkenler arasındaki hata varyanslarının eşit olup olmadığı Levene testi ile test edilmiştir. Bulgular, verinin normal dağıldığını göstermektedir. Ölçeğin yapı geçerliğinin test edilmesi için Doğrulayıcı ve Açımlayıcı Faktör Analizleri (DFA& AFA) yürütülmüş, güvenilirlik değerleri için Cronbach Alfa değerleri ve ilgili değişkenler arasındaki ilişki için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Katılımcıların Beden Kitle İndeksi (BKİ) ise vücut ağırlığı (kg) /boy uzunluğu (m²) formülü ile hesaplanmıştır.

Bulgular

Yapı Geçerliliği

Orijinal ölçeğin altı faktörlü yapısını veri üzerinde test etmek için DFA yürütülmüştür. Yapılan analiz sonucunda modelin uyum indeksleri, $X^2/Sd = 3.98$, $p < .001$, CFI = .78, IFI = .78, GFI = .75, AGFI = .73, NFI = .73, RMSEA = .07 olarak bulunmuştur. Model yolları (paths) incelendiğinde 3., 12. ve 29. maddelerin modeli anlamlı yordamadığı tespit edilmiştir. Bu maddeler modelden yordama düzeyi düşükten yükseğe doğru sırayla çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. Modelin uyum indeksleri, $X^2/Sd = 3.78$, $p < .001$, CFI = .82, IFI = .82, GFI = .78, AGFI = .75, NFI = .77, RMSEA = .07 olarak bulunmuştur. Değerler modelin iyileştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Modifikasyon indeksleri doğrultusunda 2.-34. ve 14.-17. maddelerinin hata varyansları eşleştirilmiş, bu işlem sonrası model daha uyumlu hale gelmekle birlikte genel olarak kabul gören sınırları karşılamamaktadır ($X^2/Sd = 3.68$, $p < .001$, CFI = .78, IFI = .83, GFI = .78, AGFI = .75, NFI = .78, RMSEA = .07). Sonuç olarak BTWÖ'nün altı faktörlü yapısına ilişkin modelin veriyi desteklemediğine karar verilmiştir.

BTWÖ'nün Türk kültüründeki faktör desenini incelemek için Temel Eksen Faktörü (*Principal Axis Factoring*) ve oblik döndürme (*oblimin rotation*) ile Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Faktör sayısı belirtilmeksizin yapılan analizde öz değeri (*eigen value*) birin üzerinde olan toplam varyansın %59.89'unu açıklayan dokuz faktör

bulunmuştur. Faktörler sırasıyla modelin %29.30, %7.26, %4.91, %4.29, %3.11, %3.04, %2.82, %2.74 ve %2.45'ini açıklamaktadır.

Tablo1.

Maddeler, Madde Puan Ortalaması ve Standart Sapma değerleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları (N= 599)

	Ort	SS	r		Ort	SS	r
Q1	2.77	1.07	.45	Q23	2.90	1.43	.56
Q2	3.22	1.22	.27	Q24	1.78	1.15	.58
Q3	2.7 .87	.98	.08	Q25	2.46	1.43	.60
Q4	2.33	1.40	.76	Q26	2.62	1.13	.21
Q5	2.97	1.48	.64	Q27	2.59	1.43	.60
Q6	1.37	.77	.41	Q28	2.56	1.42	.76
Q7	2.08	1.03	.23	Q29	3.19	1.23	.13
Q8	2.59	1.39	.66	Q30	1.50	.86	.58
Q9	2.18	1.10	.05	Q31	2.35	1.35	.30
Q10	3.07	1.39	.62	Q32	2.23	1.33	.72
Q11	1.57	.80	.30	Q33	2.15	1.26	.77
Q12	3.24	1.44	-.05	Q34	1.42	.79	.47
Q13	2.80	1.24	.26	Q35	2.12	1.34	.82
Q14	2.32	1.28	.64	Q36	1.87	1.16	.72
Q15	1.24	.73	.29	Q37	1.48	.97	.64
Q16	2.74	1.29	.22	Q38	1.78	1.20	.73
Q17	2.62	1.38	.49	Q39	2.50	1.43	.59
Q18	1.54	.89	.58	Q40	2.54	1.04	.44
Q19	2.69	1.33	.43	Q41	3.23	1.33	.21
Q20	3.35	1.22	.39	Q42	3.47	1.35	.52
Q21	2.43	1.31	.63	Q43	2.37	1.26	.30
Q22	2.78	1.12	.35	Q44	2.67	1.40	.45

Modelin faktör sayısına karar verilirken, sadece özdeğeri (*einvalue*) birden büyük olan faktör sayısının göz önünde bulundurulmaması gerektiği, bu faktörlerin modele yaptıkları katkıların ve yamaç birikinti grafiğinin de karar verme aşamasında kullanılması önerilmektedir (Çokluk ve ark., 2016; Kline, 2011). Bu doğrultuda 4. faktörden sonraki

faktörlerin modele katkılarının çok düşük olduğu belirlenmiş, yamaç birikinti grafiğinde de ivmeli düşüş ve kırılmaların dört faktörlü yapıyı işaret ettiği tespit edilmiştir. Ek olarak, paralel analiz yöntemi (Horn, 1965) ile de modelin olası faktör sayısı test edilmiştir. O'Connor (2000) tarafından SPSS programı için yazılan syntax dosyası üzerinden paralel analiz yürütülmüş, veriye en iyi şekilde dört faktörlü yapı uyum sağlamıştır.

Eğik döndürme yöntemi (*direct oblimin*) ile dört faktöre zorlanan modelin madde dağılımları incelendiğinde, 9., 13. ve 41. maddelerin faktör yüklerinin .32'nin altında olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 1). Alanyazında bir maddenin faktör yük değeri için asgari büyüklüğünün .32 olması yönünde yaygın bir görüş vardır (Çokluk ve ark., 2016). Dolayısıyla, bu maddeler veri setinden çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. Ayrıca, bu işlem sonrası 17., 24., 36. ve 37. maddelerin binişik maddeler olduğu tespit edilmiş ve bu maddeler veri setinden çıkarılmıştır. Bu işlemler sonrasında analizlere 37 madde ile devam edilmiştir.

Bu işlem sonrası 1. Faktör 19 maddeden oluşmakta (28, 32, 5,4, 10, 35, 27, 23, 25, 42, 8, 39, 38, 21, 33, 14, 20, 19 ve 29) ve maddelerin yük değerleri .80 ile .39 arasında değişmektedir. Madde içerikleri incelendiğinde 32., 21., 33., 20. ve 29. maddenin dışında orijinal ölçekteki Şişman Hissetme ve Düşük Yağ Oranı alt boyutlarının maddelerini kapsamaktadır. Orijinal ölçekte Bedenini Aşağılama alt boyutunda olan 21. (*Bedenimin bozulduğunu hissediyorum.*) ve 33. (*Bir ayna veya vitrin camında kendi görüntümü yakalarsam, vücut şeklim yüzünden kendimi kötü hissedirim.*) madde bireyin bedeninin şeklinden rahatsız olmasıyla ilgili duygu ve düşüncelerini yansıttığı için diğer ifadelerle tutarlı olarak bu alt boyuta yüklendiği düşünülmektedir. Benzer şekilde orijinal ölçekte Kilo ve Görünüşe Yönelik Odak alt boyutunda yer alan 20. (*Vücudumun şekli üzerine pek düşünmem.*) ve 29. (*Formda kalmaya çalışıyorum.*) maddenin içeriğinin de kadınların kilo ve vücut yağ oranı ile ilişkili olarak vücut şekillerine yönelik kaygılarını yansıttığı düşünülmektedir. Sonuç olarak, bu faktöre yüklenen maddeler genel olarak bireyin görüntüsü ve vücut yağ oranına bağlı olarak şişman hissetmesiyle ilişkili maddelerden oluşmaktadır. Bu nedenle bu alt boyut "Şişman hissetme" olarak adlandırılmıştır (Bkz. Tablo 2).

İkinci alt boyut ise sekiz (18, 15, 34, 6, 7, 30, 11 ve 31) maddeden oluşmakta, madde yükleri .70 ile .33 arasında değişmektedir. Madde içerikleri orijinal ölçekteki bedenini aşağılama ve bedene yönelik odak alt boyutlarındaki maddeleri kapsamaktadır. Sadece 7. madde (*Yüzümden memnunum.*) çekicilik alt boyutunda yer almaktadır. Uyarılama aşamasında maddenin diğer maddelerle ilişkisine bağlı olarak bu maddelerin ters kodlanmasına karar verilmiştir. Bu alt boyuttaki maddeler kadınların fiziksel görünüşüne yönelik olumsuz tutumunu ve görünüşüne yönelik zihinsel meşguliyetini yansıtmaktadır.

Tablo 2.

BTWÖ'nün AFA Sonucunda Ortaya Çıkan Faktör Yapısı ve Madde Dağılımı (Kaiser Normalleştirilmesiyle Eğik Döndürme (Direct Oblimin) yöntemi kullanılmıştır)

BTWÖ'nün AFA sonucunda ortaya çıkan faktör yapısı ve madde dağılımı	F1	F2	F3	F4
Faktör 1. Şişmanlık				
28. Fotoğrafım çekildiğinde kendimi şişman hissedirim.	.80			
32. Zihnim daha ince/zayıf olma arzusu ile meşgul.	.79			
5. Giydiğim şeyler kalçalarımın geçmediğinde kendimi şişman hissedirim.	.78			
4. Görüntüm hakkında öyle kaygılıyım ki diyet yapmalıyım diye düşünüyorum	.77			
10. Hemen hemen hiç şişman hissetmem.	.75			
35. Genellikle şişman hissedirim.	.72			
27. Kalçalarımın çok geniş olduğunu düşünüyorum.	.70			
23. Kalçalarımın kalın olduğunu düşünüyorum.	.70			
25. Tatlılar, pastalar veya diğer yüksek kalorili yiyecekleri yemek beni şişman hissettirir.	.70			
42. Önceden sığabildiğim kıyafetlerin içine artık giremeyince kendimi şişman hissedirim.	.70			
8. Başkalarının bel çevremdeki ve göbeğimdeki yağları görebileceğinden endişe duyarım.	.66			
39. Kalça ve popomdaki selülitler beni endişelendiriyor.	.64			
38. Yalnız olduğumda kendimi şişman hissedirim.	.60	.32		
21. Bedenimin bozulduğunu hissediyorum.	.59			
33. Bir ayna veya vitrin camında kendi görüntümü yakalarsam, vücut şeklim yüzünden kendimi kötü hissedirim.	.58	.38		
14. Belime oturan kıyafetler giydiğimde kendimi şişman hissediyorum.	.55		.33	
20. Vücutumun şekli üzerine pek düşünmem.	.48		-.35	
19. Bol kıyafetler giymek beni zayıf hissettirir.	.43			
29. Formda kalmaya çalışıyorum.	.39			
Faktör 2. Aşğılama				
18. Yaşamım, görünüşümden dolayı mahvoluyor.	.70			
15. Görünüşümden dolayı intihar etmeyi düşündüğüm oldu.	.69			
34. İnsanlar görünüşüm yüzünden benimle alay eder.	.66			
6. İnsanlar görünümümden dolayı benden kaçıyorlar.	.65			
7. Yüzümden memnunum.	.57			

BTWÖ'nün AFA sonucunda ortaya çıkan faktör yapısı ve madde dağılımı (Devam)		F1	F2	F3	F4	
30. Vücut şeklimi düşünmekten başka bir işe odaklanamıyorum.		.37	.54			
11. Yaşamda vücudumun şeklinden daha önemli şeyler var.			.52			
31. Aklım fikrim yiyeceklerde.				.33		
Faktör 3. Çekicilik						
44. Özellikle beden hatlarımı ortaya çıkaran kıyafetler giymekten kaçınıyorum.		.34			.63	
1. Fiziksel olarak kendimi genellikle çekici hissedirim.			.32		.57	
40. İnsanlar görünüşüm hakkında genellikle bana iltifat eder.			.32		.54	
12. Daha iyi görünmek için estetik ameliyat yaptırmanın saçma olduğunu düşünüyorum.					.52	
2. Başkalarının vücudumu görmesini istemem.					.43	
Faktör 4. Güçlü ve Fit Olma						
26. Bedenen güçlüyümdür.					.86	
22. Fiziksel gücümle gurur duyuyorum.					.79	
43. Hiç bir zaman çok güçlü olmadım					.75	
16. Fazla çabalarsam çabuk yorulurum.					.45	
3. İnsanlar beni nadiren cinsel olarak çekici bulur.					.32	
Faktörlerin açıkladığı varyans %		30.11	8.31	5.41	4.53	
Toplam açıklanan varyans						48.36

Dolayısıyla bu alt boyut kişinin beden yapısı nedeniyle beğenilmediği, dışlandığı ve benliğinin kilo ve görünüş üzerinden olumsuz değerlendirmesiyle ilgili maddeleri içerdiği için "Aşağılanma" olarak adlandırılmıştır (Bkz. Tablo 2).

Üçüncü alt boyut beş (44, 1, 40, 12 ve 2) maddeden oluşmakta, madde yükleri .63 ile .43 arasında değişmektedir. Bu alt boyut 44. madde dışında orijinal ölçekteki Çekicilik alt boyutu ile tutarlık göstermektedir. Ters kodlu maddelerden olan 44. maddenin (*Özellikle beden hatlarımı ortaya çıkaran kıyafetler giymekten kaçınıyorum.*) içeriği düşünüldüğünde, kişinin beden hatlarını ortaya çıkaran kıyafetler giymekten kaçınmamasının kendini çekici hissetmesiyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, bu maddenin içeriği diğer maddelerle tutarlılık göstermektedir. Madde içerikleri kadının beden yapısından rahatsızlık

duymaması ve diğerleri tarafından beğenildiğine dair düşüncelerini yansıtan ifadelerden oluştuğu için bu alt boyut “Çekicilik” olarak adlandırılmıştır (Bkz. Tablo 2).

Son olarak 4. alt boyut beş (26, 22, 43, 16 ve 3) maddeden oluşmakta, madde yükleri .86 ile .32 arasında değişmektedir. Bu alt boyut bireyin fiziksel gücü ve fit bir vücuda sahip olmayla ilgili düşüncelerini içermektedir. Bu alt boyut 3. madde (İnsanlar nadir olarak beni cinsel olarak çekici bulur) hariç orijinal ölçekteki Güçlü ve Fit olma faktörü ile tutarlılık göstermektedir. Alanyazında güzelliğin, çekiciliğin fiziksel olarak fit olmayla ilişkilendirilmesinin, kadınların cinsel yaşantılarını etkileyerek cinsel işlev bozukluklarının gelişmesine yol açtığı tartışılmaktadır (Weaver ve Byers, 2006; Woertman ve van den Brink, 2012). Dolayısıyla, bir kadının fit olması ile cinsel olarak çekici hissetmenin ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Elde edilen dört faktörlü yapının geçerliği IBM SPSS AMOS 22 programı ile Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) ile test edilmiştir. Uyum indeksleri dört faktörlü yapının orta düzeyde uyumlu olduğunu göstermektedir ($X^2/SS = 3.86$, $p < .001$, CFI = .83, IFI = .83, GFI = .81, AGFI = .79, NFI = .78, RMSEA = .07). Önerilen modifikasyon indeksleri doğrultusunda, aynı faktörde yer alan 2 - 44 ($X^2 = .29$, $p < .001$), 23 - 27 ($X^2 = .63$, $p < .001$) ve 5 - 42 ($X^2 = .24$, $p < .001$), madde çiftlerinin hataları ilişkilendirilmiştir. Her bir hata eşleştirmesinden sonra ki-kare testi yapılmıştır. Bu düzeltmeler sonrası model indeksleri daha anlamlı hale gelmiştir ($X^2/SS = 2.90$, $p < .001$, CFI = .90, IFI = .90, GFI = .88, AGFI = .85, NFI = .85, RMSEA = .06 olarak bulunmuştur).

Güvenirlilik

BTWÖ'nün iç tutarlık değerinin hesaplanması için madde çıkarılmadan yapılan analizde Cronbach Alfa değeri ölçeğin tamamı için .93 ($p < .001$)'tür. Madde havuzundan çıkarıldığı takdirde Cronbach Alfa değerinde önemli bir değişim yaratan bir madde olmadığı için ölçeğin toplam Cronbach Alfa değeri 44 madde üzerinden yürütülmüştür. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa kat sayıları: Şişman hissetme .94, Aşağılanma .78, Çekicilik .68, Güçlü ve Fit olma .72'dir. Test tekrar test güvenirliliği için yürütülen analizde iki ölçüm arasındaki Pearson korelasyon katsayılarının toplam puanı pozitif yönde .95'dir.

Birleşen Geçerliği

BTWÖ ile BKİ, yeme tutumu, beden memnuniyetsizliği ve benlik saygısı kavramları ile arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre BTWÖ ile BKİ, beden memnuniyetsizliği, düşük benlik saygısı ve bozulan yeme tutumları arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki bulunmaktadır (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3

BTWÖ ile İlişkili Yapılar Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	BTW- C	BTW-GF	BTW-A	BTW-S	BTWÖ_T	BKİ	VAÖ_T	BS_T	YTT_T
BTW- C	1								
BTW-GF	.29**	1							
BTW-A	.34**	.35**	1						
BTW-S	.46**	.23**	.50**	1					
BTWÖ_T	.61**	.42**	.67**	.94**	1				
BKİ	.29**	.01	.18**	.52**	.49**	1			
VAÖ_T	.46**	.42**	.47**	.51**	.60**	.22**	1		
BS_T	.38**	.42**	.46**	.30**	.43**	.01	.53**	1	
YTT_T	.20**	.11*	.38**	.39**	.43**	.04	.24**	.18**	1

Not.BTW- C: Çekicilik, BTW-GF: Güçlü Fit Olma, BTW-A:Aşağılanma, BTW-S: Şişmanlık, BTWÖ_T: BTWÖ Toplam Puanı, BKİ: Beden Kitle İndeksi, VAÖ_T: Vücut Algısı Ölçeği Toplam Puanı, BS_T: Benlik Saygısı Toplam Puanı, YTT_T: Yeme Tutum Ölçeği Toplam Puanı, ** $p < .01$, * $p < .05$

Ayrıca, katılımcılar YTT'den aldıkları puanlara göre yüksek (ortalamanın bir standart sapma üstü) ve düşük (ortalamanın bir standart sapma altı) risk grupları oluşturulmuş ve gruplar arasında BTWÖ'den alınan puanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur [$F(1, 128) = 57.11, p < .001$]. Yeme bozukluğu gelişimi için yüksek risk grubunda olan kadınların ($Ort = 130.49, SS = 30.55$) BTWÖ'den aldıkları puanlar diğer bir ifadeyle bedenlerine yönelik olumsuz tutumları düşük risk grubunda olanlardan ($Ort = 95.64, SS = 18.74$) daha yüksektir.

Tartışma

Beden memnuniyetsizliğinin yeme bozukluğu gelişme riskini önemli oranda arttırması, bu yapıyı yordayacak güçlü ölçüm araçlarına ihtiyaç doğurmaktadır. Alanyazında bireylerin dış görünüşleri ve beden şekillerine yönelik duygu ve düşüncelerinin değerlendirilmesi için geliştirilen farklı ölçüm araçları bulunmaktadır. Örneğin, Bedeni Beğenme Ölçeği (Tylka ve Wood-Barcalow, 2015), Beden Şekline Yönelik Dikkat Ölçeği (Attention to Body Shape Scale) (Beebe, 1995) ve Şekil Derecelendirme Ölçeği (*Figure Rating Scale*) (Thompson ve Altabe, 1991) gibi bu alanda yaygın olarak kullanılan ölçüm araçları bulunmakla birlikte Türkçeye uyarlanmış sınırlı ölçüm aracı bulunmaktadır (örn. Bakalım ve Taşdelen-Karçkay, 2016; Hovardaoğlu, 1992). Uyarlanan ölçüm araçlarının ise önceki bölümlerde tartışılan YB'nin gelişme riskinin değerlendirilmesinde önemli bir yeri olan cinsiyete özgü ideal beden algısına yönelik faktörlere duyarlı olmadığı düşünülmektedir. Cinsiyete özgü faktörler bireylerin beden şekillerine, kilolarına yönelik beklentilerini

etkileyebilmektedir. Örneğin yakın zamanda yapılan bir çalışmada, kadınların BKİ arttıkça beden memnuniyetsizliği artarken, erkeklerde BKİ ve beden memnuniyetsizliği arasında doğrusal bir ilişki bulunmamıştır. Erkeklerde beden memnuniyetsizliği düşük ve yüksek BKİ'ye sahip olma ile ilişkili bulunmuştur (Hekimoğlu, 2019). Kas dismorfisinin araştırıldığı bir diğer çalışmada da erkekler kadınlarla benzer oranda beden imgesi kaygısı yaşarken, erkeklerin beden algıları ile kaygılarının daha çok kas yapıları ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Selvi, 2018). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kimliği bireylerin vücut yağ oranı, boy ve kas yapılarına göre beklentilerinde farklılıklara yol açabilmektedir.

Beden algısı aile yapısı, dini inanç, yaşanan yer gibi kültürel faktörlere göre değişebilmektedir (Ng ve ark., 2015). Türkiye küreselleşme sürecinde Batı kültüründen etkilenmekle birlikte geleneksel örf ve adetlerin sürmesi nedeniyle de karma bir kültürel yapıya sahiptir (Mora, 2008). Bu iki farklı kültürün ideal beden yapısına yönelik beklentilerindeki farklılıkların kadınların beden algıları üzerinde çatışma yaratabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada kadınların, dış görünüşleri ve beden şekillerine yönelik duygu ve düşüncelerinin değerlendirilmesi için geliştirilen Ben Tovim Walker Beden Tutum Ölçeği (BTWÖ)'nin Türk kültüründeki psikometrik özellikleri incelenmiştir. Türkçeye uyarlaması yapılan BTWÖ'nün Türkiye'de kadınlara özgü beden tutumunu değerlendirmek için kullanılabilecek ilk araç olması yönünden ilerideki araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Analiz bulgularına göre Türkçe formun iç tutarlık katsayıları, ölçeğin tamamı için .93'tür. Farklı ülkelerde yapılan uyarlama çalışmalarında da ölçeğin iç tutarlılığı yüksek bulunmuştur (örn. Kagawa ve ark., 2007; Toghiyani ve ark., 2018). Yapı geçerliğinin incelenmesi için yürütülen analizlerde ise ölçeğin orijinal formundaki altı faktörlü yapı yerine dört faktörlü yapının veriye daha iyi uyum sağladığı tespit edilmiştir. Alanyazında, BTWÖ'nün yapı geçerliğinin incelendiği bir çalışmaya ulaşılmıştır (Toghiyani ve ark., 2017). Bu çalışmada mevcut çalışma bulgusundan farklı olarak modeli yordamayan maddeler çıkarıldıktan sonra elde edilen 35 maddenin altı faktörlü yapıyı desteklediği bulunmuştur (Toghiyani, Kazemi, Nekuei, Alavi ve Beigi, 2017).

Bu çalışmada ilgili analizler sonrasında orijinal çalışmadan farklı olarak 37 maddeden oluşan, dört faktörlü yapı elde edilmiştir. Ulaşılan faktör yapıları incelendiğinde modelde en çok varyansa sahip olan 1. Faktör, "Şişman hissetme" olarak adlandırılmıştır. Orijinal ölçekten farklı olarak bu çalışmada şişman hissetme boyutu; kilo, vücut yağ oranı gibi somut göstergelerin olduğu maddelere ek olarak, görünüş ve beden yapısına yönelik düşünceleri içeren maddelerden de oluşmaktadır. İkinci alt boyut ise bedenini aşağılama ve bedene yönelik odak alt boyutlarındaki maddelerden oluşmaktadır. Orijinal ölçekte kadınların diğerlerinin bedenlerine yönelik düşünceleri ile kendilerinin bedenlerine yönelik düşünceleri

ayrı alt boyutlardır. Bu çalışmada ise kadınların kendilerini fiziksel görünüşleri üzerinden olumsuz yargılamalarıyla, diğerleri tarafından yargılandıklarını düşünmeleri birbirinden ayrılmamıştır. Bu bulgu Nesneleştirme Kuramı (Fredrickson ve Roberts, 1997) çerçevesinde tartışılabilir. Özellikle kadınların bedenlerine yönelik sosyo-kültürel beklentileri karşılayamamalarının bedenlerinden utanmalarına neden olabileceği ve diğerleri tarafından dışlanacakları, beğenilmeyeceklerine yönelik kaygılarını arttırabileceği düşünülmektedir (Fredrickson ve Roberts, 1997). Ayrıca, Türk kültürünün toplulukçu (*collectivistic*) örüntüleri içermesi, bireyci (*individualistic*) toplumlara kıyasla toplum normlarına bağlılığı arttırdığı için diğerlerinin görüşleri, bireyin kendine yönelik düşüncelerini de etkilemektedir (Çukur, De Guzman ve Carlo, 2004). Bu nedenle, bu alt boyut kadınların diğerleri tarafından fiziksel görünüşleri üzerinden olumsuz yönde yargılanıp, eleştirildiklerine yönelik algılarını değerlendirdiği için “Aşağılanma” olarak adlandırılmıştır.

Üçüncü alt boyut olan Çekicilik ise 44.üncü madde dışında (*Özellikle beden hatlarımı ortaya çıkaran kıyafetler giymekten kaçınırım.*) orijinal ölçekle tutarlılık göstermektedir. Bu alt boyut genel olarak kadınların beden yapılarından memnuniyet seviyelerini değerlendirmektedir. Orijinal ölçekten farklı olarak, bu alt boyuttaki maddelerin yüklerinin ters yüklendiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, 44. madde ters kodlanarak değerlendirildiğinde, kadınların vücut hatlarını ortaya çıkaran kıyafetler giymekten hoşlanmaları vücut şekillerinden rahatsız olmadıkları, hoşnut oldukları şeklinde yorumlanabilir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça, beden şekline, görünüşüne yönelik hoşnutsuzluğun arttığı göz önünde bulundurulduğunda, madde yüklerinin negatif olması diğer yapılarla tutarlılık göstermektedir. Son olarak, 4. alt boyut Güçlü ve Fit olma, orijinal ölçekle 3. madde (*İnsanlar nadir olarak beni cinsel olarak çekici bulur.*) dışında tutarlılık göstermektedir. Farklı çalışmalarda güzelliğin, çekiciliğin fiziksel olarak formda olmayla ilişkilendirilmesinin, kadınların cinsel yaşantısını da etkilediği tartışılmaktadır (Weaver ve Byers, 2006; Woertman ve van den Brink, 2012). Özellikle beden memnuniyetsizliği gösteren kadınlarda cinsel işlev bozukluklarının daha yaygın olduğu belirtilmektedir (Weaver ve Byers, 2006). Dolayısıyla, bir kadının formda/fit olması ile cinsel olarak çekici hissetmesinin ilişkili olduğu düşünülmektedir.

İlgili alanyazında beden memnuniyetsizliği yüksek olan kadınların ve erkeklerin benlik saygılarının düşük, yeme ile ilişkili bozulmuş yeme örüntülerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Mirza, Davis ve Yanovski, 2005; Stice ve Shaw, 2002; van den Berg, 2010). Bir grup araştırmada ise erkeklerde beden memnuniyetsizliği benlik saygısı ile ilişkili bulunmazken (Furnham, Badmin ve Sneade, 2002; Lowery ve ark., 2005) kadınlarda beden memnuniyetsizliği ve düşük benlik saygısı arasındaki ilişki tutarlı olarak desteklenmiştir

(Furnham ve ark., 2002; Tiggemann, 2004). Mevcut çalışmada da BTWÖ'den alınan puanlar arttıkça yeme tutumlarındaki bozulmaların ve bedene yönelik olumsuz tutumların arttığı, benlik saygısının ise azaldığı bulunmuştur. Bu ilişki ölçeğin bileşen geçerliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, BTWÖ'den alınan puanlara göre yüksek ve düşük risk grupları olarak ayrılan grupta yüksek puan alanların yeme tutumlarında anlamlı olarak daha çok bozulmanın olması da ölçeğin bileşen geçerliğini desteklemektedir.

Son olarak, çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmanın örneklemini Antalya ilinde okuyan üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Beden algısının yaşa ve eklenen yeni kimliklere (örn. meslek sahibi olma, çocuk sahibi olma) bağlı olarak değişebildiği farklı araştırma bulguları ile desteklenmiştir (Demarest ve Allen, 2000; Marshall, Lengyel ve Utioh, 2012; Wilson, Musham ve Mcleean, 2004). Bu nedenle ilerleyen çalışmalarda ölçeğin psikometrik özellikleri orta ve ileri yaş grubundaki kadın örneklemelerinde de test edilmelidir.

Sonuç

Sonuç olarak, Türkiye'de genç yetişkin kadın örnekleminde yapılan uyarlama çalışması sonucunda BTWÖ'nün güvenilirlik değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir. Beden memnuniyetsizliğinin değerlendirilmesinde kültüre ve cinsiyete özgü faktörlerin de etkisinin incelenmesi açısından mevcut çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlerleyen çalışmalarda farklı yaş gruplarında ve farklı özelliklerdeki örneklemelerde (örn. dansçılar, sporcular) ölçeğin psikometrik özelliklerinin incelenmesi bulguların genellenebilirliğini arttıracaktır.

Kaynakça

- Bakalım, O. ve Taşdelen-Karçkay, A. (2016). Beden Memnuniyeti Ölçeği: Türk Kadın ve Erkek Üniversite Öğrencilerinde Faktör Yapısı ve Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 410-422.
- Beebe, D. W. (1995). The attention to body shape scale: A new measure of body focus. *Journal of Personality Assessment*, 65(3), 486-501
- Ben-Tovim, D., & Walker, M. K. (1991). The development of the Ben-Tovim Walker Body Attitudes Questionnaire (BAQ), a new measure of women's attitudes towards their own bodies. *Psychological Medicine*, 21, 775-784.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2016). Sosyal Bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları. 4. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 177-330.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adölesanlarda benlik saygısı*. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı, (Uzmanlık Tezi), Ankara.
- Çukur, C. S., De Guzman, M. R. T., & Carlo, G. (2004). Religiosity, values, and horizontal and vertical individualism-collectivism: A study of Turkey, the United States, and the Philippines. *The Journal of Social Psychology*, 144(6), 613-634.
- Demarest, J., & Allen, R. (2000) Body Image: Gender, ethnic, and age differences, *The Journal of Social Psychology*, 140(4), 465-472
- Fredrickson, B. L., & Roberts, T. A. (1997). Objectification theory: Toward understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 173-206.
- Furnham, A., Badmin, N., & Sneade, I. (2002). Body image dissatisfaction: Gender differences in eating attitudes, self-esteem, and reasons for exercise. *The Journal of Psychology*, 136(6), 581-596.
- Garfinkel, P. E., & Newman, A. (2001). The eating attitudes test: Twenty-five years later. *Eating Weight Disorders*. 6(1), 1-24.
- Garner, D. M., & Garfinkel, P. E. (1979). The eating attitudes test: An index of the symptoms of anorexia nervosa. *Psychological Medicine*, 9, 273-279.
- Grogan, S. (2010). Promoting positive body image in males and females: Contemporary issues and future directions. *Sex Roles*, 63(9-10), 757-765.
- Hekimoğlu, F. M. (2019). *Düzenleme süreçleri, kadınsılık - erkeksilik algısı, beden memnuniyetsizliği ile yeme tutumları arasındaki ilişki: Bir model önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika*, 30, 179-85.
- Hovardaoğlu, S. (1992). Vücut algısı ölçeği. *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 1(1), 11-26.
- Kagawa, M., Uchida, H., Uenishi, K., Binns, C. W., & Hills, A. P. (2007). Applicability of the Ben-Tovim Walker Body Attitudes Questionnaire (BAQ) and the Attention to Body Shape scale (ABS) in Japanese males and females. *Eating Behaviors*, 8(3), 277-284.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.), The Guilford Press, New York, NY.

- Lopez, V., Corona, R. ve Halfond, R (2013). Effects of gender, media influences, and traditional gender role orientation on disordered eating and appearance concerns among Latino adolescents. *Journal of Adolescence*, 36 (4), 727–736.
- Lowery, S. E., Kurpius, S. E. R., Befort, C., Blanks, E. H., Sollenberger, S., Nicpon, M. F., et al. (2005). Body image, self-esteem, and health-related behaviors among male and female first year college students. *Journal of College Student Development*, 46 (6), 612–623.
- Marshall, C. , Lengyel, C. ve Utioh, A. (2012), “*Body dissatisfaction among middle-aged and older women*”, Canadian Journal of Dietetic Practice and Research, 73(2), 241-247.
- Micali, N., De Stavola, B., Ploubidis, G., Simonoff, E., Treasure, J., & Field, A. E. (2015). Adolescent eating disorder behaviours and cognitions: gender-specific effects of child, maternal and family risk factors. *The British Journal of Psychiatry*, 207(4), 320-327.
- Mirza, N. M., Davis, D. ve Yanovski, J. A. (2005). Body dissatisfaction, self-esteem, and overweight among inner-city Hispanic children and adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 36(3), 267-271.
- Mora, N. (2008). Medya ve Kültürel Kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-14.
- Murray, S. B., Rieger, E., Hildebrandt, T., Karlov, L., Russell, J., Boon, E., Dawson, R. T. ve Touyz, S. W. (2012). A comparison of eating, exercise, shape, and weight related symptomatology in males with muscle dysmorphia and anorexia nervosa. *Body Image*, 9(2), 193–200.
- Myers, T. A. ve Crowther, J. H. (2007). Sociocultural pressures, thin-ideal internalization, self-objectification, and body dissatisfaction: Could feminist beliefs be a moderating factor?. *Body Image*, 4(3), 296-308.
- Ng, S. K., Barron, D. & Swami, V. (2015). Factor structure and psychometric properties of Body Appreciation Scale among adults in Hong Kong. *Body Image*, 13, 1-8.
- O'Connor, B. P. (2000). SPSS and SAS programs for determining the number of components using parallel analysis and Velicer's MAP test. *Behavior Research Methods, Instrumentation, and Computers*, 32, 396-402.
- Okumuş, E. (2009). Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2, 1-15.
- Ridgeway, R. T. ve Tylka, T.L. (2005). College men's perceptions of ideal body composition and shape. *Psychol Men Masculinity*, 6(3), 209–220.
- Savaşır, I. ve Erol, N. (1989). Yeme tutum testi: Anoreksiya nervoza belirtileri indeksi. *Psikoloji Dergisi*, 23,19-25.
- Selvi, K. (2018). *Exploring men's body image concerns and predisposing factors for muscle dysmorphia in the framework of Self-determination Theory. (Unpublished Doctoral Thesis)*, Middle East Technical University The Department of Psychology, Ankara.
- Swami, V. (2015). Cultural influences on body size ideals: Unpacking the impact of westernization and modernization. *European Psychologist*, 20, 44-51.
- Swami, V., Özgen, L., Gökçen, E., & Petrides, K. V. (2015). Body image among female university students in Turkey: concurrent translation and validation of three body image measures. *International Journal of Culture and Mental Health*, 8(2), 176- 191.
- Stice, E. ve Shaw, H. E. (2002). Role of body dissatisfaction in the onset and maintenance of eating pathology A synthesis of research findings. *Journal of Psychosomatic Research*, 53 (5),985–993.

- Thompson, J. K., & Altabe, M.N. (1991). Psychometric qualities of the figure rating scale. *International Journal of Eating Disorder*, 10(5), 615-619.
- Tiggemann, M. (2004). Body image across the adult life span: Stability and change. *Body Image*, 1(1), 29-41.
- Tiggemann, M. ve Boundy, M. (2008). Effect Of environment and appearance compliment on college women's self-objectification, mood, body shame, and cognitive performance. *Psychology of Women Quarterly*, 32,399-405.
- Toghiyani,Z., Kazemi, A., Nekuei,N., Alavi, M., & Beigi, M. (2018). Applicability of the Ben-Tovim Walker Body Attitude Questionnaire in Moslem women. *Psychology, Health and Medicine*, 23(6), 717-725.
- Tylkaa, T. L. ve Wood- Barcalowb, N. L. (2015). The Body Appreciation Scale-2: Item refinement and psychometric evaluation. *Body Image*, 12,53-67.
- van den Berg, P. A., Mond, J., Eisenberg, M., Ackard, D., & Neumark-Sztainer, D. (2010). The Link between body dissatisfaction and self-esteem in adolescents: Similarities across gender, age, weight status, race/ethnicity, and socioeconomic status. *Journal of Adolescent Health*, 47(3), 290-296.
- Weaver, A. D., & Byers, E. S. (2006). The relationships among body image, body mass index, exercise, and sexual functioning in heterosexual women. *Psychology of Women Quarterly*, 30, 333-339.
- Wilson, D. B., Musham, C., & Mcleean, M. S. (2004). From mothers to daughters: Transgenerational food and diet communication in an underserved group. *Journal of Cultural Diversity*, 11(1), 12-17.
- Woertman, L., & van den Brink, F. (2012). Body image and female sexual functioning and behavior: a review. *Journal of Sex Research*, 49(2-3), 184-211.
- Xiaojing, A. (2017). Social networking site uses, internalization, body surveillance, social comparison and body dissatisfaction of males and females in mainland China. *Asian Journal Of Communication*, 27(6), 616-630.
- Yang, H., Yang Y., Xu, L., Wu, Q., Xu, J., Weng, E., Wang, K., & Cai, S. (2017). The relation of physical appearance perfectionism with body dissatisfaction among school students 9-18 years of age. *Personality and Individual Differences*, 116,399-404.
- Yeşildemir, Ö. (2018). *Egzersiz yapan bireylerde beslenme durumu, sağlıklı beslenme takıntısı ve yeme davranış bozukluklarının değerlendirilmesi*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yetişgin, M. (2007).Tarih, coğrafya ve sosyo-kültürel ortamın Türk kimliğinin gelişmesine etkileri. *Akademik İncelemeler*, 2(1), 37-68.

The Psychometric Properties of The Turkish forms of Ben-Toven Walker Body Attitudes Questionnaire (BTWQ)

Summary

The fact that studies and theories on dissatisfaction with body are mostly performed in the Western culture brings to the fore the question whether perception of body is dependent on the culture. In a series of studies, it was argued that dissatisfaction with body was at similar levels across different cultures based on globalization of commerce and dispersion of Western culture to other cultures thanks to the media (i.e. Lopez, Corona, & Halfond, 2013; Swami, Özgen, Gökçen, & Petrides, 2014). On the contrary, there were some arguments that supported perception of ideal body in the Eastern culture being different from that in the Western culture. For instance, in East Asian communities such as China, Japan, and Korea, thin bodies were not perceived as attractive but rather seen as a symbol of poverty, health problems, and diminished fertility (Xiaojing, 2017). Due to Turkey's geographical position as a bridge between the Eastern and the Western countries, this enables Turkey to fuel on these two different civilizations and cultures (Yetişgin, 2007). Upon scanning of the relevant literature, it can be seen that frequently used Turkish tools (i.e. Body Perception Scale (Hovardaoğlu, 1992)) evaluated levels of body dissatisfaction independent of gender culture related factors.

In the light of these recent developments, the current study aimed to adapt BTWQ procedure to Turkish culture. For this purpose, a university sample was included in the study considering the applicability of various validity tests. Accordingly, the study was completed with 599 university students between the ages of 18 and 34. Results revealed a satisfactory level of test-retest and interrater reliability. However, in this study a four-factor structure with 37 items emerged as different from the original study. The first factor was labelled as "feeling fat". Feeling fat included items with concrete indicators such as weight and bodily rate of fat in addition to ideas regarding appearance and body structure. The second sub-dimension was composed of items in humiliating one's body and focusing on the body sub-dimensions. In the original scale women's ideas about bodies of others and their own bodies were separate sub-dimensions. However, in the current study, women's negative judgement to themselves over their physical appearances and thoughts that they are judged by others was separated from each other. The third sub-dimension labelled as attractiveness was consistent with the original scale except for item 44 (I avoid wearing clothes that display my body lines). This sub-dimension generally evaluated women's level of satisfaction with their

body structure. As different from the original scale, it was established that items under this sub-scale were uploaded to the other way around. Accordingly, when item 44 was reversely coded, it could be argued that women's enjoyment of wearing clothes that display their body lines could be interpreted as their comfort with and satisfaction from their body lines. When it was considered that discontent with body shape and appearance increase with higher scores obtained from the scale, it could be argued that negative item loads were consistent with other structures. Lastly, the fourth sub-dimension labelled as being strong and fit was also consistent with the original scale except for item 3 (people rarely find me sexually attractive). Various studies have discussed that association of beauty and attractiveness with being in shape physically also impact women's sexual lives (Weaver and Byers, 2006; Woertman and van den Brink, 2012). In this sense, women that display discontent with their bodies live more sexual dysfunction (Weaver & Byers, 2006). Thus it is considered that there is a relationship between a woman's being in shape/fit and her perception of herself as being sexually attractive. In the support of convergent validity, BTWQ was positively correlated with BMI, dysfunctional eating attitudes, body dissatisfaction and low self-esteem. In general, the results of the current study have supported the reliability and validity of the BTWQ-Turkish version.

Vaka Çalışması

Vaka İncelemesi: Bir Obsesyon Nevrozu Vakasının Psikanalitik Kuram Üzerinden İncelenmesi ÖrneğiMakbule Su POLAT^{1*}, Faruk GENÇÖZ¹¹Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye**Makale Bilgisi****Anahtar kelimeler:***obsesyon,
Lacanyen
psikanaliz,
semptomatoloji,
söylem analizi,
psikoterapi
araştırmaları***Keywords:***obsession,
Lacanian
psychoanalysis,
symptomatology,
discourse analysis,
psychotherapy
research***Öz**

Söz konusu çalışma obsesyon nevrozunun çeşitli semptomlarını sergilediği düşünülen bir kişinin psikoterapi seanslarının kuramsal incelemesidir. Obsesyon nevrozunun semptomatolojisinin günümüzde aldığı görünümlere getirilebilecek kuramsal açıklamalar çalışmanın temel konusudur. Obsesyon nevrozunun semptomlarının görünümleri farklı çağlara göre değişebilse de nevrozun çekirdeğini oluşturan yapının baki kaldığı düşüncesi çalışmanın oluşturulmasındaki motivasyon niteliğindedir. Ayrıca, söz konusu vakayı Lacanyen psikanalitik kuram yoluyla incelemek çalışmanın bir diğer amacı olmuştur. Lacanyen kuramdan vakaya yönelik getirilecek açıklamaların obsesyon nevrozuna dair bilgi birikimine katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Çalışmada çeşitli obsesif semptomlardan mustarip bir üniversite öğrencisinin katıldığı 8 psikoterapi seansı incelenmiştir. Seanslar, bir üniversitenin destek ünitesinde gerçekleştirilmiştir. Seansların oryantasyonu Lacanyen psikanalitik psikoterapidir. Terapist incelenen seanslar için eğitimi kapsamında süpervizyon almıştır. Seansların incelenmesi, obsesif korkular ve düşünce içerikleri, terapistle ilişkilendirme ve baba, makam ve yasa kavramlarıyla ilişkilendirme süreçlerinin incelemelerini içerir. Ayrıca, Lacanyen Söylem Analizi metodu kullanılarak katılımcının söyleminin özellikleri de incelenmiştir. Kuramsal inceleme kısmında ise Freud ve Lacan'ın kastrasyon kompleksi ve obsesif klinik yapıya dair düşüncelerinin bir derlemesi sunulmuştur.

Abstract

The current study is a theoretical case analysis of psychotherapy sessions which were conducted with a patient who exhibited symptoms of obsessional neurosis. The study examines the symptomatology of obsessional neurosis with its present-day manifestations. The motive for the topic is the idea that the kernel of the neuroses remains constant while symptom manifestations may show adaptations up to differing eras. Furthermore, theoretical elaborations have been expanded by using Lacanian psychoanalytic approach in the current study. In accordance with the objectives, 8 therapy sessions of a university student with several obsessional symptoms has been examined. Lacanian Psychoanalysis was the therapeutic orientation of the therapist, who was supervised for the sessions as part of her clinical practicum education. The sessions were examined from the aspects of obsessive thoughts and fears, patient's relationship with the therapist and with his/her father, authority figures and general law. Also, Lacanian Discourse Analysis has been used as another method. For theoretical elaboration, the concept of castration complex and the clinical structure of obsessional neurosis from the works of Freud and Lacan were focused.

*Sorumlu Yazar, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Üniversiteler Mah., Çankaya-Ankara, Türkiye

e-posta: su.polat@ozu.edu.tr

DOI: 10.31682/ayna.544394

Gönderim Tarihi (Received): 25.03.2019; Kabul Tarihi (Accepted): 22.11.2019

2148-4376/ All rights reserved.

Fare Adam'dan Günümüze: Bir Obsesyon Neurozu Vakası

Bu çalışmada incelenen vaka, obsesyon neurozunun bir örneği olarak ele alınmıştır. Çalışmada, obsesyon neurozunun semptomatolojisinin ve diğer önemli özelliklerinin günümüzde aldığı görünüşlerin teorik bir zeminde yorumlanması amaçlanmıştır. Obsesif semptomların gündelik yaşamla ilişki kurulurken aldığı görünüşler on yıllar içerisinde epeyce değişebilse de bir yapı olarak obsesyon neurozunun çekirdeğinin baki kaldığı, eldeki vakanın incelenmesinin de bu görüşü destekler nitelikte olduğu düşünülmüştür. Örneğin, incelenen kişinin semptom örüntüsünün merkezinde bulunan çatışmaları Freud'un neredeyse bir yüzyıl önce kaleme aldığı 'Fare Adam' ve 'Kurt Adam' vakalarında da saptamak mümkündür. Söz konusu vakaya Lacanyen teoriden de açılımlar getirmenin, obsesyon neurozuna dair kavrayışı zenginleştireceği fikrinden de yola çıkılmıştır. Bu çalışmada obsesyon neurozundan mustarip olduğu düşünülen bir kişinin psikolojik süreçleri, katıldığı terapi seansları üzerinden incelenmektedir. Süreçte edinilen bilgiler, Freud'un öne sürdüğü ve Lacan'ın geliştirdiği kastrasyon kompleksi kavramı ve Lacanyen teoride obsesyon neurozuna verilen yer bağlamlarında kuramsal olarak yorumlanmıştır. Ayrıca, Ian Parker'ın geliştirdiği Lacanyen Söylem Analizi adlı teknik yoluyla da kişinin söyleminin bazı özellikleri incelenmiştir (Parker, 2005).

Bu incelemede terapi süreci ele alınan kişi Z. Bey'dir. Z. Bey, 20'li yaşlarında bir üniversite öğrencisidir. 6 çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olan Z. Bey, eğitimi amacıyla ailesinin yaşadığı şehirden başka bir şehre yerleşmiştir. Ablası ve bir küçük kardeşi haricindeki kardeşleriyle olumlu ilişkileri olduğunu belirtmiştir. Terapiye başvuru sebebini, 1,5 yıl önce kendi deyimiyle '*küçük bir travma olayı*' sonrasında '*suçlanma psikolojisine girmiş olması*' olarak açıklamıştır. Z. Bey, seanslar süresince nörolog kontrolünde antidepresan özellikte bir ilaç kullanıyor olduğunu belirtmiştir.

Z. Bey'le 8 görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Lacanyen oryantasyonlu psikanalitik terapi çerçevesinde ilerlemiştir. Görüşmelerde semptom örüntüsü ve aile dinamikleriyle olası bağları hakkında hipotezler oluşturabilecek kadar bilgi edinildiği düşünülmüştür. Daha uzun süreli bir psikanalitik çalışmada obsesyon neurozunun erken dönemlerde yaşanan olaylarla ve temel fantaziyle olası ilişkilerinin de göz önünde bulundurulabileceği düşünülmüştür. Freud'un (1925) dediği gibi, "Pompei'nin yıkımı, ancak şimdi, kazılmaya başlandığı anda başlamıştır".

Obsesif Korkular ve Düşünce İçerikleri

Z. Bey obsesif korkuları nedeniyle başladığı terapi sürecinde pek çok farklı semptomundan bahsetmiştir. Obsesif klinik yapıya sahip olduğu düşünülen Z. Bey'in görüşmelerin başlamasından 1,5 yıl önce yaşadığı bazı olayların obsesyon nevrozunu harekete geçirdiği düşünülmüştür. Aynı zamanda ilerleyen görüşmelerle semptom görünümünün aktarımları arttıkça içlerinde barındırdıkları örüntü netlik kazanmıştır.

Harekete Geçiren Olaylar

Z. Bey, semptom üretiminin başlamasının öncesinde gerçekleşen ve kendisini oldukça etkilediğini söylediği üç olaydan bahsetmekteydi.. Bunlardan ilki telefonda yaşadığı bir tartışma, ikincisi kardeşinin babalarıyla yaşadığı bir tartışmanın kendisine anlatılması, üçüncüsü ise ablasının aynı zaman aralığında yaşadığı yargı süreciydi. İlk olayda 'haklı olduğu halde yargılanmak' ve 'ceza görmek' teması öne çıkmaktaydı.. İkinci olay ise, erkek kardeşinin babalarıyla yaşadığı bir tartışma sonucu babalarından fiziksel şiddet gördüğünün kendisine anlatılmasıydı.. Z. Bey söz konusu tartışmada kardeşini haklı gördüğünü belirtmekteydi.. İkinci olayda Z. Bey'in kardeşiyle özdeşleşim kurmuş olduğu ve bu olayın içerdiği temalar açısından ilk olayın bir tekrarı niteliğinde olduğu düşünülmüştür. Fakat iki olay arasında bir fark bulunmaktaydı; ilk olay hayal edilen bir cezalandırmayla ilgiliyken ikinci olayda şiddet, beden üzerinden eyleme dökülmüş olan ceza yöntemini içermekteydi. Üçüncü olay, yani ablasının yargı süreci ise Z. Bey'in söyleminde oldukça yaygın olan hâkim, savcı gibi yargılayıcı Başka'ların karşısında bulunmaya dair somut bir sahne oluşturmaktaydı. Üç olayın bir araya gelişiyse obsesif yapıya sahip olduğu düşünülen Z. Bey'in bazı erken dönem yaşantılarının aktif hale geldiği, akabinde 'yargı/ savcı' kavramlarında bir anlam yoğunlaşması yaşandığı ve bu durumların sonucu olarak semptomların ortaya çıktığı düşünülmüştür.

Harekete geçirici olaylardan ilki internetten yapılan bir alışverişle ilgiliydi. Alışveriş yapacak olan Z. Bey dolandırıcı olabileceğini düşündüğü satıcılarla telefonda tartıştığını, yarım saat sonra ikinci bir telefon aldığını ve hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunulacağını söylediğini aktardı. Z. Bey durum için "*%100 haklıydım, olası davada kesin kazanacak tarafım*" ifadelerini kullandı. Telefon görüşmesinin ardından hakkında yapılacak olası yasal bir işlemle ilgili tebligatın aile evine ulaşacağını ve babasını durumdan haberdar olacağını düşündüğünü ileten Z. Bey, durumla ilgili kendisini huzursuz eden unsurun babasının tartıştığı kişilerden kendisini özür diletecek olması, kendisini '*haksız çıkartacak*' olması olduğunu söyledi. Telefon konuşmasından sonrası için "*2-3 gün yemekten*

İçmekten kesildim, gerildim, tamamen babamla alakalı, duymasın” ifadelerini kullandı. Olayda kendisinde 'çaresizlik' duygusuyla 'intikam alma isteğinin' uyandığını ve 'hakkının yendiğini' düşündüğünü dile getirdi.

İkinci olayda ise babasıyla telefonda konuşmakta olan Z. Bey babasının kardeşinden şikâyet etmekte olduğunu bildirdi. *”Kardeşim %100 haklıydı, bir de çocuğu dövmüş (baba). Bu konuda bunu yapan benim bu konuda neler yapmaz”* cümlesi anlatılar içinde öne çıkmaktaydı. Z. Bey bu olaydan sonra 1,5 gün süresince uykusuzluk yaşadığını söyledi.

Ayrıca, Z. Bey anlattığı ilk iki olaya yakın bir zaman diliminde ablasının soruşturma geçirdiğini aktardı. Ablasıyla ilişkilerinin genel olarak kötü olduğunu, fakat soruşturmaya üzüldüğünü söyledi. Ablasıyla genel olarak nasıl ilişkilendiği sorulduğunda ablasının kendisinin *'açığını aradığını'* düşündüğünü ifade etti. Ardından *'açık arayan'* kişileri babası, ablası ve telefonda kavga ettiği satıcılar şeklinde grupladı. 'Açık aramak', 'yargılamak', 'savcılık' vs. kavramlarında danışanın erken dönem yaşantılarında tecrübe etmiş olduğu cezalandırıcı yaşantıların tekrarının anlam yoğunlaşmasına tabi olduğu, kaygının ve obsesif semptomların görülmesinin zeminin de bu yolla hazırlandığı hipotezi oluşturulmuştur.

Semptom

Z. Bey'in aktardığı semptomlar çok farklı durumlarda ve farklı kişilere karşı ortaya çıkabilse de tümünde ortak bir örüntünün saptanabileceği düşünülmüştür. Örüntünün gerçekleşme sırası şu şekildedir: ilk olarak Z. Bey gündelik yaşantısında kendi deyimiyle 'hassasiyeti' olduğu durumlarla karşılaşmaktaydı, bu durum aklına 'habis' diye nitelediği, içeriği çoğu zaman bir eylemi de barındıran düşünceleri getirmekteydi, ardından bu eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmediğiyle ilgili ruminasyon süreci yaşamaktaydı. Ruminasyon sürecine sıklıkla somatik baş ağrıları da eşlik etmekteydi. Z. Bey örüntünün bu noktasında çaresizlik ve suçluluk hissetmeye başlamaktaydı. Bir sonraki adımda ise 'habis düşüncelere' paralel eylemleri yapmamak için kendi hareketlerini çeşitli yollarla kontrol altına almaya çalışmaktaydı. Diğer kişilerin kendi olası eylemlerine tanıklık etmesi veya kayıt altına alması düşüncesinde olursa da çevresini ve çevresindekileri kontrol etme isteğini duyumsamaktaydı. Örüntünün her bir aşamasının incelemesini yapmak Z. Bey'in semptomatolojisi hakkında bütüncül bir fikir vermektedir.

Örüntünün ilk aşamasında Z. Bey gündelik yaşamında kendisinin 'hassas' olduğunu söylediği bir durumla (örn.: şehit haberi görmek, etrafında kadınların veya dini figürlerin bulunması vb.) karşılaşmaktaydı. Ardından 'hassasiyetinin' gerekliliklerinin tersine hareketler yapma düşüncesi aklına gelmekteydi (örn: şehit haberinin altına olumsuz yorumlar yapmak, kadınlara *'müstehcen'* diye nitelediği hareketler yapmak, dini figüre

küfretmek vb.). Z. Bey bu noktada bu hareketi yapmamak için yoğun bir çaba harcadığını söylemekteydi. Çabasını seanslar içerisinde sık sık satranç metaforu üzerinden anlattı; ‘iyi ve kötü düşüncelerin satranç oynaması’ onun harekete geçmekle geçmemek üzerine yaşadığı içsel çatışmayı öne çıkarttığı ifadeleri oldu. Z. Bey bahsettiği ‘kötü’ düşünceleri sıklıkla ‘habis’ düşünceler diye de adlandırdı.

Görüşmeler boyunca Z. Bey’in ‘habis’ düşünce içeriklerinin hassas olduğunu söylediği noktalarla paralel gitmesi Z. Bey’in arzusunun yoğunlaştığı durumlara dair ipuçları olarak yorumlanmıştır. Örneğin, Z. Bey dördüncü görüşmede kendisinde küfretme isteği uyandıran kişileri sıraladı; kadın, çocuk ve türbanlılar ‘çok gerildiği’, erkekler ise ‘daha az gerildiği’ gruptu. Ayrıca, küçük çocukları gördüğünde yer yer çocuklara fiziksel şiddette bulunma isteğinin olabildiğini, bu isteği karşısında dehşete düştüğünü de ekledi. Söylemdeki ‘çok/az gerilme’ ifadeleri eyleme geçmemekle ilgili kompülsiyonun niceliğini anlattığı kadar bilinçdışı süreçlerdeki arzusunun yoğunlaştığı noktalara da işaret eden göstergeler olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Z. Bey’in bir görüşmede toplu taşıma aracında gördüğü bir kadına dokunup dokunmadığı üzerine uzun süreli düşünceleri, arzusunun izleri olarak yorumlanmıştır.

Z. Bey, aklında beliren düşünceler karşısında çaresizlik hissettiğini belirtti. Söylemde, semptom örüntüsünün bu noktasında suçluluk hissi çaresizlik hissinden bazen hemen sonra, fakat çoğunlukla kronolojik olarak çok da ayırt edilemeyecek şekilde aktarılmaktaydı. Buradan yola çıkarak Z. Bey’in ‘habis düşünceleri’ karşısında bilinçdışının bir yargı mercii meydana getirdiği düşünülmüştür; suçluluk, yüksek olasılıkla kendisini çaresiz bırakan cezalandırıcı ve yargılayıcı bir Başka önünde yaşanmaktaydı. Seanslar boyunca çaresizlik ve suçluluk semptom anlatımları haricinde Z. Bey’in erken dönem yaşantılarını, özellikle babasının cezalandırıcı tutumunu aktarırken kullandığı duygular oldu.

Ayrıca, Z. Bey’in semptom görünümleri içerisinde ‘bakışın’ özel bir yer tutmakta olduğu saptanmıştır. Bakışın yeri incelenerek Z. Bey’in bilinçdışında bulunan yargılayıcı Başka’nın ve durumun uyandırdığı suçluluk hissini izi sürülebilir; Z. Bey sıklıkla toplu taşıma araçları veya amfideki dersler gibi kalabalık ortamlarda insanların bakışlarından ‘anımlar çıkartabildiğini’ ve bu bakışları ‘garip’ bulduğunu söylemekteydi. Ardından aklında ‘habis’ düşünce içeriklerinden birini eyleme dökmüş ve bakan kişinin kendisini görmüş olabileceği düşüncesi gelmekteydi. Benzeri bir klinik yapıda olmayan kişilerde akıldan geçtiğinde kompülsiyon oluşturmayabilecek olan söz konusu düşünceler, Z. Bey’in zihnine geldiğinde uzun süreli (örn.: yurt odasından çıkmadığı bir gün) ruminasyonları başlatabiliyordu. Ruminasyonlar Z. Bey’de somatik baş ağrılarına neden oluyordu.

Z. Bey aynı zamanda kendisinin ses veya video kaydının alınması durumlarına da tepki duyuyordu. Video çekilmesi ihtimali olan yerlerden geçmemeye gösterdiği özenin boyutu kalabalık alanlarda, örneğin okulun kütüphanesinde bulunmamaya kadar uzanan Z. Bey, seanslar sırasında ses kaydının alınmasıyla ilgili de olumsuz duygular yaşadığını ifade etti. Z. Bey'in ifadeleri doğrultusunda video ve ses kaydının da 'yargılayıcı bakış'ın bir uzantısı olarak işlev gördüğü düşünülmüştür. Z. Bey'e 'yanlış' bir hareket yapmasının görülmesi veya kayıt altına alınmasının ardından neler olabileceğini düşündüğü sorulduğunda neredeyse bütün semptom anlatımlarında aynı cevap alındı; Z. Bey karşısındaki 'açığını arayan / garip bakışlı' kişinin elindeki 'kanıt'larla kendisini polis, savcı, hâkim vb. yetkili birimlere bildireceği ihtimalini düşünüyordu. Video ve ses kaydının alındığı ve diğer kişilerin bakışlarının 'garip' olarak yorumlandığı durumların Z. Bey'in bilinçdışında uyanan 'yargılayıcı Başka'nın projeksiyonları olarak çevredeki kişilerde vücut bulmuş halleri olduğu düşünülmüştür.

Z. Bey'in obsesif semptomlarında yargılayıcı Başka'nın ortaya çıkışından bir sonraki adımda, Z. Bey'de uyanan yoğun bir kontrol isteği gelmekteydi. Z. Bey 'habis' düşünceler doğrultusunda hareket etmemiş olmak adına hem kendi hareketlerini hem de bu hareketleri çoktan gerçekleştirmiş olup da kendisinin farkında olmaması ihtimaline karşı diğerlerinin ellerindeki video kaydı yapabilecek cihazları kontrol etmek istemekteydi. Örneğin, kalabalık bir sınıfta ders dinlerken yaşadıklarını "*Arkamda oturan insan, o beni videoya çekiyor mu, açığımı arıyor mu bilmiyorum*" diyerek anlattı, önünde oturan insanların konumunu daha 'kontrolü dâhilinde' bulduğunu söyledi.

Z. Bey gündelik yaşamının birçok alanını ve kendi hareketlerini kontrol isteğine paralel şekilde düzenliyor gibi görünmekteydi. Örneğin, yalnız yaşadığı evinde uykusu sırasında 'habis' düşüncelerini sayıklamaktan ve olası sayıklamalarını '*aleyhinde kullanabilecek*' kişilerin duymasından çekinen Z. Bey, bazı gecelerde evin kapısının kilitli olup olmadığını defalarca kontrol ettiğini söyledi. Benzer şekilde bazı kişilerin kendisini görebileceği düşüncesiyle cam silmekten de çekindiğini belirtti. Z. Bey, diğer kişilerin sahibi olduğu akıllı telefon vb. video kaydı alabilecek cihazlar üzerindeki kontrol sağlama olasılığının azlığından dolayı kalabalık ortamlara girmekten olabildiğince geri durduğunu ifade etti. Toplu taşımaya binmek zorunda kaldığı durumlarda kendi sesini duyabilmek - böylece söylediği ve söylemediği sözlerden emin olabilmek- amacıyla müzik dinlemek için kullandığı kulaklığı yalnızca bir kulağına taktığını ifade etti. Z. Bey, kendi bedeni üzerinde de farklı bir kontrol mekanizması geliştirmişti; ağzından 'habis' düşüncelerin söze dökülmüş hallerinin çıkmadığından emin olmak için dilini ısırıp, dudaklarını kapatıp, bir de eliyle ağzını kapatarak kimsenin kendisini duymadığından '*3-5 part'ta emin olduğunu*'

söylemekteydi. Z. Bey etrafında tanıdığı kişiler olduğu zaman kendisini daha rahat hissettiğini belirtiyordu. Bu hissiyatının sebebi tanıdığı insanların ‘yanlış bir hareket’ yapması durumunda kendisini uyaracakları düşüncesi idi. Z. Bey’in söz konusu tavrı, tanıdığı kişilere de kontrol mekanizmasının bir uzantısı olma işlevini yüklüyor olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Z. Bey, yine kontrol isteği doğrultusunda mekanları güvenli ve güvensiz olarak ikiye ayırmaktaydı; ‘yanlış’ bir hareket yaptığında aleyhine kanıt oluşturulması olasılığının daha az olduğu alanlar, örneğin kendi evi, söyleminde görece güvenli alanları oluşturuyordu.

Terapistle İlişkilenme

Z. Bey obsesyon nevrozu semptomlarının yoğunlaştığı bir zamanda terapi sürecine başlamıştır. Soler (1996), ‘histerikleşme’nin öznenin Başka’nın arzusuna yönelik hassasiyetinin artmasına yönelik bir süreç olduğunu, dolayısıyla histerikleşen öznenin Başka’nın arzusuna yönelik pozisyonun yeniden yapılandığını belirtmiştir. Terapi görüşmelerinin başlangıcında Z. Bey’deki semptom yoğunluğundan dolayı obsesif yapı dahilindeki, kökeni Başka’nın arzusunu reddetmeye dayalı, terapi sürecindeki karşılığı kendini keşfe direnç olarak dışa vurulan savunmalar bütününe görece sarsılmış olduğu düşünülmüştür. Bir başka deyişle, obsesif yapıya sahip olduğu düşünülen Z. Bey, görece histerikleştiği bir sürecin ardından terapiye başlamıştır. Z. Bey’in ‘çaresizce gelmiş olmasam bunları anlatmazdım’ ifadesinde ‘çaresizlik’ hissiyatının da bahsedilen histerikleşme süreciyle ilgili olduğu düşünülmüştür. Seanslar ilerledikçe terapistin Başka konumuna yerleşmesinde görece artış olduğu, bu duruma paralel olarak da Z. Bey’in histerikleşme miktarının da arttığı düşünülmüştür.

Terapist, görüşmeler boyunca Lacanyen kuramda söz edilen analistin pozisyonuna olabildiğince yakın bir noktada konumlanmayı hedeflemiştir. Ünal (2017), analist pozisyonundaki kişinin arzu nesnesi etrafında bulunan gösterenlere odaklanması gerektiğini söyler. Bu nedenle analistin aktif bir şekilde konuşmasındansa dinlemesinin ön planda olmasının gerekliliğinden bahseder. Ünal (2017), terapide hedeflenen durumu şu şekilde açıklamıştır;

Analist, karşısına semptomlarıyla gelen özneye, çoğu terapide olduğu gibi onu belirleyecek ya da onaracak nesneyi sunmaktan ya da öğütlemekten olabildiğince uzak durur bir pozisyonadadır. Bu yüzden de modern terapilerin çoğunda olduğu gibi bilen kişi konumuna geçerek eksikliği doldurmak yerine boşluğa yer bırakarak öznenin üstündeki çizgiyi-yarığı korumak, analitik çalışmanın çerçevesini belirler.

Bu hedef doğrultusunda terapi sürecinde yönlendirmelerde bulunulmamıştır. Ayrıca, Z. Bey'in kendisi üzerine düşünmesi sürecine ivme kazandırmak, yani görece histerikleşmiş pozisyonunu desteklemek amacıyla kendi arzusunu belirsiz bırakacak tutumlarda bulunulması amaçlanmıştır.

Terapist, Lacanyen kuram dâhilindeki analistin pozisyonuna yakın bir noktada konumlanma amacıyla olmuştur. Bu amacın Z. Bey ile terapist arasındaki ilişkilimenin çerçevesinde birtakım değişikliklerle sonuçlandığı düşünülmüştür. Direnç, söylemde kendini sorgulamaya ve plansızlığa yer verebilmek, Z. Bey'in ara sıra dile getirdiği yönlendirilme talebinin olası işlevi ve güven duygusu terapötik ilişkilenede öne çıkan ve seanslar süresince değişimler gözlenen konular olmuştur.

Seansların başlangıcında Z. Bey söylediklerinin planlı olması isteğini sıklıkla dile getirmekteydi. Seansların pek çok noktasında plansız konuşmanın kendisine '*kontrolü elden bırakıyor olduğu*' hissini yaşattığını ifade etmişti. Aşağıdaki alıntı planlı konuşmaya yönelik tutumunu dile getirdiği noktalardan birini göstermektedir;

Alıntı 1 (3. Görüşmeden):

(Z. Bey terapide kendisinden 'açık bir şekilde' bahsetmeye motivasyonu olduğunu anlattıktan sonra)

T: Kendinizi anlatmayı da sanki daha sonraki aşamaları üzerinde kontrol sahibi olmak isteyen bir yerden söylüyorsunuz gibi geldi bana, nasıl geliyor bu sizin kulağınıza?

H: Doğrudur, ya bunu yanlışlayamam. Kendimi anlatmak da benim için bir kontrol aşaması. Onu da planladım beynimde. Burada şu an oturduğumda da ister istemez cümleler planlanıyor. Tabi önceden planlayıp gelmedim ama şu an oturduğunda insan, ya bende böyle en azından, her şeyi planlı anlatmak istiyorum, tam bir şekilde ifade etmek istiyorum. Ama işte planlayamadığım şeyler, onları artık çözmek istiyorum (...)

Z. Bey'le ilgi olarak seanslar süresince öne çıkan bir başka durum da terapistten durumu hakkında yönlendirme almak şeklindeki yinelediği talebi oldu. Terapist, yönlendirmede bulunmayan yaklaşımıyla kendisine kendisini düşündürebileceğini umduğu sorular yönelttiğinde dirençle karşılaşabilmekteydi. Aynı zamanda, seansların başlangıcında henüz güçlü bir terapötik ilişki kurulmamış olmaması sebebiyle de güven duygusunda eksiklikler olduğu görülmekteydi. Güven duygusundaki eksiklik, Z. Bey'in patolojisiyle de bağlantılı bir noktadan kendini göstermekteydi; Z. Bey, ilk seansta kurumun prosedürü gereği imzalanması gereken 'Adli ve Tıbbi İş Birliği Sağlama Formu'nu imzalamaya isteksizlik gösterdi. Söz konusu formda kendisini huzursuz eden unsurun savcılık gibi makamların

kendisiyle ilgili bilgi edinmesi ihtimali olduğunu söyledi. Z. Bey, burada öne çıkan direncine rağmen sürecin başlayabilmesi için formu imzaladı. Z. Bey'in patolojisi ve ilişkide güvensizlikle ilgili bir başka durum da seanslar süresince alınan ses kayıtlarına gösterdiği tepki oldu. Ses kayıtlarına gösterdiği tepki, semptomlarında 'yanlış hareketler' yapabileceği ihtimaline karşı etrafında video kaydı yapan cihazların bulunmaması isteğinin bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, ikinci görüşmede Z. Bey'in farkında olmadan hata yapmaktan çekinmesi hakkında konuşulmaktayken şu şekilde bir diyalog gerçekleşmiştir;

Alıntı 2 (2. Görüşmeden):

(Tanıdıklarının yanında 'güven duygusu' olmasından dolayı daha az obsesyon yaşadığını tarif ettikten sonra)

H: Vallahi ne yalan söyleyeyim kayıt cihazı burada ya

T: Evet

H: (iç çekiyor) Az önceye dair bir gerildim.

T: Nasıl mesela bahsedebilir misiniz?

H: İşte az önce verdiğim örnekler vardı ya

T: Evet

H: Dini figürler, toplumsal olaylar

T: Hı-hı

H: Onlarla alakalı gerçekten doğru cümleler mi kurdum (0.1) yoksa bana ait olmayan cümleleri mi kurdum diye. İyi olan bir şeye gerçekten iyi mi dedim yoksa yanlış mı kötü mü dedim ya da kötü olduğu alenen aşikâr ortada olduğu bir şeye kötü mü dedim yoksa iyi mi dedim.

T: Yani kayıt cihazının sizin sözlerinizi yakalıyor olması mı burada ona?

H: Geri dönüşünün olmaması.

T: Hmm geri dönüşü olmamak.

H: (sözünü kesiyor) Kontrol bende değil çünkü. Diyelim örnek veriyorum şu an amacım buna laf atmak değil yani zaten anlaştık en başında (0.2) bu kayıt sizde. Ben bunu tekrardan dinleyebilecek miyim hayır yanlış bir şey dediysem fark edebilecek miyim hayır bunu sonradan fark edecek olan sizsiniz.

T: Diyelim ki kötü bir şey söylediniz, ben de sonradan dinlerken bunu fark ettim (0.1) bu nasıl bir şey olurdu?

H: İsteddiğiniz an başımı yakabilirsiniz (0.3) bu beni geriyor mesela.

Görüşmelerin ortalarına gelindiğinde Z. Bey'le ilgili bahsedilen durumlarda değişimler olmaya başlamıştır. Z. Bey, üçüncü görüşmeye seansın gidişatındaki kontrolünü

artırmaya yönelik olduğu düşünülen bir ifadeyle başlamıştır; geçen seansta nerede kaldılarsa oradan devam etmek istediğini belirtmiştir. Terapist, danışana terapiye başladığı zamandaki talebini hatırlatmıştır ve seans bu noktadan itibaren planlama yapmanın danışan için ifade ettikleri, kendisinin terapiden beklentileri ve terapiye dair olası fikirleri ekseninde ilerlemiştir. Z. Bey, kendisini anlatmanın da kendisi için bir kontrol aşaması olduğunu belirtmiştir. Terapist konuşulanlar bağlamında bir şeylerin cevabını bilememenin kendisinde uyandırdığı duyguyu sorduğunda Z. Bey burada ‘çaresizlik’ hissettiğinden, bunun ‘suçlandığı bir an’ olduğundan bahsetmiştir. ‘Çaresizlik’ ve ‘suçlandığı bir an’ ifadeleri üzerinden ilerleyen görüşme, danışanın planlı konuşma tarzının dışına çıkabildiği, babasıyla ilişkilerini ‘suçlanmak’ düzlemi üzerinden ilettiği bir akış içerisinde ilerlemiştir. Kendisinin ‘sevgi ve şefkat görmediği’ noktasına geçildiğinde görüşmenin başlangıcındaki tavrına geri dönen Z. Bey, semptomu haricinde bir konuda konuşmaya yönelik isteksizliğini yinelemiştir. ‘Sevgi ve şefkat’ konularından konuşuyor olmanın Z. Bey’in zorlandığı bir nokta olduğu, bu sebeple terapisti fail konuma getirebilecek olan talebini dile getirdiği yorumu yapılmıştır. Z. Bey’in bu konuda konuşmakla ilgili zorlanmasının sebeplerinden birinin, ‘sevgi ve şefkat’ konularından konuşmanın Z. Bey’i kendisinin farkında olmadığı bağlantılara götürebileceği ve bu durumun ona belirli bir kontrol kaybı hissini yaşatabileceği olduğu hipotezi oluşturulmuştur. Bu konuların Z. Bey için belirli bir duygusal yoğunluk teşkil ettiği, bu durumun da konuşmayı zorlaştırıyor olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmuştur. Her iki durumda da Z. Bey için ‘suçluluk’ hakkında konuşmanın, ilk defa söze döktüğü ‘sevgi, merhamet, şefkat’ duygularının eksikliği hakkında konuşmaktan daha az zorlayıcı bir içerik teşkil ettiği düşünülmüştür (bkz. Alıntı 3). Terapistin konu değişimi yapıldığına vurgu yapmasının ardından danışan ‘suçluluk’ ve ‘çaresizlik’ hakkında konuşmuştur. Seansın son kısmında Z. Bey’in bahsedilen dirençlerinde azalma olduğu görülmüştür. Ayrıca, bu görüşmeden başlayarak Z. Bey’in çağrışımlarına izin vermek ve çağrışımların getirdiği temel noktalar üzerinde konuşabilmek üzerine akışa daha rahat izin verdiği düşünülmüştür.

Alıntı 3 (3. Görüşmeden):

(Baş ağrısı ve ‘çaresizlik’ hissiyatı üzerine konuşulurken Z. Bey’in çocukluğundan bahsetmeye başlaması üzerine)

H: Şefkat merhamet sevgi hiçbiri yok

T: Bunları hangi durumlarda kalınca mesela alamadığınızı hissederdiniz?

H: Şimdi söyle ki ııı annesinden babasından sevgi görmeyen bir insanın başkasından görme ihtimali bence yok. Yok gibi yani. Annesine babasına güvenemeyen bir insanın keza

başkasına güvenmesi ihtimali yok. Örneğin mesela, bu ikisi için konuşunca, bende ikisi de yok. Gerçekten sevemiyorum. Konu biraz dağılıyor gibi ama

T: Hangi kısmına yönelik olarak konu dağılıyor diyorsunuz?

H: Yani (nefes veriyor) (4.0) demeye çalıştığım şey çocuklukta beri suçlu görüldüğüm için evde, her ne yaparsam yapayım suçlu görüldüğüm için

T: Az önce konu dağılıyor dediğinizde, orada tam olarak hissiyatınız neydi?

H: Şöyleydi; konunun tamamen benim işte bu suçluluk psikolojisinden çıkmamasını istiyorum çünkü kendimce yani bu sorunu artık çözmek istiyorum. Sadece bu konuda bir şeyler konuşmak istiyorum belki bilmiyorum.

Görüşmelerin orta kısımlarından gerçekleştirilen son seansa kadar geçen sürede terapötik ilişkide güvenin arttığı ve çeşitli dirençlerde azalmalar olduğu düşünülmüştür. Seanslar süresince öne çıkan bir başka durum, Z. Bey'in semptom örüntüsünde ruminasyonlarla beraber ilerleyen somatik semptom niteliğindeki baş ağrılarının seanslarda Z. Bey'in konuşmakta zorlandığı durumlar da ortaya çıkması olmuştur. Aşağıdaki alıntı, bahsedilen durumlarla ilintili olduğu için önemli bulunmuştur:

Alıntı 4 (5. Görüşmeden):

(Baş ağrıları hakkında konuşulurken)

H: Bir buçuk gündür falan ağrıyor (başı). Üzerine gittim ya bir şeylerin o yüzden.

T: Üzerine gitmenizle başınızın ağrması arasında bir bağ görüyorsunuz.

H: Kesinlikle öyle, kesinlikle.

T: Hı-hı. Sizin için zor olabilecek konuları konuştukça...

H: Ağrıyor, evet doğrudur.

T: Hı-hı. Ama siz, başınızın ağrmasına rağmen birkaç seansta 'zor' konuları konuşabiliyorsunuz.

H: Çünkü size güveniyorum.

T: Hı-hı, güven duyuyorsunuz.

H: Bir kere sizi bir dost olarak kabul ettim. Yani şey değil, açığımı arayan bir insan olarak görmüyorum sizi artık.

Burada bahsedilen 'açık aramama' durumu terapötik ilişkinin ilerlemekte olduğuna dair bir ifade olarak kabul edilmiştir. Yazının diğer kısımlarında da ele alındığı üzere, 'açık aramak' Z. Bey'in semptomlarında babasıyla olan ilişkisine de paralel bir noktadan ilerlemektedir. Bahsedilen gelişmelere paralel olarak Z. Bey'in ses kayıt cihazının yanında konuşmakta daha az zorluk çekiyor olduğu da gözlemlenmiştir. Bu durum seanslar sırasında

gündeme getirildiğinde Z. Bey, kendisinin 'tahammül kapasitesinde artış olduğu' yorumunda bulunmuştur.

Görüşmelerin orta kısımlarında değişim gösteren bir başka durumun Z. Bey'in yönlendirilme talebini dile getirmesinin işlevindeki farklılık olduğu düşünülmüştür. Z. Bey, görüşmeler süresince yönlendirilme talebini aralıklarla dile getirmiştir. Bu talebin, terapötik ilişkinin belirli bir düzeye erişmesinin öncesinde, terapistin talebi karşılamamasının yarattığı yoksunluk sebebiyle gündemde tutulduğu düşünülmüştür. İlişkinin ilerlemesinin ardından ise, talebi dile getirmenin, Z. Bey'in konuşmakta zorlandığı konuları konuşmamak için yaptığı iki manevradan biri olduğu düşünülmüştür; Z. Bey, özellikle yazının Söylem Analizi başlığında ele alınan sapma noktalarında terapisti fail konuma getirmek amacıyla yönlendirilme istiyor gibi görünmektedir. Zorlanılan noktalardaki ikinci manevranın ise babasına öfkesinin ifade bulduğu bir söyleme geçiş yapmak olduğu gözlemlenmiştir; Z. Bey'in kendi süreçleri üzerine düşünmeyi zorlu bulduğu zamanlarda babasına olan öfkesini gündeme sıklıkla getiriyor olduğu gözlemi yapılmıştır.

Terapötik ilişkinin ilerleme göstermesi, dirençlerde azalma olması ve çağrışımlardan ilerleyebilme gibi olumlu gelişmelere rağmen Z. Bey, sekizinci görüşmenin ardından terapi sürecine devam etmemiştir. Z. Bey, 8.görüşmeyi izleyen iki haftalık sürede kurum aracılığıyla terapistle iletişime geçip seanslara gündelik işleri sebebiyle gelemeyeceğini, durumdan dolayı özür diliyor olduğunu belirtmiştir. Üçüncü haftada ise terapi sürecine devam etmek istemediğini ve bitirme kararının terapistle ilişkili olmadığını kuruma iletmiştir. Kurum tarafından çağrıldığı sonlandırma görüşmesine gelmek istemediğini de belirtmiştir. Z. Bey'in terapiyi bırakma nedeni bilinemese de olasılıklara dair iki hipotez üretilmiştir. Terapist, son görüşmede Z. Bey'in söyleminden yola çıkarak aile ilişkilerinde babasının konumunu almak isteyen bir noktadan kardeşleriyle dikey düzlemde ilişkilene çabasında olduğunu düşünmüştür ve bu konuya işaret etmiştir. İlk hipotez, terapistin konuya işaret etmesinin terapi sürecinin erken bir noktasında yapıldığı, yani Z. Bey henüz sözü edilen içerikte bir konuya işaret edilmesine hazır değilken gerçekleştiği, bu sebeple Z. Bey'de terapi sürecine karşı direnç oluşmuş olmasıdır. İkinci hipotez ise Z. Bey'in klinik yapısını göz önünde bulundurmaktadır; Soler (1996), obsesif öznenin Başka'nın arzusunu yok saymaya eğilimli olduğundan bahseder. Bu eğilimin izlerini Z. Bey'in çeşitli tutumlarında sürmek mümkün görünmektedir. Z. Bey'in planlı konuşma tarzının dışına çıkmak istemeyişi (bkz. Alıntı 2), konuşulanların içeriğini kendisinin 'bildiği' noktada tutmak isteği (bkz. Alıntı 3), yani konuyla ilgili henüz kendisinin bilmediği bağlantıları keşfetmeye isteksizliğini belirtebilmesi ve kendi çağrışımlarından ilerlemekte güçlük çekmesi gibi tecrübeleri ve tutumları, obsesif öznenin Başka'yla ilişki kurarken sergilediği savunmalara uygun özellikler olarak

değerlendirilmiştir. Seanslar ilerledikçe gelişme gösteren ilişkinin, terapistin arzusunun belirsiz bırakılması durumunun ve süreçte görece daha az kontrolcü olduğu bir noktadan kendisini sorgulayabilmesinin obsesif savunmalar bütününe ters düşüyor olduğu, bu sebeple içinde bulunması zorlayıcı bir durum oluşturduğu ve Z. Bey'in gelmemesinde bu durumun katkısı olabileceği düşüncesi ikinci hipotezi oluşturmaktadır.

Semptomlar görünmeye başladığında Z. Bey'in içsel bütünlüğünü koruyabilmek adına çeşitli girişimlerde bulunduğu görülmüştür. Terapi sürecine başlaması da bu girişimlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Daha uzun süreli bir sürecin bu doğrultuda faydalı olabileceği düşünülmüştür.

Söylem İncelemesi

Parker 2005 yılında yayınladığı makalesiyle sosyal bilimlerde hali hazırda kullanılmakta olan söylem analizi çeşitlerine bir yenisini eklemiştir; 'Lacanyen Söylem Analizi' olarak adlandırdığı yöntemde Lacan'ın dil kullanımına dair teoremlerini söylemi incelemek için kullandığını açıklamıştır. Parker, Lacanyen Söylem Analizinin metodolojik bir prensipler bütünü olmadığını, aksine söylemin incelenmesinde Lacanyen açılımlar sağlayan bir metot olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Söz konusu analizin amacı söylemle ilgili yeni soruları gündeme getirmek ve bazı süreçlerin altını çizmektir. Baltacı & Gençöz'ün (2019) çalışmasında yöntemin Türkiye'deki ilk örneklerinden biri sergilenmiştir.

Z. Bey'in söyleminin incelenmesinde Parker'ın öne sürdüğü yöntemlerden bazıları ana başlıklar halinde kullanılmıştır. Parker, her bir yorumlamanın belirli bir derecede söylemin yeniden yapılandırılmasını içereceğini sözlerine eklemiştir (2005). Z. Bey'in söylemi de bu yöntem üzerinden incelenirken hem yorumların hem de söylemin yorumlanacak olan kısımlarını seçme işinin belirli bir oranda araştırmacının söylemi yeniden yapılandırması olmuş olduğu kabul edilmektedir.

Gösterenler

Lacan (1977), kapitone noktaları adını verdiği bazı gösterenlerin, gösterenler zincirinin düzenini diğer gösterenleri yerlerine sabitleyerek sağladığını ifade etmiştir. Parker (2005), kapitone noktalarının söylem içerisinde sıklıkla tekrar edilen noktalar olduğunu söyler. Parker'a (2005) göre kapitone noktaları, yani temel gösterenler, söylem içerisinde bir başka gösterene işaret etmeme, yani söylemin akışını kesintiye uğratabilme özellikleriyle diğer gösterenlerden ayrılırlar. Temel gösterenlerin kullanımıyla özne S₁ pozisyonunu alarak otoritenin temsiline hitaben konuşur. Bu konuşmayı aynı gösterenlerin tekrar edilmesiyle

yapar. Burada sebeplere dayalı bir tartışmadan ziyade, sebebin kırıldığı, sekteye uğratıldığı noktalar söz konusudur. Temel gösterenlerin kullanıldığı noktalarda özne geçmiş travmasına retroaktif bir şekilde yeni bir anlam verir, bu sayede travmayı gösterenler zinciri içerisinde öncekinden farklı bir yere yerleştirir (Parker, 2005).

Görüşmelerin neredeyse hepsinde Z. Bey 'habis' ve 'çaresiz' kelimelerini tekrarladı. Z. Bey'in söylemi incelendiğinde aktardığı olayların bu iki kelimenin etrafında yoğunlaştığı, özellikle 'çaresiz' kelimesinden sonra durumunu tarif etmek için başka ifadelere başvurmadığı saptanmıştır. Bir başka deyişle, bu kelimelerin kullanıldığı noktada bir çeşit anlam sabitlenmesi durumunun söz konusu olduğu düşünülmüştür. Aynı zamanda, bu kelimeleri kullanırken Z. Bey'in kimi zaman durumuyla ilgili bir Başka'ya sesleniyor gibi görünmekte olduğu yorumu yapılmıştır.

Arapça kökenli olan 'habis' kelimesi kötü, kötücül, uğursuz anlamlarına gelmektedir ("Habis", 2018). Z. Bey habis kelimesini '*kendisini zor duruma düşürebilecek*' kompulsif düşünce içeriklerini tarif ederken kullanmaktaydı. 'Habis' düşüncelerini toplum tarafından onaylanmayacak düşünceler olarak nitelendirmekteydi. Z. Bey'in çağrışımlarında toplum kavramı yargılayıcı Başka üzerinden ilerliyordu; kavramı tıpkı '*babalık makamı*' gibi '*açığımı arayan*' bir oluşum olarak değerlendiriyordu. Aynı zamanda, '*makam*'la özdeşleşim kurduğu zamanlarda '*toplum benim*' vb. ifadeler kullanmaktaydı. Bu durumda, 'habis' kelimesinin yargılayıcı Başka'nın onaylamadığının düşünüldüğü noktalarda ortaya çıkan düşünceleri temsil ettiği yorumu yapılmıştır. 'Habis' kelimesinin Arapça'da *habs* kökünden gelen 'hapis' kelimesiyle ses benzerliği taşıması yoluyla öne çıkan bir gösteren olduğunu düşünülmüştür ("Hapis", 2018). Hapsedilmek, Z. Bey'in semptomatolojisi açısından önemli bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Öncelikle, Z. Bey'in obsesyon nevrozunu harekete geçiren durumlar arasında bir tanıdığına hapsedilmesi durumu da bulunmaktaydı. Hapsedilmenin önem kazandığı ikinci nokta ise Z. Bey'in semptomuna dair kurgusundan gelmekteydi; terapist, 'habis' düşüncelerini eyleme döktüğünde ne olacağını düşündüğünü sorduğunda Z. Bey her zaman aynı kronolojik sırada verdiği bir olaylar dizisi tarif etmekteydi, tariflerinin sonuna da yargılayıcı makamlar tarafından hapsedileceğini düşündüğünü ekliyordu. Ayrıca, hapsedilmenin Z. Bey'in erken dönem yaşantılarında da önemli bir yer tutmakta olduğu kanısına varılmıştır; Z. Bey'in seans sırasında 'açık aramak' teması üzerinde konuşulurken ki ifadeleri şu şekildedir: "*Babam açığımı aradığında banyoya kilitlerdi. Gün çıkarmadığımı bilirim, bu yüzden hapsedilme durumu bende korkunç. (...) Hep bu şekilde ilerledi hiyerarşi; açığımı aradı, kızdı, dövdü, yargıladı, ceza verdi, banyoya kilitledi*".

Z. Bey'in söyleminde sık kullanılmasıyla öne çıkan bir başka gösterenin de 'çaresiz' kelimesi olduğu yorumu yapılmıştır. Kelime, 'zavallı, çıkar yol bulunamayan bir biçimde,

ister istemez' gibi anlamlara gelmektedir ("Çaresiz", 2018). Z. Bey'in söyleminde kelimeyi başka bir yol bulamadığını düşündüğü durumlar için kullandığı saptanmıştır. Çaresizliği 'habis' düşüncelerin kompülsiyona neden olduğu noktalarda, suçlandığını ve yargılandığını düşündüğü zamanlarda, banyoya kilitlenme anısında ve semptomlarını harekete geçiren telefon tartışmasının sonrasında hissettiğini ifade etti. Bir başka deyişle, çaresizlik olasılıkla Z. Bey'in erken dönem yaşantılarında 'suçlu' hissettiği durumların ardından yargılayıcı Başka'yla karşılaştığı anlardaki hissiyatı olarak düşünülmüştür. Bu hissiyat, obsesif semptomlar yoluyla erken dönem yaşantılardaki bazı durumların yeniden sahnelenmesi söz konusu olduğunda tekrar kendini göstermektedir. 'Çaresiz' kelimesi, bir Başka'nın önünde yaşanan durumlara gönderme yapıyor oluşuyla ve kullanıldığı anlarda söylemi sabitlemesi, yani konu akışında daha ileriye götürmemesi özellikleriyle bir temel gösteren olma ihtimalini barındırıyor. Ayrıca, kelime 'çare' ve 'siz' olarak iki ayrı parçada da incelenmiştir. Bu açıdan yaklaşıldığında, terapisti bilinçdışı olarak çareyi getirecek kişi olarak görüyor olabileceği ihtimali üzerinde de durulmuştur. Parker (2005) temel gösterenlerin kullanımında otoriteye hitabın söz konusu olduğunu belirtir. Bu açıdan yaklaşıldığında terapistte yüklenmiş olması muhtemel olan 'çareyi getirebilecek kişi' konumunda aktarımın sembolik yönlerinin, yani otoriteye hitabın bulunduğu düşünülmüştür.

Z. Bey'in seanslar süresince 'baş' kelimesini kullanım biçiminde de bilinçdışı düzeyde otoriteye hitabın bulunduğu hipotezi oluşturulmuştur. Z. Bey'in semptom örüntüsü incelendiğinde çaresizlik ve suçluluk hissetmesinin öncesinde ruminasyon sürecine eşlik eden somatik baş ağrıları deneyimlediği görülmektedir. 'Baş' ağrısı yaşadığı zamanlar, Başka ile karşılaşma noktalarında kendisini suçlu hissetmesinden önce kendi vücudunda ses üzerinden ve konum olarak Başka'nın temsili olabilecek bir bölgede, yani 'başında' bir sorunla karşılaştığı anlar olmaktadır. Benzer şekilde, terapistte ses kayıtları üzerinden güvensizliğini belirtirken "istediğiniz an başımı yakabilirsiniz" (bkz. Alıntı 1) demiş olması ilgi çekici bir nokta olmuştur.

Metaforlar

Z. Bey görüşmeler boyunca sıklıkla çeşitli benzetmeler kullandı. En çok kullandığı benzetmeler arasında dil ve çene gibi konuşmakta kullanılan vücut bölümlerini içeren ifadeler yer alıyordu. Bu ifadeler çift anlamlılığa sahip olmalarıyla öne çıkıyor; bir taraftan mecaz yoluyla toplumun söyleminde sıklıkla bazı durumlara yönelik kullanılabilecek olan söz konusu ifadeler, diğer bir taraftan Z. Bey tarafından semptomlarında direkt, mecazi olmayacak biçimde karşılığını bulabilecek şekilde kullanılıyordu. Örneğin, bir görüşmede Z. Bey 'habis düşünceleri geldiğinde' dilini sıkıştırdığını söyledi. İfade mecaz yoluyla toplum

içerisinde konuşmayı önlemeye yönelik çaba harcanan durumları anlatmaktaydı. Aynı zamanda, Z. Bey mecazi olmayan, direkt bir yolla da dilini sıkıştırmaktaydı; bahsettiği anlarda dilini dişlerinin arasına sıkıştırdığını, dudaklarını kapattığını, ellerini de dudaklarının üzerine koyduğunu, böylece herhangi bir şey söylemediğine dair '3-5 part'ta emin' olduğunu ifade ediyordu. Benzer şekilde video çekildiğini düşündüğü zamanlar için 'dilimi ısırmağa başlıyorum' demektedir. 'Habis' düşüncelerini tanımlarken de 'dile getirilmeyen' betimlemesini kullandı. Semptomlarını harekete geçiren tartışmadan babasının haberdar olması ihtimali üzerine konuşulurken babası için 'ağzı durmayacak' ifadesini kullandı. İlk görüşmelerden birinde de sabah uyandıktan sonra etrafındaki kişilerle 'çenesi açılın' diye konuştuğunu, konuşmasında 'hata' yapmadığını gördükçe konuşmaya yönelik motivasyonunun arttığını söyledi.

Z. Bey'in söyleminde öne çıkan bir başka metafor satranç üzerineydi; Z. Bey sıklıkla kompülsiyonlarına sebep olan düşünceleri 'satrançtaki kötü tarafa', kalan düşüncelerini ise 'iyi tarafa' benzetmekteydi. Aynı durumu 'iyi ve kötülerin savaşı' olarak da adlandırabiliyordu. Ruminasyon sürecini izleyen somatik baş ağrılarına ise 'satrançta her bir hamleden sonra gelen ağrılar' olarak tanımlamıştı. Kullanımı öne çıkan bir başka metafor da 'kefenin diğer yönü' ifadesi oldu. İfade, 'kefe' ve 'kefen' kelimeleri üzerinden çift anlamlılığa sahiptir. Metafor görüşmede şu şekilde yer almaktaydı;

Alıntı 5 (8. Görüşmeden):

H.: (...) günlük yaşantımda sinir stres ya da şüpheler bulunduğu zaman sorun yaşıyorum. Bunlar kefenin diğer yönüne gidiyor, burada (terapi) kefenin diğer yönünü doldurmaya çalışıyorum.

T: Kefenin diğer yönünde acaba neler var?

H.: Kötü olanlardan mı bahsedeyim? Tartışmalar, sorunlar, bakışlar (...)

Sapma Noktaları ve Konuşulmayanlar

Annesiyle ilişkili konular terapi süreci boyunca Z. Bey'in konuşmakta en çok zorluk çektiği konular arasındaydı. Zorluk çektiği bir başka nokta, kardeşleriyle olan ilişkisinde babasının rolünü alma isteğinden bahsetmesi üzerine terapistin yatay düzlemdense dikey düzleme, yani ebeveynlere ait bir konumdan ilişkilenecek istemesini işaret ettiği nokta oldu. Z. Bey görüşmelerin başlarında bu şekilde zorlandığı konular önüne çıktığında 'ben ne zaman iyileşeceğim / sizden hamle bekliyorum' gibi ifadelerle konuşmadaki fail pozisyonu terapistten veremeyen hamleler yapmaktaydı. Terapistle kurulan ilişkinin ilerlemesinden sonra ise zorlandığı konularla karşılaştığında bir çıkış yolu olarak babasına öfkelenen bir söylem başlatmaya

yönelmekteydi. Z. Bey'in konuşmakta zorlandığını söylediği noktalar sapma noktaları olarak değerlendirilmiştir.

Z. Bey görüşmeler boyunca terapistin kendisinden 'habis' düşüncelerini cümleye dökmesini isteyeceği düşüncesinin kendisini '*gerdiğini*' ifade etti. '*Gerilmek*' ifadesi üzerine sorular yöneltildiğinde semptomunu yaşarken hissettiklerinin aynısını seans sırasında da hissettiğini söyledi. Terapistte düşünce içeriklerini söyleyebileceğini, fakat aynı cümleleri kullanamayacağını vurguluyordu. Bir başka deyişle, Z. Bey'in kompulsif düşüncelerinin gösterenleri seanslarda söze dökülemeyen noktalar oldu. Benzer şekilde, görüşmelerden birinde '*birkaç kez hata yaptığım oldu*' dedi. Hatalar hakkında sorular yöneltildiğinde söze dökmek istemedi, bunların '*kelime sürçmesi*' olduğunu söyledi.

Dildeki Pozisyonlar

Lacan'ın klinik yapılar üzerine yorumları her bir yapıyı dille olan farklı ilişkilene biçimleri bağlamında ele alır. Yani, farklı konuşma biçimleri öznenin pozisyonları hakkında fikir vermektedir. Lacan, obsesif yapıya sahip öznenin söyleminde tipik olarak bağımlılığın maskülen reddini sergilediğini öne sürmüştür (Parker, 2005). Z. Bey'in söyleminde de bağımlılığın maskülen bir pozisyondan reddedildiği konumlanmalar öne çıkmaktaydı. Örneğin, bir görüşmede kardeşlerinden bahsederken şöyle bir ifade kullandı: '*Onların geleceğinde aktif rol almak istiyorum, bu yüzden bir an önce okulu bitirmek istiyorum. Başta babam olmak üzere kimseye muhtaç etmek istemiyorum*'. Terapiye başlama süreciyle ilgili olarak da '*çaresiz*' kaldığı için yardım almak istediğini, bu hissiyat olmasa yardım almak istemeyeceğini belirtti. Bir başka deyişle, başka çıkar yol bulamadığı (bkz. '*çaresiz*') bir durum kendisi için bağımlılığı reddedemediği bir nokta oldu. Ayrıca, kendini '*tam ifade etmek*' Z. Bey'in terapi sürecinde amaçladığını söylediği bir durumdu. Z. Bey'in kendine belirlediği bu amaç, bağımlılığın reddi, aynı zamanda eksiklik reddi olarak yorumlandığında anlam kazanmakta.

'Başka benden ne istiyor?' sorusu özneyi belirli bir pozisyona yerleştirir. Bu sorunun izleri her bir konuşmada sürülebilir, zira her konuşma Başka'ya yollanan bir mesaj olma işlevindedir. Başka'ya seslenmek, aynı zamanda sembolik düzleme seslenmektir. Öznenin bilgiyi '*varsaydığı*' ve güç ya da otorite mevkilerine yönelttiği konuşmalarda Başka'ya yapılan seslenişin izleri sürülebilir (Parker, 2005). Z. Bey söyleminde sıklıkla güç ve otorite atfettiği kişi ve '*makamlardan*' da bahsetmekteydi. Bu noktalar Başka'ya seslendiği, yani sembolik düzleme yönelik konuştuğu anlar olmaktaydı. Seslenişi gerçekleştirdiği noktalar, patolojisiyle ilgili önemli bilgiler verdiği alanlar olarak değerlendirilmiştir.

Baba, Makam ve Yasa

Z. Bey'in babasıyla olan ilişkisinin obsesyon nevrozunda merkezi bir konumda olduğu düşünülmüştür. 'Baba' kavramı Z. Bey'in söyleminde hem yakınlık kurulmak istenen hem de nefret edilen bir nesne olarak yer almaktadır. Bu durumun içsel çatışmalara sebep olduğu hipotezi kurulmuştur. 'Baba', Z. Bey'in söylemlerinde hem erken dönem yaşantılarında hem de yetişkinlik döneminde oldukça cezalandırıcı bir konumda yer almaktadır. Cezalandırıcı konum aynı zamanda nefret uyandıran tarafı oluşturuyor gibi görünmektedir. Ayrıca, Z. Bey'in söyleminde dolaylı olarak fikirlerini benimsemiş olmaktan memnuniyet duyduğu, konumunda bulunmak isteyebileceği bir 'baba'nın izi de sürülebilir. Z. Bey'in deneyimlediği iki uyumsuz 'baba'yla da özdeşleşiminin olduğu düşünülmüştür.

'Baba', Z. Bey'in obsesif semptomlarının örüntüsünde pek çok noktada etkisini hissettirmektedir. Semptomun gündelik yaşamda harekete geçmesinde özel bir yere sahip olan 'bakış' kavramı bu açıdan incelenebilir; Z. Bey için ruminasyon sürecini başlatan koşullardan biri gündelik yaşantısında karşılaştığı insanların bakışlarını yargılayıcı olarak algılamasıydı. 'Bakış' üzerine çağrışımları üzerine konuşulduğunda birçok noktada babasının yargılayıcı bakışlarından bahsetmekteydi. Semptomunu harekete geçiren bakışlarla babasının bakışları arasındaki ortak özelliğin ikisinin de 'açığını arıyor' olması olduğunu düşünmekteydi. Bir başka görüşmede 'açık aramak' durumundan söz edilirken 'açık arayan' insanları babası, ablası ve semptomlarını harekete geçiren başlıca olay olan telefon tartışmasında muhatabı olan kişiler olarak sınıfladı. Aile yaşantısında da sıklıkla babasının kendisini cezalandırmak için 'açığını aradığını' belirtmekteydi. Seanslar süresince 'açığını arayan' ve yargılayan 'baba'ya olan öfkesini sıklıkla dile getirdi.

Semptom örüntüsünün 'bakış'tan sonraki aşamalarında da 'baba' kavramının yoğun etkisi olabileceği düşünülmüştür; Z. Bey'in kompülsif düşünce içeriklerini 'habis' diye adlandırıyor olmasının, babası tarafından banyoya hapsedildiği erken dönem yaşantılarıyla ilişkisi yazının önceki bölümlerinde incelenmişti. Bununla beraber, 'habis' düşünce içeriklerini eyleme dökmesinin sonucunun savcı, polis gibi görevlilerin kendisini hapsedmesi olacağını düşündüğünü ifade etmekteydi. Savcıların ve polislerin Başka'nın ilk temsili olan babanın yüceltilmiş halleri olduğu, dolayısıyla her üçüyle de olan ilişkisinin yasayla olan ilişkiyle de paralel olduğu hipotezi oluşmuştur. Özellikle savcılık makamından sıklıkla bahseden ve yer yer babasının 'açık arayan' tutumunu savcıya benzeten Z. Bey için bu makamın baba imajıyla iç içe geçmiş olduğu görülmüştür.

Z. Bey'in cezalandırıcı olarak deneyimlediği ve izi 'savcı' kavramından da sürülebilir olumsuz baba imajı, beğenilen ve yakınlık kurulmak istenilen olumlu bir imajla yan yana

durmaktaydı. Olumlu imaj Z. Bey'in söyleminde 'babalık makamı' olarak bahsettiği kavram üzerinden incelenebilir; Z. Bey bu kavramı kullanarak konumundan alınmasını istemediği, olumlu ve hayali bir 'baba pozisyonu' tablosu betimlemekteydi. Bu olumlu imajın 'baba' kavramının Z. Bey'in özdeşleşim kurmak istediği yönü olduğu hipotezi oluşmuştur.

Alıntı 6 (4. Görüşmeden):

H: Tamam babamdan nefret ediyorum ama yine de gururunu kırmak istemiyorum elimden geldiğince. Çünkü bir öğretmen olduğunda öğretmen nasıl sınıfta bir aşağılanmaya maruz kalırsa gururu kırılırsa her şeyden önce, o makam kırılırsa, doğru tabir bu oldu, babalık makamına saygı duymaya çalışıyorum. O'na değil.

T: Yine makamsal bir yerden geldi sizin için. Savcıların, polis kolluk kuvvetlerinin olabileceği bir yerden.

H: Bağdaştırma doğru mu? Makam kelimesi sadece hani babalık figürüne duyduğum saygı.

T: Hı-hı.

H: O yüzden yoksa bir saygım yok babama. Makam meselesi değil.

T: Hmm

H: Makam meselesi dediğim gibi onlar, saydığınız makamlar toplumdaki suçu önlemeye yönelik olduğu için.

T: Bunun yanı sıra öğretmenlik makamı nasıl farklıdır?

H: Efendim?

T: Öğretmenlik makamı ya da babalık makamı diye tarif ettiğiniz, kırılmasını istemeyeceğiniz makam?

H: Sonuçta bir otorite vardır. Bir otorite olmalıdır. Bir düzen vardır ve kişilerin birbirinden bir beklentisi vardır. Burayı koordine eden sizseniz buradaki insanların size, itaat yanlış bir kelime oluyor ama, en kaba tabirle itaat etmeleri gerekir. Bir saygı duymaları ve dediğinizi yapmaları gerekir (...).

Z. Bey'in 'baba' kavramıyla özdeşleşiminin saptandığı bir başka nokta hassasiyetleri ve 'toplum' kavramını düşünüş biçimi üzerinedir. Z. Bey, semptomlarının sadece kendisinin hassas olduğu alanlarda ortaya çıktığını söylemekteydi. Örneğin, şehitler ve çocuklar konularında hassas olduğunu, 'habis' düşünce içeriklerinde de şehitlere küfretmek ve çocuklara şiddet uygulamak olduğunu belirtmekteydi. Hassasiyeti olduğunu söylediği alanları da toplumun değer yargıları olarak gördüğünü belirttiği noktalar üzerinden tanımlamaktaydı. Z. Bey'in toplum kavramıyla olan ilişkilenmesi babasıyla olan ilişkisinin bir paraleli görünümündedir; Z. Bey toplumu tıpkı babasında olduğu gibi hem özdeşleşecek bir nokta hem de kendisinin karşısında bulunan, yargılayan ve cezalandıran bir yerden

anlatabilmekteydi. Aşağıdaki alıntı, Z. Bey'in obsesif düşüncelerini tanımladığı noktanın toplum olduğunu ve kendisini nasıl cezalandırıcı (bedel ödeten) pozisyona koyduğunu göstermektedir;

Alıntı 7 (5. Görüşmeden):

H: Bana ait olmayan düşünceler. (Kompulsif düşüncelerden bahsediyor)

T: Size ait olmayan düşünceler.

H: Dedim ya iyiye kötü, kötüye iyi. Ama toplum tarafından asla ve asla kabul edilmeyecek sözler. Benim dışarıdan duyduğumda bedeli ağır olacak sözler. Her açıdan. Enteresan durumlar.

T: Sizin başkalarından duyduğunuzda yargılayabileceğiniz sözler?

H: Tabi ki (...).

Toplum kavramı, yargılayıcı olarak nitelendirilmesinin yanı sıra, özdeşleşilen bir alan konumunda da bulunuyordu. Özdeşleşilen nokta, Z. Bey'in kendisini yargılayan pozisyonuna koyduğu noktalarda hissedilmekteydi. Yukarıdaki alıntıda semptomunu oluşturan düşünceleri kendisinin de yargıladığını ifade etmiş olması bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Z. Bey, seanslar sırasında kendisini de toplum olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Alıntı 8 (6. Görüşmeden):

T: Çocuğun karanlıktan korkmayı öğrendiği gibi (karanlıktan korkmakla ilgili önceki sözlerine referans vererek), acaba bu dışarıdan duyduğunuz şeylerin iyi ya da kötü olduğunu siz nasıl öğrendiniz?

H: Toplum tarafından ayıplandığı zaman.

T: Hı-hı, hı-hı

(...) -aynı görüşmenin devamında kendisine toplumla benzer özellikler atfediyor olması konuşulurken-

H: Dedim ya bana göre kötü olan şeyler- ben zaten toplumum.

T: Hı-hı.

H: Bana göre kötü olan şeyler hiç tahammül edemediğim şeyler farkında mısınız? (...)

Z. Bey'in toplumla bahsedildiği üzere ikili bir ilişkisi olduğu düşünülmüştür. Toplumu yargılayıcı bulunduğu noktalarda kendisini cezalandırıcı bir Başka'nın nesnesi olarak konumlandırmaktadır. Ters durumda ise kendisi 'toplum' olup, yani yargılayıcı pozisyona geçip, nesnesi olarak aldığı imgesel başka'lara cezalandırıcı motivasyonlarla yaklaşıyor gibi

görülmektedir. Toplum kavramıyla kurduğu söz konusu ilişki babasıyla olan ilişkisinin bir paraleli olarak ele alınmıştır.

Z. Bey'in babasıyla olan ilişkisi, ödipal kompleks çerçevesinde de incelenebilecek bir alan niteliğindedir. Z. Bey'in aşağıdaki alıntılarda verilen ifadelerinin bilinçdışında annenin bakışında arzulanan babası gibi olmak arzusunun işaret ettiği yorumu yapılmıştır.

Alıntı 9 (8. Görüşmeden):

H: İşte babam o kadar yanlış yolları tercih ediyor ki bir şeyler yaptırmaya çalışırken. Tamamen şiddet, zorla, bağıra çağıra. Ben kardeşlerimde bunu uygulamıyorum.

T: Hmm. Kendi konumunuzu babanızla kıyaslıyorsunuz.

H: O evde bir baba figürü olmalı. Tabi ki de her evde olduğu üzere. Bu, bir evde baba rahmetli olsa bile bu figür evden başkasına geçer. Yani, anne bazen bu rolü üstlenir bazen büyük olan abi abla üstlenir. Bu rolü biri üstlenir, ister istemez. Çünkü küçüklerin yetişmesinde rol alan birisi olmak zorunda. Bu rolü biri üstlenir ve bizdeki rolü ben üstlendim.

T: Hı-hı. Siz onların abisiyken-

H: Yoo, abileri gibi değilim, gerçekten. Babaları gibiyim. O küçük ikinin biraz. Şey gibi değilim öyle abi kardeş ilişkimiz yok pek. Baba-kız gibi ilişkimiz var. Böyle olmasından çok memnunum (...).

Alıntıda bahsedilen 'babasının daha iyi ve 'yeterli' bir versiyonu olmak ('muhtaç etmemek')' teması, seanslarda sıklıkla yer bulmaktaydı. Temada babasıyla kendisini kıyasladığı, bir bakıma rakip olarak yorumlanabilecek bir baba görünümü hâkimdir. Z. Bey'in annesinin yanında bulunan maskülen figür konumunda küçük kardeşlerine kural koyan bir pozisyona yerleşme isteği, bilinçdışında Başka konumundaki babanın yerini almaya duyulan arzuyu göstermektedir. Burada Z. Bey'in yerine geçmeyi arzulayacağı baba, gerçeklikte babası konumunda olan kişiden ziyade bilinçdışında bulunan ve yasağın getiricisi olan baba konumudur.

Kuramsal İnceleme

Ödipal Çatışma

Lacan, 1938'de kaleme aldığı *Aile Kompleksleri* adlı eserinde ödipal çatışmayı ve özelliklerini anlatmıştır. Lacan, cinselliğin bastırılması ve cinsel kimliğin edinilmesinin ailenin ruhsal ortamındaki düzenlemeler ve kazalara tabi olduğunu belirtmiştir (1938). Lacan'ın anlatımında ödipal arzu erkek çocuklarında daha yoğundur ve anneye yöneliktir (1938, sf. 38). Ayrıca, bastırma mekanizması tipik durumlarda babadan oğula uygulanan,

kastrasyon kompleksiyle sağlanan bir durumdur. Bastırma işlemi öznedeki ikili bir etkiye sahiptir; ilk olarak cinsel arzunun rakip konumuna yerleştirmiş olduğu ebeveyne karşı agresiflik, ardından agresifliğe rakip tarafından karşılık verilmesi ihtimalinin korkusu hissedilmektedir. Bu iki etki, vücudun bir bölümünün yaralanabileceğinin, yani kastrasyon fantazisinin temelini oluşturmaktadır (Lacan, 1938, s. 39). Ödipal sürecin sonunda erkek çocuk babayı hem cinsel yasağı yürürlüğe koyan kişi, hem de bu yasağın çiğnenmesinin örneği olarak görmeye başlar. Dolayısıyla ödipal tansiyon hem bastırmanın sağlanıp cinselliğin ergenliğe kadar gizli kalmasıyla, hem de babanın imajının yüceltilmiş halinin belirli bir ideal olarak bilinç düzeyinde kalmasıyla azaltılmış olur. Akabinde, ödipal çatışma ruhsal aygıtta iki kalıcı birimin oluşmasıyla sonlanır; babanın bastırmayı sağlayan yönü süperegoyu, yüceltilmiş imaj da ego-idealini oluşturur (1938, ss.36-37). Lacan'a göre bastırmanın oluşumunu psikolojik bir seviyede anlayabilmek için kastrasyon fantazisi imgesel bir oyun, anne de oyunu belirleyen obje olarak düşünülmelidir (1938, s. 45).

Lacanyen Teoride Obsesyon Neurozu

Soler (1996), Lacan'ın klinik yapılar üzerine çalışmalarını yorumladığı makalesinde nevrozun cinsellikle, dolayısıyla zevkle ilgili katlanılmaz bir fikre karşı bir savunma olarak geliştirildiğini belirtir. Bu dayanılmaz fikrin bastırılmasıyla özne bilinçdışı ve bilinç olarak iki ayrı katmana ayrılmaktadır. Bu açıdan savunma, öznenin Gerçek düzleminden gelen cinselliğe karşı reaksiyonu olarak düşünülebilir. Soler (1996), tek bir tip itkinin tek bir nevrozla eşleştirilemeyeceğini, fakat nevrozun farklı görünümünde farklı itkilerin daha sık görüldüğünü açıklar. Obsesyonda özneyi harekete geçiren itki, sıklıkla anal özellikler taşır. Obsesyon, had safhada zevk almakta olan öznenin kastrasyon tehditliyle karşılaştığında edindiği savunmadır. Kastrasyon tehdidi dışında, fazlaca zevk alıyor olma durumunun kendisi de özne için tehdit edici bir durum olarak yaşanır. Özne, ilksel cinsel deneyimlerini bir zamanlar edindiği fazla zevke istinaden suçluluk hissini gölgesinde yaşar (Soler, 1996).

Benzer şekilde Atmaca da ayrışma anından kaynaklanan kaygıyla baş etme yolları olarak belirlenen farklı yöntemlerin klinik yapıları oluşturduğunu anlatmaktadır (2017, s. 15). Buna göre, obsesif yapıya sahip olacak olan özne, nesnenin Başka'dan geldiğini reddederek kendiliğini kurar. Obsesifin Başka'yla ilişkisi, temel fantazisi, duyguları vb. bu yapılandırıcı duruma göre şekillenir (Atmaca, 2017). Bir başka deyişle, özne Başka'nın kendisinden ne istiyor olduğu sorusuna cevap bulamayınca cevabı kendi yorumundan oluşturur. Bu yorum öznenin temel fantazisi olacaktır (Soler, 1996). Obsesifin temel fantazisi kaynağından hayatla ilişkilendirilmesindeki temel yöntem yükselir; bu yöntem eksiğin reddedilmesidir (Atmaca, 2017).

Lacan (1956), obsesifi ölü rolü yapan, bunu yaparken ölüme karşı kendini daha korunaklı hisseden, incinebilir bir yönü olmadığını göstermek için diğerlerine karşı baskınlık uygulama eğiliminde olan bir aktör gibi gördüğünü belirtir. Lacan, obsesif bahsedilen eğilimlerini yaşayabilme çabasını Başka'nın önünde oynanan, obsesifin tam olarak nasıl bir rol aldığını kestiremediği, çünkü rol alıyor olduğu gerçeğinin bilinçdışı olduğu bir oyuna benzetir. Bu agresif oyunda obsesif özne ölüme olabildiğince yaklaşmaya çalışır (ss. 21-22). Bir başka deyişle, arzusunu oyun içerisinde öldürmeye çalışır (Lacan, 1956). Soler (1996), bu durumu obsesif öznenin objeyle karşılaştığında 'yok olmaya' çalışması, yani arzuyu imkânsız bir konumda tutmaya çalışması olarak yorumlar.

Başka'yla ilişkilenede obsesifin üstlendiği rol, obsesyon nevrozunun birçok yönünden biridir. Obsesyon nevrozunun diğer önemli özellikleri Soler'in (1996) Lacan'ın klinik yapılar üzerine çalışmalarını inceleyerek oluşturduğu makalesinde görülebilir. Soler, obsesifin temel sorusunun 'Ben, yaşayan bir canlı olarak neyim?' olduğu iletir. Ayrıca, obsesyonda bastırılan içerik gösterenler zincirinde geri döner. Bir başka deyişle, obsesif öznenin semptomu düşünceler, yani gösterenler olarak yer bulur (1996). Obsesif özne için bastırılmış olan duygulanımdır. Örneğin, Freud (1907), obsesyon nevrozunu üzerine yayınladığı ilk vaka analizi olan 'Bir Obsesyon Nevrozunu Üzerine Notlar' adlı eserinde ele aldığı 'Fare Adam' lakaplı kişinin erken dönem yaşantılarına ait nevrozunun çekirdeği olarak kabul edilebilecek bazı anlatıları söze döküldüğünden, bu esnada herhangi bir duygulanım yaşamadığından ve söylediklerinin nevrozuyla ilgili taşıyor olduğu önemin farkında olmadığından bahseder.

Ödipal Pozisyon

Lacan 1977'de edebiyat dünyasının belki de en ünlü obsesifinin, Shakespeare'in Hamlet adlı karakterinin ruhsal süreçlerini ödipal dramının tekrarının etkilerini merkeze alarak incelemiştir (s. 41). Lacan (1977), her öznenin yaşamlarının bir noktasında ödipal dramayı tekrar ettiğini, yani kanunun gelişini trajedi seviyesinde yeniden yaşama potansiyelinin olduğunu belirtmiştir. Lacan, cinselliğin insancillaşmasını sağlayan en önemli unsurların ceza, yaptırım ve kastrasyon kavramları olduğuna işaret etmiştir (1977, s. 43). Tipik durumlarda, Başka'nın alanından yaptırımı getiren kişi baba konumundadır. Bastırmanın gerçekleşmesi, öznenin fail olarak tatmin elde edemeyeceğini kabullenmesiyle, bir başka deyişle fallusun yasını tutmaya başlamasıyla gerçekleşir (1977, s. 45-46).

Z. Bey'in Lacan'ın eserlerinde yer bulan, erkek çocuğunun ödipal dramadan çıkışının klasik yollarını izlediği düşünülmüştür. Bu düşünceye göre Z. Bey arzusunun objesi olan anneye, baba tarafından yasak getirilmiştir. Lacan'ın Hamlet'i yorumlarken kullandığı ödipal

dramanın tekrarı durumunun, Z. Bey'in konumunda da yaşanıyor olabileceği hipotezi kurulmuştur; Z. Bey (bkz. Alıntı 7), babasının konumunu alarak küçük kardeşlerinin 'babası' konumuna yerleşmekten bahsetmektedir. Bu tarz bir ödipal eğilim, Lacan (1977)'in bahsettiği üzere bilinçdışında bulunmaktadır. Bu durum, Z. Bey'in nevrotik yapıda olduğuna dair bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Klasik anlamda değerlendirilen ödipal dönemin, erkek çocuklarının babalarını konumlandırışı üzerinde sahip olabileceği etkilerin bir kısmının, Z. Bey'in babasıyla olan ilişkisinde kritik bir rol oynadığı düşünülmüştür. Z. Bey, Lacan (1938)'in bahsettiği babayla kurulan ve hem süperegonun, hem de ego-idealinin kurulmasını sağlayan ikili ilişkilene şu şekilde şekillenmiş olabilir; Z. Bey, özne kurulmasının gerçekleşmekte olduğu zamanlarda ödipal arzusunun objesini elde etme yolunda rakip olarak algıladığı babasına karşı agresif bir duygulanımda olmuş, arkasından da aynı agresifliğin rakibi tarafından kendisine uygulanabileceği korkusunu yaşamış olabilir. Z. Bey için yüceltilen baba imajı Z. Bey'in anlatılarında 'eksiksiz, mükemmel olmak' gibi yansımaları da olan ego-idealine, yasağı koyan yönü de bilinçdışında bulunan ve etkisini Z. Bey'in ahlaka dayalı anlatımlarında da hissettiren süperegoya evrilmiş gibi görünmektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında, 'baba' hem konumu beğenilen hem de nefret duyulan bir obje konumuna yerleşmektedir. Z. Bey'in ödipal çağda babasıyla olan ilişkisinin ruhsallıkta muhafaza edilip, yetişkinlik aşamasındaki ilişkilerinde de şekillendirici bir rol oynadığı hipotezi oluşmuştur. Babasıyla olan ilişkisinin çatışmalı bir alan olması, Z. Bey için hem rakip olarak algılanan hem de özdeşim kurulan baba imajlarına yoğun ruhsal yatırımlar yapılmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Obsesyon Neurozu ve Semptomlar

Z. Bey'in ödipal süreçlerden klasik şekliyle geçtiğinin ve nevrotik yapıda olduğunun düşünülmesinin yanı sıra, nevrozun alt dallarından obsesif klinik yapıda olduğu düşünülmüştür. Söz konusu terapi seanslarının kısa süreli olması sebebiyle erken dönemde nevrozun çekirdeğinin obsesif yapıya evrilmesini gösterebilecek erken dönem yaşantılar hakkında bilgi edinilememiştir. Fakat, Z. Bey'in semptomlarından ve aile içi dinamiklerini anlatış biçiminden yola çıkarak obsesyon nevrozunun özelliklerine uygun olduğu düşünülmüştür. Freud (1925), 'Fare Adam' vakasının analizinde babanın cezalandırıcı tutumlarının kişinin ceza beklentisi, suçluluk hisleri, ruminasyon süreçleri ve obsesif semptomlarıyla yakından ilişkili olduğu aktarmıştır. Freud, aynı makalesinde 'Fare Adam'ın yoğun ceza beklentisinin bastırılmış cinsel içerikle olan bağlantısını da göstermektedir. Obsesyon nevrozuyla cinsellik arasındaki teorik açıklamalardan yola çıkarak söz konusu vakada da Z. Bey ödipal çağda çocuksu cinsellikten alınan fazla miktardaki zevkin, yasa

koyucu konumundaki baba tarafından fazlaca cezalandırıcı bir tutumla engellendiği yorumu yapılabilir. Ayrıca, hayatla ilişkilenebilmesindeki temel stratejisini ‘eksiğin reddi’ üzerinden kurduğu, yani kastrasyona karşı temel savunmasının kristalize olmuş hali olacak olan klinik yapısının obsesyon nevrozu üzerinden şekillendiği düşünülmüştür.

‘Cezalandırıcı baba’nın izleri Z. Bey’in pek çok anlatısında sürülebilir; erken dönem yaşantılarında banyoya hapsedilmesi anısı, ‘habis’ göstereninin söylemdeki önemi ve ‘açık arayan’ baba tasviri bu duruma birkaç örnek oluşturmaktadır. Benzer şekilde, ‘cezalandırıcı baba’nın değişikliğe uğramış, yüceltilmiş halleri olarak hâkim, savcı ve polislerin ruhsallık içerisinde yer bulduğu düşünülmüştür. Semptom örüntüsünün son aşamasında bu makamlardaki kişiler tarafından ‘hapsedilme’, yani cezalandırılma korkusu da erken dönem ilişkilerde cezaya sıklıkla yer vermiş bir baba tasvirinin geri dönüşleri olarak yorumlanabilir. Buraya kadar bahsedilen yüceltilmiş baba imajlarının hepsi, agresifliğe karşılık vermesinden çekinilen bir rakip imajının yansımaları olarak düşünülebilir.

Aynı zamanda Z. Bey’in aynı ebeveyn imajından yola çıkarak ego-idealini de oluşturduğu düşünülmüştür. Bu düşünce Z. Bey’in ‘toplum’ kavramıyla olan ikili ilişkisinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Lacan (1977) “Başka’nın Başka’sı yoktur.” demiştir. Bu ifadeyi ‘Başka’ kavramının ayrıksılığını vurgulamak için kullanmıştır. Lacan’a göre ‘Başka’ bir kişiye indirgenemeyecek bir kavramdır; ödipal çatışma sırasında Başka’nın temsili olarak görev alsada reel bir insan olarak baba, Başka’nın kalıcı göstereni olamaz. ‘Başka’ sadece sembolik düzlemde yer almaktadır; yani dilde, kanunda ve otoritede bulunmaktadır (1977). Z. Bey’in ‘toplum’ kavramıyla ilişkisinin, sembolik düzlemle olan ilişkisinin bir parçası olduğu düşünülmüştür. Toplum, Z. Bey’in anlatılarında hem yargılayan ve cezalandıran hem de kuralları benimsenen, özdeşleşilen bir alandır (bkz. Alıntı 6). Bir başka deyişle, hâkim ve savcılık makamlarının cezalandırıcı özelliklerinin yanı sıra, ego-idealini de oluşturduğu düşünülmüştür. Benzer bir şekilde Z. Bey ‘kırılmasını istemediği baba makamının’ (bkz. Alıntı 6) kendisi için çatışmalı olan ‘baba’ kavramının özdeşleşim kurduğu, ego-idealini oluşturduğu yönüne dair bir ifade olduğu düşünülmüştür.

Soler (1996), obsesif öznenin psikanalize yöneldiği zamanlarda genellikle kendisini bir kriz durumuna itecek kadar tehdit edici bir kaygıyla yüz yüze bulunduğunu söylemektedir (sf. 274). Örneğin, Freud’un ‘Fare Adam’ vakasında bahsedilen kişi işkence hikayesini duyduktan sonra semptom üretmeye başlamıştır (Freud, 1925). Lacan (1979), Freud’un söz konusu vakasını yorumlarken Fare Adam’ın işkence hikayesi duymasının nevrozun kendisini değil, motiflerini gerçeğe döken ve kaygı uyandıran unsur olduğunu öne sürer. Benzer şekilde Z. Bey’in söyleminde telefon tartışmasını yaşadktan sonra semptom üretiminin başlamış olduğu görülmektedir. Telefondaki tartışma ve tartışmanın akabinde gerçekleşen birkaç ek

durumun Z. Bey'in obsesif yapısının motiflerini harekete geçirdiği, ardından semptomların oluştuğu düşünülmüştür.

Freud (1925), 'Fare Adam' adlı vaka analizinde bazı korkuların bastırılmış istekler olduğunu ileri sürer. Konuyu, vakada öznenin babasına bazı zamanlarda çok yoğun bir sevgi duyumsayabildiği, bu sevginin aşırılığının zıt yönde bir eğilimi, aynı objeye yönelik sahip olunan olumsuz duyguları baskılama işlevi gördüğü örneği üzerinden anlatır; Freud'a (1925) göre burada nefreti bilinçdışında tutabilmek, ancak ona karşı gelecek yoğun bir sevgiyi bilinç düzeyinde yaşamakla gerçekleşebilmiştir. Z. Bey'in semptomlarının bazılarında da benzer bir mekanizmanın işlediği düşünülmüştür; Z. Bey bilinç düzeyinde uygun bulmadığı bazı davranışları sergilememek için kendisini kontrol etme ihtiyacı hissetmekteydi. Burada yapmamaya çalıştığı davranışları bilinçdışı olarak yapmaya arzu duyduğu, fakat bilinç düzeyinde bu tarz düşünceler yer bulmadığı için çatışmalı zihinsel süreçler deneyimlediği düşünülmüştür. Öyle ki, Z. Bey kompulsif düşüncelerini ifade ederken onları kendisinden uzaklaştırma ihtiyacı duymuş, düşüncelerini sıklıkla '*bana ait olmayan düşünceler*' diye nitelmiştir. Toplu taşıma araçlarında gördüğü bazı kadınlara fiziksel temasta bulunup bulunmadığıyla ilgili ruminasyonları da bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Dini figürlere küfredip etmediği hakkında yaşadığı ruminasyon süreci hakkında da benzer şekilde bilinçdışında bu kişilere küfretme isteği olduğu yorumu yapılmıştır. Dini figürler hakkında kötü sözler söylemeye yönelik kompülsiyonlar, Freud'un obsesif semptomlar gösteren hastalarından Kurt Adam ve Fare Adam kişilerinin vaka analizlerinde de görülmektedir. Freud (1918), Kurt Adam'ın babasına duyduğu sevginin ve agresyonun, yetişkinlik hayatında dine karşı çelişkili duygular beslemesinin temelini oluşturduğunu belirtmiştir. Aynı çatışma, birer uzlaşma ürünü olarak da düşünülebilecek olan semptomlarda tanrıya kötü sözler söylemekten korkmak biçiminde kendisini göstermektedir. Freud (1925), Fare Adam vakasının incelemesinde de aynı objeye duyulan sevgi ve nefretin obsesyon nevrozunda duyguların sırayla tatmini üzerinden semptom oluşumuna sebep olduğunu açıklamaktadır. Fare Adam da benzer şekilde dua ederken tanrıya kötü sözler söylemekten çekindiği için kendi oluşturduğu duaları tekrarlamaktadır. Tanrı fikrinin babanın işlevleriyle olan ilişkisi Freud tarafından Totem ve Tabu adlı eserinde anlatılmıştır (1856-1939). Z. Bey'in de çoğu semptomunun merkezinde babasına karşı yaşadığı çatışmalı duyguların bulunduğu belirtilmiştir. Dini figürlere küfretmekle ilgili olan kompülsiyonun hem bilinçdışı bir arzu hem de babasıyla olan çatışmalı ilişkinin bir başka göstergesi olarak kabul edilmiştir. Burada baba kavramı, erken dönem ilişkilerinde deneyimlendiği reel babadan ziyade, babalığın Başka'ya evrilen bir yönü olarak düşünüldüğünde teorik çerçeveye yerleşmektedir. Evans (1996), Lacan'ın 1950'lerde Babanın-Adı (Name-of-the-Father) kavramını yasağın ve

dolayısıyla yasanın koyucusu, yani ‘sembolik baba’, bir diğer deyişle Başka olarak gördüğünü söylemektedir (s. 122). Lacan (1938), obsesif semptomlarda egonun kendisine yabancılaşması sonucu obsesif endişe hali, seremoni benzeri ve kompulsif davranışlar, obsesif düşüncelere dalma hali, detaycılık ve şüpheciliğin görüldüğünü belirtir. İlk olarak Freud (1925) tarafından öne sürüldüğü üzere, bu süreçlerin anlamının duygulanımın yer değiştirmeye uğramış olmasında aranması gerektiğini ileri sürer. Obsesyon nevrozunda semptomların sıklıkla agresif eğilimlerin yer değiştirmeye uğramış halleri olarak suçluluk duygusu biçiminde görüldüğünü iletir (1938). Lacan, obsesif düşüncelerde egonun ilksel özdeşleşimlerin incelenmesinin gerektiğini söyler. Obsesif düşüncelerde kişilik yapılanmasının üstyapıları kaygıyı azaltmak için kullanılmaktadır. Bu oluşumlar arasında kalan özne, içsel bütünlüğünü koruyabilmek için egoyu eski haline getirme çabasında bulunacaktır. Lacan, bu çabanın içerisinde spekülasyon kabiliyetleri oldukça gelişmiş olabilen obsesif öznelerin semptomlarında insanoğlunun varoluşsal problemlerini ortaya koyuyor olduğunu söyler (1938, s. 75).

Görüşmeler sırasında Z. Bey’in obsesif düşüncelerinden bahsederken sıklıkla ‘satranç’ metaforunu ve ‘iyi ve kötülerin savaşı’ ifadelerini kullanıyor olması söyleme dair dikkat çekici bulunan bir özellik olmuştur. Semptom örüntüsünde de ‘habis’ düşüncelerle suçluluk duygusu sıklıkla beraber ifade edilmiştir. Bu özelliklerin bir benzerinden Freud’un ‘Fare Adam’ adlı vaka incelemesinde de bahsedilmiştir; Fare Adam analiz sürecinde yaşadığı yoğun suçluluk hislerinin dışsal kurallara değil, kendisine belirlemiş olduğu içsel ahlaki prensiplere uymamaktan kaynaklandığını ifade etmiştir (1925). Fare Adam, durumla ilgili olarak kendi kişiliğini ‘ahlaki ben’ ve ‘şeytani ben’ olarak ikiye ayırdığını söylemiştir. Z. Bey’i düşünceleri için ‘iyi ve kötü’ gibi bir ayırım yapmaya iten durumun da benzer içsel süreçlerden kaynaklanıyor olabileceği yorumu yapılmıştır; zira Z. Bey ‘habis’ düşüncelerini toplumun kendisinin de içselleştirmiş olduğu yargı kriterlerine göre konumlandığını ifade etmiştir.

Sonsöz

Vakadan elde edilen bilgilerin değerlendirilmesinde yazarın öznel süreçlerinin de payı bulunmaktadır; öncelikle, yazarın seansların bütününden yorumlanacak kısımları seçmesi bu süreçlerden biri olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, incelenen kişinin söyleminin teorik çerçeveye oturtulması aşamasında yazarın yorumları metne dâhil olmuştur. Yorumlar, metin boyunca hipotezler olarak ifade edilmiştir. Söz konusu incelemede Z. Bey’in öznelliğinin yansıtılması amaçlanmıştır. Hedef, kendi öznelliği dahilinde, yapısının obsesyon nevrozu olduğu düşünülen bir öznenin yaşıyor olabileceği içsel çatışmaları ve semptomları göz önüne sermek ve teorik bir zeminde tartışmaktır.

İncelemede Z. Bey, obsesif yapıya sahip bir kişi olarak değerlendirilmiştir. Lacan (1938), obsesif öznelerin semptomlarının çoğunda insanoğlunun varoluşsal problemlerinin bir kısmını sergiliyor olduğunu söylemiştir. Z. Bey'in obsesif yapısı onun hayatla ilişkilenebildiği temel taktikler bütünü, semptomları da yapısına özgü varoluşsal problemlerin birer dışavurumu olarak ele alınmıştır. Tarihsel dönemler içerisinde klinik bir yapı olarak obsesyonun özünün aynı kaldığı, fakat semptomların aldığı görünümlerin değişikliğe uğrayabildiği, söz konusu incelemede ele alınan vakanın özelliklerinin de bu fikirle örtüştüğü düşünülmüştür. Z. Bey'in içsel süreçlerinin ve semptomlarının Lacanyen teori bağlamında incelenmesinin, obsesyon nevrozuna ilişkin bilgi birikimine katkıda bulunması amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Atmaca, S. (2017). Lacan'ın özne kurulum yaklaşımına göre obsesyon nevrozu. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 4(1), 14–25. doi: 10.31682/ayna.470723
- Baltacı, S., & Gençöz, F. (2019). Psikolojide Lacanyen söylem analizi yaklaşımı: madde bağımlılığı ve yasa ilişkisinin terapi sürecinde incelenmesi örneği. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 6(1), 38–62. doi: 10.31682/ayna.482168
- Çaresiz. (2018). *Türk Dil Kurumu: Güncel Türkçe Sözlük* içinde, Erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5coed1e3c35f8.04902236
- Evans, D. (1996). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. London: Routledge.
- Freud, S. (1894). *The neuro-psychosis of defense*. In Freud, S., Strachey, J., Freud, A., Strachey, A., & Tyson, A. (2001). *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Vintage.
- Freud, S. (1913). *Totem and taboo*. Boston: Beacon Press.
- Freud, S. (1918). *From the history of an infantile neurosis*. London: Vintage.
- Freud, S. (1925). 'Notes upon a case of obsessional neurosis'. In Freud, S., Strachey, J., Freud, A., Strachey, A., & Tyson, A. (2001). *The Standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Vintage.
- Habis. (2018). *Türk Dil Kurumu: Güncel Türkçe Sözlük* içinde, Erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5coeaed821b592.03204733
- Hapis. (2018). *Türk Dil Kurumu: Güncel Türkçe Sözlük* içinde, Erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5coec d5545c608.78061093
- Lacan, J. (1975). *The seminar of Jacques Lacan, book IV: The object relation & Freudian structures (1956-1957)*. (Gallagher, C. Trans.). Erişim: <http://www.lacanianireland.com/web/translations/seminars/>
- Lacan, J. (1977). *Ecrits: A selection*. London: Tavistock.
- Lacan, J. (1979). *The neurotic's individual myth*. *The Psychoanalytic Quarterly*, 48(3), 405-425. doi:10.1080/21674086.1979.11926884
- Lacan, J. (1938). *Family complexes in the formation of the individual*. (Gallagher, C. Trans.). Erişim: <http://www.lacanianworks.net/?p=224>
- Lacan, J., Miller, J.A., & Hulbert, J. (1977). *Desire and the interpretation of desire in hamlet*. *Yale French Studies*, (55/56), 11. doi: 10.2307/2930434
- Ünal, E. (2017). Lacancı söylem kuramı: histeriğin söylemine dair bir vaka örneği. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 4(2), 10-25.
- Parker, I. (2005). Lacanian discourse analysis in psychology: Seven theoretical elements. *Theory and Psychology*, 15(2), 163–182. doi: 10.1177/0959354305051361.

Soler, C. (1996). *Hysteria and Obsession*. In R. Feldstein, B. Fink, & M. Jaanus (Ed.), *reading seminars I and II: Lacan's return to Freud (248-282)*. New York, NY: State University of New York Press.

Case Study: An Examination of a Case of Obsessional Neurosis through Psychoanalytic Theory

Summary

The current study aims to examine eight psychotherapy sessions of a patient with several symptoms of obsessional neurosis. Lacanian psychoanalytic psychotherapy approach has been used during the sessions. Mr. H., who is thought to have obsessional clinical structure is the main subject of the study. Mr. H. had narrated that after several triggering events concerning his relations with his father and with authority figures, he started to display several symptoms. A common pattern had been identified within the core symptoms that he displayed. At first, Mr. H. encountered with several daily events toward which he told he was 'sensitive' (e.g.: coming across news about martyrs, having women or religious figures around him etc.). Afterwards, several thoughts came into his mind which he called 'wicked', together with the idea of engaging in several actions (e.g.: criticizing martyrs, behaving obscenely towards women, swearing to religious figures etc.). Then, Mr. H. had experienced a phase of rumination in which he tried to convince himself that he did not take any actions regarding these 'wicked' thoughts. Somatic headaches usually accompanied the rumination process. Mr. H. expressed that he had started to feel guilty and desperate at this point for the aforementioned symptom pattern. As a final step, Mr. H. had tried to exercise control over his actions in order to not to display behaviors parallel to his 'wicked' thoughts. In case of the presence of other people who may witness his actions or of any video-recording devices around him, his wishes have stretched over controlling other people's actions and devices.

During the first meetings, Mr. H. had expressed his discomfort toward the therapist which was perceived as a resistance to speak in an unplanned manner. The tape-recorder had also accentuated his worries related to his symptomatology. As the sessions proceeded, there has been a considerable augmentation in therapeutic alliance which resulted in advances regarding this resistances.

Lacanian Discourse Analysis method, which has been established by Parker (2005) was also used to analyze the components of discourse. Certain signifiers which were identified as important, structures of the metaphorical usage of language, deviation points within discourse, unspoken points and positions in language were examined respectively. Important signifiers and metaphorical usages were identified as connected with the structure of Mr. H.'s symptomatology. Furthermore, his positions in language were determined as germane to his relations with authority and his clinical structure.

Furthermore, Mr. H.'s relationship with his father was thought to have important effects on his symptomatology, identifications and on his positions regarding many aspects of his life. The 'father' appears in two main positions within his discourse. Firstly, there is the highly punitive father who is the object of hate. Secondly, there is the 'fatherhood rank'; a concept that he came up with during the sessions, regarding his positive attributions toward fatherhood as the operator of authority. Also, he expressed that sometimes he perceives people's regards as hostile. During the sessions, he had formed a connection between the regards of the people around him which trigger his ruminations by appearing 'hostile and judgemental' and his father's manner of looking at him during his childhood, which is perceived by Mr. H. also as 'hostile and judgmental'. Additionally, Mr. H.'s attributions to the notion of 'society' was identified as a field which portrays his conflictual relation with the idea of father within his psyche. Particularly, he frequently defined the society as 'a judgmental authority' and declared that the way society implements its rules upon individuals awakened hate within himself. On other points, he declared that he is 'the society himself'; referring to how his internal rules were manifested along the rules of the society and how he is a proponent of implications of its rules.

In the theoretical examination part of the article, Mr. H.'s obsessive symptoms and his internal conflicts are scrutinized by using the theoretical frameworks which Freud and Lacan presents regarding the oedipal conflict and obsessional neurosis as a clinical structure. In overall, the current study aimed at revealing the contemporary outlook of symptomatology of obsessional neurosis and discussing it in a theoretical framework. The usage of psychoanalytic groundwork for discussion intends to contribute to the body of knowledge pertaining obsessional neurosis.

Eser İnceleme

Hoş Bir Kasabanın Şiddete Varan Öyküsü: Pleasantville’de Belirsizliği Yönet(eme)mekSanem KÜÇÜKKÖMÜRLER^{1*}¹Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye**Makale Bilgisi****Anahtar kelimeler:**Pleasantville,
Film analizi,
Belirsizlik yönetimi,
Merak,
Endişe**Öz**

Her şeyin belirli bir sistematik içinde ilerlediği bir kasabaya farklı bir yerden gelen iki genç belirsizliği getirir. Daha önce farklı durumlar, değerlendirmeler, davranışlar ve seçimler olabileceğine ilişkin hiçbir şüphesi olmayan Pleasantville halkı bu durumu farklı tepkilerle karşılar. Pleasantville filmi insanların belirsizlikle ilişkisini psikoloji alanyazınındaki bulguları destekleyecek şekilde göstermektedir. Bu incelemede Pleasantville filmi özellikle belirsizlik alanyazını ışığında incelemek amaçlanmıştır. Pleasantville’de sıklıkla belirsizliklere verilen tepkiler gösterilmektedir. İlk verilen tepkiler genellikle şaşırma şeklinde ortaya çıkar. Daha sonrasında ise tepkilerin iki farklı sürece ayrıldığı gözlemlenebilir. Bu süreçler, merak odaklı ve endişe odaklı süreçler olarak değerlendirilmiştir. Merak odaklı süreçler alanyazında bulunan belirsizlik ve keşfetme arasındaki ilişkiyi savunan araştırmacılarla paralellik göstermektedir. Diğer yandan endişe odaklı süreç belirsizlik ile gelişen, tutumlarda katılma, gruplaşma ve kural koyma eğilimi gibi psikolojik süreçleri öne süren kuramlarla benzerlik göstermektedir. Psikoloji alanyazınındaki bulgularla paralellik gösteren bu film analizinin hem günlük yaşam deneyimleri hem de insanla ilgilenen araştırmacılar açısından göz önünde bulundurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Abstract**Keywords:**Pleasantville,
Movie analysis,
Uncertainty management,
Curiosity,
Anxiety

Two young people bring uncertainty to a village in which everything is in a systematic progress. The citizens of Pleasantville, who had previously never suspected the possibility of different situations, evaluations, behaviors, and choices, react to this situation differently. The movie, Pleasantville, demonstrates the individuals’ relations with uncertainty as parallel with the findings of the literature on uncertainty. The first reactions generally appear as a surprise. Later, responses follow two separate processes. These processes are defined as curiosity sourced and anxiety sourced processes. Curiosity sourced process are represented in the movie as parallel to the literature which assumes the association between uncertainty and exploration. On the other hand, the anxiety sourced processes were represented as similar with the theories in which uncertainty is defined with such processes as rigidity in attitudes, group identification, and setting up rules. The movie analysis, which demonstrates similarities with the psychology literature, can be helpful to both daily life practices and researchers studying human behavior.

*Sorumlu Yazar, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Üniversiteler Mahallesi, Dumlupınar Bulvarı NO: 106800 Çankaya Ankara/ TÜRKİYE
e-posta: sanemk@metu.edu.tr
DOI: 10.31682/ayna.543263
Gönderim Tarihi (Received): 22.03.2019; Kabul Tarihi (Accepted): 21.01.2020
2148-4376/ All right reserved.

Giriş

Her şeyin belirli bir sistematik içinde ilerlediği ve renklerin olmadığı bir kasabada olduğunuzu düşünün. Bu kasabada her gün herkes yapması gereken davranışları birbiri ile düzenli olarak gerçekleştiriyor. Her şey ‘hoş’ (*pleasant*); ne coşkulu ne öfkeli ne de endişeli. Uçlarda hiçbir duygu yok. Herkes sadece memnun... Peki, bu kasabaya farklı yerden gelen birileri olsa ve size aslında alıştığınız rutinin dışında alternatif durumlar, değerlendirmeler, davranışlar ve seçimler olabileceğinden bahsetse bu belirsizliğe direnebilir misiniz? Bu durumda halihazırda bulunan düzeninizi bozmamak adına bu kişileri çevrenizden uzak tutmak, hatta bunu başaramamanız durumunda cezalandırmak mı isterdiniz? Yoksa size gösterdikleri alternatifleri incelemek ve deneyimlemek mi isterdiniz? Pleasantville filmi olası bu iki tepkiyi oluşturan süreçleri ve bu tepkilerin sonuçlarını, 90’larda yaşayan fakat mistik bir şekilde 50’lerde geçen bir dizinin içine giren iki kardeş üzerinden anlatıyor.

Pleasantville; yazarlık, yönetmenlik ve yapımcılığını Gary Ross’un üstlendiği, 1998 yapımı komedi-dram türünde değerlendirilen bir filmidir (Ross, Kilik, Degus, Soderbergh ve Ross, 1998). Pleasantville filmi, görsel altyapısının yanında eleştirel yapısı ile dikkat çekmiştir. Film değişime ve farklılıklara bakış açısını sıklıkla gözler önüne sermektedir. Bu sebeple toplum içindeki etkileşimleri çevresel faktörlerle birlikte bu filmde görmek mümkündür. Bu yazıda, Pleasantville filmi belirsizlik kuramları çerçevesinde incelemek amaçlanmıştır. Böylece hem film özelinde hem de insan psikolojisi genelinde belirsizliklere verilen tepkilerin çeşitliliğini ve bu tepkilerin kökenlerini resmetmek planlanmıştır.

Film Özeti

Filmde, 90’larda yaşayan iki kardeş yanlışlıkla 50’lerde geçen siyah beyaz bir dizinin içine girerler. Dizinin geçtiği Pleasantville kasabasında herkes bir rutinin içinde hareket eder. Sabah ebeveynler okula giden çocukları için kahvaltı hazırlar, lisede öğretmen her hafta Pleasantville’in bir sokağını anlatır, öğrenciler her soruya doğru cevap verir, basketbol takımının attığı bütün toplar potaya girer, hiç yangın çıkmadığı için itfaiye sadece kedileri kurtarır, sokaklar hep daire çizer (sanki Pleasantville dışında bir yer yokmuş gibi), hava hep güzeldir, yağmur yağmaz, gençler romantizm için âşıklar tepesine gider ve sadece el ele tutuşurlar, seks yoktur, çift kişilik yatak yoktur, kitapların içi boştur, baba her gün işine gidip çalışır, anne çocuklarla ve evle ilgilenir, bütün kasaba temizdir ve mutfaklar hep yiyeceklerle doludur. Kısacası her şeyin “hoş” (*pleasant*) olduğu bir yerdir ve herkes görevini (rutinini) hiç aksatmadan devam ettirir.

Dizinin hayranı olan David, 90'larda yaşayan bir lise öğrencisidir. Annelerinin sevgiliyle tatile gittiği bir akşam kardeşi Jennifer ile televizyon kumandası için kavga ederler; David Pleasantville dizisini izlemek ister ama kardeşi eve çağırdığı potansiyel erkek arkadaşıyla birlikte MTV izlemek istemektedir. Bu kavga sırasında kumanda bozulur. Gök gürültüsü ve şimşekler eşliğinde bir televizyon tamircisi kapıda belirir. Tamirci, iki kardeşe özel bir kumanda verir. David ve Jennifer kumandayı kullanmak için tekrar kavga etmeye başladığında televizyon açılır ve aynı esnada Pleasantville'deki iki kardeş de kavga etmeye başlar. Bir anda David ve Jennifer dizinin içine girer ve dizideki çocukların (Bud ve Mary Sue) yerine geçer.

Pleasantville'den nasıl çıkacaklarını bilmeyen David ve Jennifer, buradaki düzene dahil olmaya karar verir; fakat istemeden de olsa burada bazı değişikliklere sebep olurlar. Her farklı hareketlerinde aslında Pleasantville'de bir şeyler değişmeye başlar. Başta David ve Jennifer'in etkileri şaşkınlıkla karşılanan basit durumlar olur. Mesela Mary Sue (Jennifer) sınıfta öğretmene Pleasantville dışında ne olduğunu sorar; Bud (David) ise, akşam kardeşiyle âşıklar tepesine gitmek isteyen Skip Martin'e basketbol antrenmanı sırasında kardeşinin buna hazır olmayabileceğini söyler. Özellikle Skip Martin'in David'in sözleri üzerine yaşadığı şaşkınlık ve ardından Pleasantville tarihinde ilk defa topu potaya atamaması rutinin bozulduğuna işaret eder. Daha sonra Pleasantville'deki belirlilik daha keskin değişimlerle bozulmaya devam eder. Mary Sue ve Skip Martin âşıklar tepesine gider ve sevişirler; yaşadığı fiziksel değişime anlam veremeyen Skip, hastalandığını düşünür. Ardından SkipMartin evine dönerken yol üzerinde kırmızı bir çiçek görür. Bu Pleasantville'de görülen ilk renkli nesne olur. Skip arkadaşlarına Mary Sue ile yaşadıklarını anlatır. Bunu dinleyen takım arkadaşlarının hiçbiri basket atamaz. Âşıklar tepesinde gençler arabalarda sevişmeye başlar. Diğer yandan, Bud restorana geç gider ve patronunu ne yapacağını bilemez bir halde sürekli olarak tezgâhın aynı yerini silerken bulur. Bud restorana geç gittiği için peçeteleri açmamıştır ve o peçeteleri açmadığı için patronu patatesleri kızartmamıştır. Bud, patronuna kendi gelemediğinde onun da peçeteleri açabileceğini ve sonra patates kızartabileceğini söyler. Patron akşam restoranı kapatmak için Bud gelmediğinde ise bu sefer inisiyatif alır ve işleri kendi yapar, hem de sıralamalarını değiştirerek.

Alışık olunan düzenin dışında kalan şeyler artıkça Pleasantville halkı için bu durum yadsınamaz olmaya başlar. Doğa ve insanlar renklenmeye başlar, yağmur, gök gürültüsü ve fırtına gibi doğa olayları gerçekleşir, ilk defa bir yangın çıkar, kitapların sayfaları dolar, büyük yatak satışı başlar, bazı kişiler aslında başka şeylerle uğraşmak istediğini fark eder, kadınlar artık düşündükleri için işlerini yapamaz olur ve insanlar seçim yapmaya başlar. Artık Pleasantville'de tamamen renklenmiş insanlar görülmektedir.

Diğer yandan Pleasantville sakinleri arasında değişimi endişeyle karşılayan kişiler de bulunmaktadır. Renklendiğini gizlemeye çalışanlar, renklendiği için çocuğunu doktora götüren anneler, gençlerin kütüphanede oluşturduğu kalabalık sebebiyle bu gidişatın durması için bir şeyler yapılması gerektiğini söyleyen insanlar, kısacası değişime karşı durulmasını isteyenler ortaya çıkar. Bu kişilerin arasında bulunan Pleasantville Başkanı, değişimi virüs olarak tanımlar ve bir kasaba toplantısı düzenler. Toplantıda başkanın konuşması ilgi çekicidir. Başkan “Burada her şey hoştu. Yakın zamanda bazı şeyler nahos olmaya başladı. İlk yapılması gereken bu hoş ve nahos şeyleri birbirinden ayırtırmaktır.” der ve sadece renksizlerin katıldığı bu toplantıda kasabadaki gruplaşmalar da başlamış olur. Örneğin bazı dükkân sahipleri “renklilerin” alınmayacağına dair yazılar asar ve bazı renksizler renklileri taciz etmeye başlar. Benzer bir durum Bud’ın “renkli” annesinin başına gelir. Bud annesini bu taciz durumundan kurtarmak isterken Pleasantville’e ilk şiddeti de getirmiş olur. Bu olayın ardından gruplaşma şiddet içeren bir hal alır. Renksizler, renklilerin gittiği ve camında resim olan restoranı yağmalarlar ve topladıkları bütün kitapları meydanda yakarlar.

Bu gidişi durdurmak isteyen Başkan, yeni bir toplantı düzenler ve bu işin sokakta çözülemeyeceğini söyleyerek 8 maddelik bir kanun önerir. Bu maddeler şiddete son verilmesi ve kibar davranılması gibi gerekliliklerin yanı sıra yasakları da içermektedir. Örneğin, kütüphane ve âşıklar tepesi halka kapatılacak, şemsiye gibi hoş olmayan havaya karşı hazırlık sağlayan eşyaların satışı yasaklanacak, çift kişilik yatak satılmayacak, sadece izin verilen renklerdeki boyalar (siyah, beyaz ve gri) kullanılacak ve okullarda değişmeyen bir tarih açısı yansıtılacaktır.

Bu kurallara uymamaya karar veren Bud ve patronu, gece kasabanın meydanında bir binanın duvarına resim yapar ve ardından tutuklanır. Mahkemeye çıkartılan Bud ve patronu bir savunma yapar. Bu savunma Başkanın öfkelenmesine neden olur ve bu değişim de onu renklendirir. Filmin sonunda herkes renklenmiştir. Artık bütün kasaba değişimini tamamlamıştır.

Belirsizlik Yönetimi

Pleasantville kasabasında yaşananlar, aslında her şeyin belirli olduğu bir kasabada beliren belirsizliklerin sonucudur. Belirliliğe alışkın kasaba sakinleri bir anda Pleasantville dışında bir yer olabileceğini öğrenir, yağmur yağabileceğini, renklerin görülebileceğini, kitaplarda anlatılan farklı hikâyeler olduğunu ve her gün dâhil oldukları rutinin dışında seçimler olabileceğini fark ederler. Bu farkındalıklar aslında belirsizliklerin farkındalığıdır. Bildiklerinin dışında, yeni, daha önce deneyimlemedikleri ya da tanımlayamadıkları

durumlarla karşılaşılır. Bu noktada belirsizlik tanımı yapmak gerekmektedir. Belirsizlik, bir uyarandaki farklılığı (ör., yenilik, ikirciklilik ya da muğlaklık) bu uyarının o anki özelliği ya da gelecekteki sonuçları açısından fark etme durumudur (Küçükkömürler, 2017). Belirsizlikler dış dünya (ör., hava durumu) ile ilişkili olabildiği gibi ilişkilerle (ör., yeni bir kişiyi değerlendirme) ve kişinin kendisiyle de (ör., varoluşsal sorgulamalar) ilgili olabilmektedir. Bu açıdan Pleasantville filmi belirsizlik alanyazını açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Pleasantville’de sıklıkla belirsizliklere verilen tepkiler gösterilmektedir. İlk verilen tepkiler genellikle şaşırma şeklinde ortaya çıkar. Şaşırma tepkisini belirsizlik deneyiminde yaşanan bir farkına varışın göstergesi olarak kabul etmemiz mümkündür. Daha sonrasında ise tepkilerin bireysel farklılığa işaret edebilecek şekilde iki farklı sürece ayrıldığını gözlemleyebiliriz. Bu süreçler merak odaklı ve endişe odaklı süreçler olarak adlandırılabilirler.

Filmde zamansal olarak öncelikli gösterilen süreç; merak ve keşfetme odaklı bir süreçtir. Bud ve MarrySue’nun etrafındaki kişilerin seksi, kitapları, sanatı, Pleasantville’in dışında ne olduğunu ve aslında ne yapmak istediklerini merak etmeleri bu sürece örnek oluşturmaktadır. Bu kişileri ayrıca keşfetmek için daha çok soru sorarlarken ve yenilikleri deneyimlemeye çalışırken görüyoruz. Örneğin daha önce içi boş olan kitaplar Bud ve MarrySue’nun hafızasındaki bilgilerle dolmaya başlar. Kitapların dolmaya başladığını fark eden Pleasantville gençleri Bud ve MarrySue’ya daha fazla soru sorarlar; mesela Pleasantville dışında ne vardır? Bu sorgulamaları kütüphanenin dolması ve gençlerin kitap almak için uzun kuyruklar oluşturması takip eder. Bu durum psikoloji alanyazınında belirsizliğin faydalı ve gerekli olabileceği ve kişilerin bu sebeple belirsizliklerin içinde olmayı seçebileceği savı ile paralellik göstermektedir (Hogg, Adelman ve Blagg, 2010). Belirsizlik içinde olmayı seçmenin bir nedeni, belirsizliklerin kişiyi keşif ve yaratıcılığa yönlendirmesidir (Bammer ve Smithson, 2008). Filmde belirsizliğin yönlendirdiği yaratıcılık Bud’ın patronu üzerinden örneklenebilir. Bud’ın patronu süreç içerisinde resme merakını ve becerisini keşfetmiştir. Bu durum onu yaratıcılığa, yani sanatsal üretime sevk etmiştir. Ayrıca Bud’ın patronunun içi dolan bir resim kitabında incelediği ressamın (ör. Picasso, Rembrandt ve Van Gogh) denedikleri farklı tarzlar sebebiyle belirsizlikleri yaratıcılıkla birleştirmiş kişiler oluşu da önemli bir detay olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Pleasantville’de örneklenen merak odaklı süreci, keşif ve yaratıcılığın öncü süreci olarak değerlendirebiliriz.

Pleasantville’de resmedilen bir diğer süreç ise endişe odaklı bir süreçtir. Kasaba sakinlerinin bir kısmının kasabadaki ve insanlardaki değişimi anomali ya da tehdit olarak değerlendirmesi bu sürecin bir parçasıdır. Örneğin Skip Martin seks sırasında yaşadığı

fiziksel değişimden dolayı hastalandığını düşünmüştür. Benzer bir şekilde dili renklenen bir kız annesi tarafından doktora götürülmüştür. Ayrıca kütüphaneye giden gençlerin artışının endişe verici olarak değerlendirilmesi, evde eşini bulamayınca ne yapacağını bilemeyen baba, restorana yardımcısı Bud gelmeyince kendi işlerini yapamayan Bud’ın patronu ve bu değişimin durdurulması gerektiğini savunan Başkan bilinmeyene endişe ile yaklaşma tepkilerine verilebilecek örneklerdendir. Alanyazında bulunan Belirsizliğe Tahammülsüzlük Kuramı (*Intolerance of Uncertainty Theory*) belirsizlikle ilişkimizi endişe üzerinden tanımlamaktadır (Dugas, Freeston ve Ladouceur, 1997). Bu kurama göre belirsizliğe tahammülsüzlük; muğlak uyaranları tehlike olarak algılamının yanı sıra, stres, kaygı ve endişe gibi değişkenlerle olumlu yönde ilişkilidir (Dugas, Gosselin ve Ladouceur, 2001; Greco ve Roger, 2003; Koerner ve Dugas, 2008; Ladouceur, Gosselin ve Dugas, 2000). Yaşanan fiziksel değişimlerin sağlığa dair bir kaygıya sebep olması, toplumda değişen davranış örüntüleri sonucu bazı kişilerin yaşadığı stres ve kasabadaki değişimin olası olumsuz sonuçlarının yarattığı tehdit algısı bu kuram çerçevesinde değerlendirilebilir.

Filmin devamında belirsizliğin endişe ile ilerleyen sürecinin ayrıca tutumlarda katılışmaya ve gruplaşmaya yönlendirdiği de görülmektedir. Pleasantville’de yaşanan değişimlerden hoşlanmayan kişiler her şeyin eski belirli düzeninde devam etmesi gerektiğine yönelik inançlarında daha ısrarcı olurlar ve bu katılışma ile kendileri gibi düşünmeyen, farklılaşan kişilere ‘renkliler’ diyerek gruplaşmayı başlatırlar. Bu noktada belirsizlik alanyazınında birbirini tamamlayan iki kuramdan bahsedebiliriz. Belirsizlik Yönetimi Kuramı (*Uncertainty Management Theory*; Van den Bos, 2001, 2009) ve Belirsizlik Kimlik Kuramı (*Uncertainty Identity Theory*; Hogg, 2009; Hogg ve Abrams, 1993). Bu kuramlardan ilki, kişinin belirsizlikle karşılaştığında belirlilik elde etmek adına kendini ve diğer insanları daha fazla netleştirme eğiliminde olduğunu ve bu sebeple de tutumlarında katılıştıklarını öne sürer. Araştırmacılar bu sava uygun olarak kişilerin belirsizlik durumlarında hemfikir oldukları kişilere yönelik olumlu, farklı fikirde olan kişilere olumsuz tutumlar sergilediklerini göstermiştir (Van den Bos, Euwema, Poortvliet ve Maas, 2007; Van den Bos, Van Ameijde ve Van Gorp, 2006). Diğer kuramda ise kişilerin kendilerine ilişkin deneyimledikleri belirsizliklerin, grup aidiyeti aracılığıyla azalacağı savunulmaktadır. Bulgulara göre belirsizlik deneyimi grup aidiyeti oluşturmaya ya da grup aidiyetinin pekişmesine sebebiyet vermektedir (Hogg, 2009; Hogg ve Abrams, 1993; Hogg ve Adelman, 2013). Hatta bu durum uç gruplarla aidiyet kurmayı da kapsamaktadır (Hogg, Adelman ve Blagg, 2010). Filmde yaşanan gruplaşma ve hemen ardından gelen şiddet olayları bu iki kuramın bulgularına işaret etmektedir.

Ek olarak gruplaşmanın ardından, Pleasantville başkanının düzenlediği bir toplantıda “nahos” (*unpleasant*) durumları değiştirmek adına sekiz kural getirdiği görülmektedir. Bu kurallar şu şekildedir:

1. Toplumunu rahatsız edecek tüm şiddet eylemlerine ve vandalizme son verilecektir.
2. Pleasantville halkı birbirine nazik ve kibar (“*pleasant*”) davranacaktır.
3. Âşıklar tepesi ve kütüphane bir sonraki uyarıya kadar kapatılacaktır.
4. Sadece izin verilen müzikler/marşlar çalınabilecektir. İlimli ve hoş (“*pleasant*”) olmayan hiçbir müzik türünün çalınmasına ve dinlenmesine müsaade edilmeyecektir.
5. Şemsiye gibi hoş olmayan (“*unpleasant*”) hava koşullarına hazırlık sağlayacak araçlar satılmayacaktır.
6. Genişliği bir metreden fazla olan hiçbir yatağın satışına izin verilmeyecektir.
7. Sadece siyah beyaz ve gri renk kullanılabilir.
8. Bütün okullarda değişmeyen bir tarih açısı ile dersler verilecektir.

Kurallara bakıldığında kasabanın tanıdığı “hoşluğa” (*pleasantness*) uymayan hiçbir şeyin kasabada bulunmasına izin verilmeyeceği anlaşılmaktadır. İlk iki madde şiddetten uzak durulması ve kibar davranılması gerekliliğini taşıdığı için barışçıl bir ortam yaratmak adına olumlu kurallar olarak değerlendirilebilir. Fakat diğer maddelerde durum biraz farklıdır. Sonraki dört madde (3.,4.,6. ve 7. maddeler) kişilerin seçimlerine dolayısıyla insan çeşitliliğine yönelik yasaklamaları barındırmaktadır. Kişilerin gidecekleri yerler, dinleyecekleri müzikler ve kullanacakları yatak boyutu gibi tamamen kişisel seçimleri içeren farklılıklar bu maddelerle yasaklanmıştır. Ayrıca yedinci maddede kullanılacak renklerin kısıtlanması ile kişilerin yaratıcılığını sekteye uğratmak pahasına belirliliğin seçildiği görülmektedir. Belirlilik ihtiyacının ne kadar uç bir noktada olduğunun göstergesi olarak beşinci madde değerlendirilebilir. Beşinci maddeye bakıldığında hava durumu gibi insan kontrolünde olmayan belirsizlik durumlarının dahi olumsuz algılandığı ve böyle bir varsayımı (örn., yağmur ihtimali) destekleyecek hazırlıklardan kaçınılmasının istendiği görülmektedir. Son olarak değişmeyen bir tarih algısını içeren derslerin verilmesi zorunluluğu hem yaşanan belirsizlikleri hiç yaşanmamış gibi yok sayma eğilimine işaret eder, hem de yönetimlerin tarihi kendi perspektiflerinden eğitim sistemine entegre etmesi açısından bir örnek teşkil edebilir. Bütün bu kurallar değerlendirildiğinde, kasabanın belirsizlikleri kurallar ile kontrol altına almaya çalıştığı görülmektedir. Bu durum günümüzde belirsizlikleri kontrol etmek amacıyla, belirsizliği reddetme eğilimi (belirsizliğe tahammülsüzlüğü) yüksek olan toplumlarda kurallar ve yasalar ile belirsizliklerin kontrol edilmeye çalışıldığı savını örnekleyen bir durumdur (Hofstede, 2001).

Merak veya endişeyle ilerleyen bu iki süreci, bireysel farklılık bakış açısıyla açıklayan araştırmacılar bulunmaktadır. Bireysel farklılığı öne süren Belirsizlik Yönelimi Kuramına (*Uncertainty Orientation Theory*) göre, belirsizlikle olan ilişkimiz bazı insanlar için belirsizlik yönelimli iken; diğer kişiler için belirlilik yönelimlidir (Sorrentino, Short ve Raynor, 1984). Belirsizlikle karşılaşan herkesin ortak amacı belirliliğe ulaşmaktır fakat belirsizlik yönelimli kişiler belirsizliklerle uğraşarak belirliliğe ulaşırken, belirlilik yönelimli kişiler belirlilik içinde kalarak belirliliğe ulaşmayı seçerler (Sorrentino ve Short, 1986). Bu savı Pleasantville filmi özelinde değerlendirdiğimizde daha keşif odaklı olan kişilerin belirsizlik yönelimli olduğunu (ör., Bud’ın patronu ve kütüphaneye giden gençler); endişe odaklı ve yeniliklerden kaçınan kişilerin ise belirlilik yönelimli olduğunu (ör., Başkan ve Bud’ın babası) söylemek mümkündür. Dolayısıyla belirsizlik yönelimli kişileri filmde belirsizlikleri merakla karşılarken ve keşfetmek adına belirsizliklerle ilgilenirken görebilmekteyiz. Aşıklar tepesinde neler olduğunu merak edip, orada cinselliği deneyimleyen gençler belirsizlik yönelimli kişiler olarak örneklenebilir. Diğer yandan belirlilik yönelimli kişiler filmde belirsizlikleri göz ardı etmeye çalışırken ve göz ardı edilemeyecek noktada ise belirsizlikleri kurallarla kontrol altına almayı (belirli hale getirmeyi) denerlerken gösterilmektedir. Pleasantville başkanının yenilen basketbol takımının tarihte ilk kez yenilişini “Şimdiye kadar hiç yenilmediler. Berabere bile kalmadılar. Bu kazanmak değil midir?” diyerek değerlendirmesi ve daha sonra artan belirsizlikler karşısında kurallar koyması da bu eğilimi örneklendirmektedir.

Son olarak, filmdeki bütün değişimlere paralel bir şekilde doğada renkler ve doğa olayları görülmektedir. Örneğin, Skip Martin Marry Sue ile seviştikten sonra Pleasantville’de ilk defa renkli bir obje görür; kırmızı bir gül. Tabii bu noktada değişimin cinsel bir devrimle başladığı ve bunu şehvetin sembolü olabilecek kırmızı bir gülün simgelediği söylenebilir. Adeta doğa kasabadaki insanların değişiminden etkileniyor gibidir. Değişen kişilerin ve paralelinde doğanın renklenmesi simgesel olarak değişimin olumlu resmedildiğine işaret eder. Diğer yandan yağmur ve yıldırım gibi doğa olayları da Pleasantville’de ilk defa görülmektedir. Doğadaki değişimler yeni belirsizlik kaynağı olarak Pleasantville sakinlerinin hayatına dahil olmaktadır. İnsanlık tarihinde doğa olayları, çok eski zamanlardan beri insanlığın kontrol etmeye çalıştığı belirsizlikler arasında yer almaktadır. Hofstede’nin (2001) belirttiği gibi bilimler doğadaki belirsizliklerle başa çıkmak için geliştirilmiştir. Örneğin, Mısır’da matematik, geometri ve takvimin Nil nehrinin taşması sebebiyle geliştiği bilinmektedir. Pleasantville’de ise, benzer şekilde, doğada görülen değişimin (renklenme ve doğa olayları) ardından kişilerin kendini aşması, bilmedikleri şeyleri araştırması ve anlamlandırmaya çalışması ile bilimsel gelişmelerin başlangıcına benzer bir

durumresmedilmektedir. Dolayısıyla doğada gördüğümüz belirsizliklerin film özelinde değişimi simgelemesi, doğanın insanlık tarihinde gelişimi tetikleyici özelliği açısından paralellik göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Pleasantville filmi, insanlığın belirsizlikle ilişkisini ve farklılaşan yönetme girişimlerini göstermesi açısından önemli bir filmidir. Dolayısıyla bu filmin psikolojideki belirsizlik kuramları ile incelenmesi hem film özelinde hem de alanyazında belirsizlik psikolojisini daha kapsamlı ele almak adına yol gösterici olacaktır.

Pleasantville'in önceki hali değerlendirildiğinde, belirsizliklere ihtiyaç duyduğumuzu önermek mümkündür. Pleasantville'in eski halinde herkes ve her şey sadece "hoştur" (*pleasant*). Fakat bu hoşluk, yeni şeylerin keşfedilebilmesini ve insanların seçim yapmasını engellemektedir. Tam bir belirlilik durumu kısır bir döngü yaratmaktadır. Diğer yandan belirsizlikler kişilerin yeni şeyler öğrenmelerine, aslında ne istediklerini bulmalarına ve yaratıcılıklarını ortaya çıkarmalarına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla belirsizlik gerçek yaşamda doğada gözlemlediğimiz çeşitliliğe benzer bir çeşitlilik getirmektedir. Ayrıca belirsizlikler insanlık tarihindeki keşiflerin ve icatların da öncüsüdür. Ateşin kullanımı, tekerleğin icadı, coğrafi keşifler ve bugün dahi devam eden bilimsel bulgular gibi insanlık tarihindeki birçok gelişim kişilerin o dönem yaşadıkları belirsizlikleri yönetme ihtiyaçlarının sonucunda gelişmiştir.

Elbette film özelinde de görebildiğimiz üzere belirsizlikle ilişkimiz her zaman iyi sonuçlar vermemektedir. Belirsizlik endişeye sebebiyet verir. Belirsizlikten doğan endişeyi azaltmak için kişiler belirsizliği kontrol etme ihtiyacı duyabilirler. Belirsizliği kontrol etme çabası gruplaşmaya, kendinden/kendi gibi olmayandan korkmaya, olumsuz tutumlar geliştirmeye ve hatta şiddet göstermeye yol açabilir. İnsanlık tarihine baktığımızda bu durumun benzerlerini cinsiyet eşitsizliği, ırkçılık, nefret suçları ve uç gruplarla kurulan aidiyet gibi olgular ile örneklendirebiliriz. Detaylandırmak gerekirse; cinsiyet eşitsizliği ve ırkçılık gibi olgular belirlenen roller sebebiyle toplumdaki kişilere belirsizlikten uzak bir düzen yaratmaktadır. Örneğin kadınların ve erkeklerin sorumluluk alanları netleşir ya da siyah ve beyaz kişilerin kullanabilecekleri alanlar belirlenir. Dezavantajlı konumda kalan bireyler dahi bu işleyişi sürdürmeyi seçebilir (bkz. Kendini etiketleme olgusu; Hogg ve Turner, 1987). Bu durum aslında kişilerin belirliliği -bazen kendi iyiliği pahasına- öncelikli tuttuğuna işaret eder. Belirsizliğin grup aidiyeti gelişimi ve sahip olunan grup kimliğinde katılma üzerindeki etkilerini alanyazındaki bulgular da desteklemektedir (ör., Hogg, 2009; Hogg, Adelman ve Blagg, 2010).

Sonuç olarak, Pleasantville filmi’nin de işaret ettiği gibi belirsizlik kaçınılmazdır. Belirlilik içinde kalmaya çalışan kişiler dahi en sonunda belirsizliğin getirisi olan değişimi deneyimler. Film genelinde, belirsizliğin yaygın etkisi bireysel ve toplumsal seviyelerde gözler önüne serilmektedir. Bu etkiler günlük hayatta da deneyimlediğimiz merak, yaratıcılık, yeni deneyimler ve yeni değerlendirmelerin yanı sıra cinsiyet rolleri, ayrımcılık, farklılığı kabul etmeme gibi eğilimlere yol açabilir. Bu sebeple belirsizlik durumlarının ve verdiğimiz tepkilerin hem günlük yaşam deneyimleri hem de insanla ilgilenen araştırmacılar açısından göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Bal, M., & Van den Bos, K. (2012). Blaming for a better future orientation and associated intolerance of personal uncertainty lead to harsher reactions toward innocent victims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(7), 835-844.
- Bammer, G., & Smithson, M. (2012). *Uncertainty and risk: multidisciplinary perspectives*. Bammer, G. ve Smithson, M. (Ed.). Routledge.
- Dugas, M. J., Freeston, M. H., & Ladouceur, R. (1997). Intolerance of uncertainty and problem orientation in worry. *Cognitive Therapy and Research*, 21(6), 593-606.
- Dugas, M. J., Gosselin, P., & Ladouceur, R. (2001). Intolerance of uncertainty and worry: Investigating specificity in a nonclinical sample. *Cognitive Therapy and Research*, 25(5), 551-558.
- Greco, V., & Roger, D. (2003). Uncertainty, stress, and health. *Personality and Individual Differences*, 34(6), 1057-1068.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values* (2nd ed.): California: Sage Publication Inc.
- Hogg, M. A. (2009). Managing self-uncertainty through group identification. *Psychological Inquiry*, 20(4), 221-224.
- Hogg, M. A., & Abrams, D. (Ed.). (1993). *Group motivation: Social psychological* Hemel Hempstead, UK: Harvester Wheatsheaf.
- Hogg, M. A., & Adelman, J. (2013). Uncertainty–identity theory: Extreme groups, radical behavior, and authoritarian leadership. *Journal of Social Issues*, 69(3), 436-454.
- Hogg, M. A., Adelman, J. R., & Blagg, R. D. (2010). Religion in the face of uncertainty: An uncertainty-identity theory account of religiousness. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 72–83.
- Hogg, M. A., & Turner, J. C. (1987). Inter group behavior, self-stereotyping and the salience of social categories. *British Journal of Social Psychology*, 26, 325-340.
- Koerner, N., & Dugas, M. J. (2008). An investigation of appraisals in individuals vulnerable to excessive worry: The role of intolerance of uncertainty. *Cognitive Therapy and Research*, 32(5), 619-638.
- Küçükkömürler, S. (2017). Belirsizliğin psikolojik etkileri. *Nesne*, 5(10), 329-344.
- Ladouceur, R., Gosselin, P., & Dugas, M. J. (2000). Experimental manipulation of intolerance of uncertainty: A study of a theoretical model of worry. *Behavior Research and Therapy*, 38(9), 933-941.
- Ross, G., Kilik, J., Degus, R. J., & Soderbergh, S. (Yapımcı) ve Ross, G. (Yönetmen). (1998). *Pleasantville* [Motion Picture]. United States: New Line Cinema.
- Sorrentino, R. M., & Short, J. A. C., (1986). Uncertainty, motivation, and cognition. Sorrentino, R. M. ve Higgins, E. T. (Ed.), *The handbook of motivation and cognition: Foundations of social behavior* içinde (1. Baskı, s. 419-427). New York: Guilford.
- Sorrentino, R. M., Short, J. A. C., & Raynor, J. O. (1984). Uncertainty orientation: Implications for affective and cognitive views of achievement behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(1), 189.

- Van den Bos, K. (2001). Uncertainty management: the influence of uncertainty salience on reactions to perceived procedural fairness. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*(6), 931-941.
- Van Den Bos, K., Euwema, M. C., Poortvliet, P. M., & Maas, M. (2007). Uncertainty management and social issues: Uncertainty as an important determinant of reactions to socially deviating people. *Journal of Applied Social Psychology, 37*(8), 1726-1756.
- Van den Bos, K., Van Ameijde, J., & Van Gorp, H. (2006). On the psychology of religion: The role of personal uncertainty in religious world view defense. *Basic and Applied Social Psychology, 28*(4), 333-341.
- Van den Bos, K. (2009). Making sense of life: The existential self trying to deal with personal uncertainty. *Psychological Inquiry, 20*(4), 197-217.

Violently Ending Story of a Pleasant Village: (In)ability to Manage Uncertainty in The Pleasantville

Summary

In the movie, two teenagers (David and Jennifer) from 90's enter into a TV series called Pleasantville from 50's. In Pleasantville, everyone follows a routine. In every lesson, a teacher in high school teaches the students the name of another street in Pleasantville, students always answer correctly, the school's basketball players score all the time, firemen just save kittens, the weather is always pleasant, there is no sex, books are empty, and there are no colors. Everyone in Pleasantville is pleasant and they all continue the routine. When David and Jennifer enter the picture, they cause some changes unintentionally. These changes bring uncertainty into otherwise certain village. Uncertainties bring changes and change causes emergence of colors in Pleasantville.

The movie demonstrates changes in Pleasantville and a variety of responses toward the changes from the citizens. These responses are predefined responses in uncertainty theories in the psychology literature.

Responses can be examined under two different processes. The first one is curiosity-sourced psychological process. Scenes in the movie about the curiosity of people for sex, books, art, and their real choices are examples of this process. In the literature, it is stated that sometimes people choose uncertainties to get benefits (Hogg, Adelman, & Blagg, 2010) such as exploration and creativity (Bammer & Smithson, 2008). In the movie, both individuals and nature gaining color in parallel to their changes is also a representation of this positive side of uncertainty.

The other process demonstrated in Pleasantville is anxiety-sourced process. Some people in the village evaluate the change as an abnormality or threat. A woman takes her daughter to see a doctor, or a boy (boyfriend of Mary Sue) thinks that he must be sick after physical changes during sex, and some people evaluate others going to the library as worrisome. These are all examples of evaluating changes as anxious. In the literature, Intolerance of Uncertainty Theory (Dugas, Freeston, & Ladouceur, 1997) states that our relation with uncertainty can be related to worry and sometimes with anxiety (Dugas, Gosselin, & Ladouceur, 2001; Ladouceur, Gosselin, & Dugas, 2000).

The anxiety-sourced process is also examined in attitudes and the formation of group identity in the movie. For example, people, who don't like the changes, insist on their belief that everything must remain as it was before. Their rigidity in that belief leads to group identification. At this point, it is important to mention two theories in the literature that are

Uncertainty Management Theory (Van den Bos, 2001, 2009) and Uncertainty Identity Theory (Hogg, 2009; Hogg & Abrams, 1993). The first one suggests that when faced with uncertainty, people tend to clarify themselves to get certainty. Researchers demonstrated that when uncertainty is salient, positive attitudes toward people with similar opinions and negative attitude towards people with different opinions increase (Van den Bos, Euwema, Poortvliet, & Maas, 2007; Van den Bos, Van Ameijde, & Van Gorp, 2006). In the second theory, it is stated that personal uncertainties can be decreased by group identifications. Findings demonstrate that uncertainty leads to group identification (Hogg, 2009; Hogg & Abrams, 1993) or enhances previously formed identifications (Hogg & Adelman, 2013).

It is possible to explain aforementioned sources (curiosity and anxiety sources) as shared responses. However, there are researchers who explain these processes with individual differences. In the Uncertainty Orientation Theory, it is stated that everyone needs to get certainty but some people (uncertainty-oriented people –UO-) get certainty by dealing with uncertainties while some others (certainty-oriented people –CO-) get certainty by standing still in certainties (Sorrentino & Short, 1986; Sorrentino, Short, & Raynor, 1984). From the perspective of this theory, it is possible to suggest that people in the Pleasantville who use curiosity sourced processes can be example for UO and the others who use anxiety-sourced processes can be accepted as CO.

This movie is a good example to demonstrate our relation with uncertainty from different perspectives. Therefore, this film analysis can be helpful to examine uncertainty theories and observe its effects in daily life. As the widespread effect of uncertainty is taken into account, being aware of the psychological processes under uncertainty experiences is important for both researchers and daily life practices.

AYNA KLİNİK PSİKOLOJİ DERGİSİ YAZIM KURALLARI VE YAYIN POLİTİKASI

Metin 12 punto, Times New Roman yazı tipi kullanılarak yazılmalı ve çift satır aralığı kullanılmalıdır. Sayfa numarası, başlık sayfası birinci sayfa olmak üzere, sağ üst köşeye eklenmelidir.

Yazılar aşağıdaki bölümlerden oluşmalıdır:

1. Kapak sayfası
2. Tam Metin
 - a. Türkçe özet ve anahtar kelimeler
 - b. İngilizce özet ve anahtar kelimeler
 - c. Ana metin
 - d. Tablo ve şekiller
 - e. Kaynaklar
 - f. Genişletilmiş İngilizce özet

Her bir bölüm yeni sayfadan başlatılarak verilmelidir. Bölümlerin yazılması sırasında uyulması gereken yapı aşağıda belirtilmiştir:

1. Kapak Sayfası: Kısa başlık, ana başlık, yazar ve kurum bilgilerini içerir. Yazar(lar)ın isim ve soy isimleri her biri ayrı satırda verildikten sonra, her bir yazarın kurum bilgileri (ör: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye) isimlerin altında verilmelidir. Ortak kurumlar rakam üst bilgileri (1) şekli verilerek özet biçimde sunulmalıdır. İsim bilgilerinin altında makalenin sorumlu yazarı * ile belirtilerek aşağıda “sorumlu yazar e-posta:” biçiminde verilmelidir. Bütün bu bilgiler, sayfada ortalanmış, kelimelerin ilk harfleri büyük yazılmış olarak sunulmalıdır. Başlık, çalışmanın ana konusunu özetler nitelikte olmalıdır. Kısa başlık ise 50 karakterden az olmalıdır ve her sayfada, sol üst köşede, büyük harflerle yazılı şekilde yer almalıdır.

Kapak Sayfası, Tam Metin Dosyasından AYRI bir Word dosyası olarak verilmelidir.

2. Tam Metin: Tam metin Word dosyasında, yazara ait herhangi bir bilgi bulunmamasına özen gösterilmelidir. (Yazar bilgileri yalnızca metin bilgilerinden ayrı olan Kapak Dosyasında sunulmaktadır).

- a. **Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler:** Ortalanarak yazılmış “Öz” başlığının ardından, paragraf başı yapılmadan yazılmalı ve 150-250 kelimedenden oluşan kapsamlı bir özeti içermelidir. Temel olarak çalışmanın amacı, varsa incelenen değişkenler ya da ilişkiler, katılımcılara ilişkin kısa bilgiler, izlenen yöntem ve sonuçlar ana hatlarıyla verilmelidir. Metin içerisinde verilmeyen herhangi bir bilgi, özet içinde bulunmamalı ve başka kaynaklardan alıntılara yer verilmemelidir. Öz kısmının altına, beş sözcüğü ya da sözcük grubunu geçmeyecek şekilde, anahtar sözcükler eklenmelidir.
- b. **İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler:** Öz kısmından ayrı bir sayfada, İngilizce başlık verildikten sonra, ortalanmış ‘Abstract’ başlığının altına İngilizce özet, 150-250 kelime arasında verilmelidir. Anahtar kelimelerin İngilizceleri *keywords* olarak altına eklenmelidir.
- c. **Ana Metin:** Yeni bir sayfada Türkçe başlık ile birlikte yazıya yer verilir. Başlıklar ve Alt Başlıklar, APA Yazım Kurallarınca tanımlanmış olan çeşitli düzeylerden oluşabilir.
- d. **Tablo ve Şekiller:** Varsa, her biri ayrı biçimde, yazı içerisinde aynı numaraların verilmesine özen gösterilerek, APA 6’nın tablo ve şekil kurallarına uygun biçimde verilmelidir.

- e. **Kaynaklar:** Makalenin sonunda, varsa ekler kısmından önce, alıntı/ gönderme yapılan bütün kaynaklar, yazarların soyadına göre alfabetik sırada olmak üzere liste haline getirilmelidir. Kaynaklar 12 punto ile çift satır aralığı bırakarak yazılmalıdır.
- f. **Genişletilmiş İngilizce Özet:** En son kısımda, kaynakçanın bitiminde, yeni bir sayfada, ortalamaş “summary” başlığı altında, 500-700 kelime arasında, yazının genişletilmiş İngilizce hali verilmelidir. Profesyonel bir uzman tarafından gözden geçirilmiş olmasına önem verilmelidir. “Summary” başlığının altında makalenin İngilizce başlığı da olmalıdır.

APA 6 YAZIM KURALLARINA GÖRE ALINTI YAPMA VE KAYNAK BELİRTME

1. Makale İçinde Yapılan Alıntılar: APA'ya göre, üç farklı şekilde başka kaynaklardan alıntı yapılabilmektedir: Doğrudan alıntı, alıntı öbeği ve başka sözcüklerle anlatma. Bu üç şekil alıntıda da alıntı yapılan yazar ve kaynağın yılı parantez içerisinde belirtilir.

- Doğrudan Alıntı: Kırk kelimedenden az olan alıntılardır. Metnin içine gömülü şekilde ve tırnak işareti içinde yer verilir. Kaynağın yazarı ve tarihi parantez içinde belirtilir.
- Alıntı Öbeği: Kırk kelimedenden fazla, tırnak işareti kullanılmadan verilen blok halindeki alıntılardır. Kaynağın yazarı ve tarihi parantez içinde belirtilir.
- Başka Sözcüklerle Anlatma: Makale yazarının, kaynağı ve tarihini parantez içerisinde belirterek, kendi cümlelerini kullanarak açıkladığı alıntılardan oluşur.

2. Alıntı Yapılan Kaynakların Metin İçerisinde Belirtilmesi: Alıntı yapılan kaynakların, metin içerisinde belirtilmesi, yazar sayısına, yazar soyadlarına, yayın tarihlerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Farklı şekilleri aşağıda örneklenmiştir.

- **Tek yazarlı:** Becker (2013)...; Becker'a (2013) göre...; ...(Becker, 2013).
- **İki yazarlı:** Becker ve Rinck (2013)...; Becker ve Rinck'e (2013) göre; ...(Becker ve Rinck, 2013).
- **Üç-beş yazarlı:** Yazar soyadları, çalışmada belirtilen sıraya göre yazılır. İlk kez gönderme yapılırken, bütün yazar isimleri belirtilir. Aynı kaynak ikinci kez ya da daha fazla kullanıldığında, “ilk yazar ismi ve diğerleri” olarak yazılır. Örneğin; Wiley ve diğerleri (2012)...; ...(Wiley ve diğerleri, 2012).
- **Altı ve Daha Fazla Yazarlı:** İlk gönderme yapıldığı seferden itibaren, “ilk yazar ve diğerleri” olarak belirtilir. Örneğin; Spira ve diğerleri (2011)...; ...(Spira ve diğerleri, 2011).
- **Birden fazla yazarın ortak olduğu çalışmalarda:** Eğer iki farklı kaynağın, yazarlarının çoğu ya da hepsi aynıysa; iki çalışmanın farklı olduğunu belirtmek için yeterli olacak kadar yazarın ismi verilir. Örneğin, alıntı yapılan kaynaklardan birinin yazarları, Becker, Wiley, Spira, Bradley, McDermott ve Green; diğer kaynağın yazarları, Becker, Spira, Wiley, Bradley, Green ve McDermott ise; iki kaynak şu şekilde belirtilir: Becker, Wiley ve diğerleri (2012)...; Becker, Spira ve diğerleri (2012)...
- **Aynı soyadı taşıyan çok yazarlı çalışmalarda:** Eğer yayın yılları farklı olsa da iki yazarın soyadı aynı ise; yazarların ilk isimlerinin baş harfi de yazılır. Örneğin; F. Green (2011)...A. Green (2013)...
- **Aynı yazarın farklı yıllardaki çalışmalarına bir arada gönderme yaparken,** Aynı cümle içinde, yazarın farklı yıllardaki iki çalışmasına gönderme yapıldığında, yazarın isminden sonra her çalışmanın yılı, virgül ile ayrılarak sıralanır. Örneğin; Brown (1999, 2009)...
- **Aynı Yazarın Aynı Tarihli birden fazla çalışmasının bulunması durumunda,** ayırım sağlayabilmek için, çalışmalara alfabetik sıra ile bir harf eklenir. Örneğin; (Spira, 2012a); (Spira, 2012b).
- **Birden fazla yayına aynı anda gönderme yapma:** Eğer aynı cümle içinde, farklı yazarlara ait çalışmalara gönderme yapılıyorsa, yazar soyadları alfabetik sıra ile yazılır. Örneğin; ...(Arow, 2011; Smith, 1998; White, 2001).
- **İkincil kaynaktan alıntı:** Freud, egonun oluşumu öncesindeki dürtüsellikten bahseder (aktaran, Bradley, 2012). Makalenin kaynakça kısmında ise sadece ikincil kaynak listelenir.

- **Aynı anda birden fazla yayına gönderme yapma:** Yazarların soyadı alfabetik sıra ile belirtilir. Örneğin; (Arkın, 2012; Dean, 2011; Green, 2011).
- **Kurum yazarlığı:** Türk Rekabet Kurumu [TRK], 2011). Sonraki göndermelerde sadece kısaltma kullanılır; (TRK, 2011).
- **Kitap başlığına gönderme:** Metin içinde başlığa gönderme yapılırken, basım sayısı parantez içinde verilir: Freud, Uygarlığın Huzursuzluğu (2. basım) adlı eserinde...

3. Alıntı Yapılan Kaynağın Kaynakça Kısmında Belirtilmesi: Kişisel konuşmalardan yapılan alıntılar dışında, bütün kaynaklar, makalenin sonundaki kaynakça kısmına alfabetik sıra ile yazılır. Alıntı yapılan kaynağa göre yazım kuralları değişebilmektedir ve aşağıda her biri örneklenmiştir. Büyük-küçük harf kullanımı, eğik-düz yazı ya da sayfa numarası gibi detaylar, kaynağın çeşidine (kitap, dergi vb.) göre değişmektedir. Bu nedenle bu detaylara dikkat ediniz. Kişisel iletişimlere ise kaynakça kısmında listeye dâhil etmeden, şu şekilde gönderme yapılabilir: Bir araştırmacıya göre (Clark, kişisel iletişim, 12 Mayıs 2009)...

3.1. Genel Kurallar:

- Yazarın belirli olmadığı durumlarda, çalışma başlığı yazar isminin yerine konularak, alfabetik sıraya uygun şekilde kaynakça listesine dâhil edilir.
- Yedi veya daha az yazar olduğunda, bütün yazar isimleri belirtilir.
- Sekiz veya daha fazla yazar olduğunda, ilk altı yazarın ismi verildikten sonra, üç nokta konarak son yazarın ismi ile bitirilir (Bradley, A.,Comte, B., Green, D....Dean C. (2010). Başlık...)

3.2. Kitaplar:

- Genel yapı: Yazar (Yıl). *Başlık* (Basım sayısı). Yer: Yayıncı.
- Tek Yazarlı:
Klein, M. (2008). *Sevgi, Suçluluk ve Onarım* (1. Basım). İstanbul: Kanat Kitap.
- İki veya daha çok yazarlı:
Klein, M. ve Winnicott, C. (1985). *Psikanaliz*. İstanbul: İmge.
Dean, W., Williams, C. ve Green, K. (2012). *Mantık*. Ankara: Ayrıntı.
- Kurum/ kuruluşu ait:
Amerikan Psikiyatri Birliği (1994). *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı*(4. basım). Ankara: Hekim Yayın Birliği.
- Editörlü kitaplar:
Gülkan, P. ve Canbay, E. (). Deprem nedir? Canbay, E. ve Ersoy, U. (Ed.) içinde, *Binalar için deprem mühendisliği: Temel İlkeler* (ss. 7-21). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Çeviri kitaplar: Genel Form: Yazar, A. (Yayın Yılı). Kitap adı (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri: Yayınevi. (Kaynak Yapıtın Yayın Yılı).
Spitz, E., Black, J. ve Adel, D. (1980). *Adli Psikoloji* (M. Güler ve D. Ulus, Çev.). Ankara: Ödül Yayıncılık (1976).
- Kitapta Bölüm:
Eisen, M. L., Winograd, E., ve Quin, J. (2002). Individual Differences in Adult's Suggestibility and Memory Performance. In M.L., Quas, J.A., & Goodman, G. S. (Eds.), *Memory & Suggestibility in the Forensic Interview*(pp. 205-233). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

3.3. Makaleler ve Diğer Çevrimiçi Kaynaklar:

- Yazılı Formda Makale:
Robbins, K. (2006). Employers. *Journal of Industrial Psychology*, 20 (3), 50-55.
Lin, K. K., White, A. , & Sandler, I. N. (2004). Resilience in parentally bereaved children and adolescents seeking preventive services. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33 (1), 673-683.
Gary, M., Douglas, L., Loftus, A., Green, D., Day, L., Brown, M.,...White, A. (2012). False Memory Effect. *Journal of Memory Research*, 52, 520-530.
- Magazinden Alınan Makale:
Green, D., & Brad, W. (6 Nisan 2013). How to get on well with your spouse. *Daily Psychology*. 125 (25), 20-22.

- Yazarı Belirli Olmayan Gazete Makalesi
Lens: GoodLuckandGoodLight. (20 Mart 2013). *New York Times*,
- ElektronikOrtamdaYayınlananMakale
Genel Form: Yazar. (Yıl). Makalebaşlığı. *DergiAdı*, sayı- sayfanumaraları. Doi: xxxxxxxxxxxx.
Harry, G.,&Doors, H. (2012). Depressionand Memory. *British Journal of Psychology*, 21, 120-130. doi:10.1080/0803456x.2012.521031.
- Diğer Çevrimiçi Kaynaklar:
Genel Form: Yazar (Yıl). Çalışma başlığı.'dan alınmıştır: <http://www.....>
Kenny, M. (2010). Grievingchildren. Yas Çalışmaları Kuruluşu (Grief Foundation) sitesinden alınmıştır: <http://.....>

3.4. Filmler

- Yapımcının adı (Yapımcı) & Yönetmenin adı (Yönetmen). (Yayın yılı). *Filmin adı* [Firma]. Ülke: Stüdyo adı.

Bender, L. (Yapımcı), &Tarantino, Q. (Yönetmen). (1994). *Pulp fiction* [Motion Picture]. United States: Miramax.

Alıntı ve kaynakları belirtmeye ilişkin daha fazla bilgiyi <http://www.apastyle.org/adresinden> ulaşabilirsiniz.

APA yazım kuralları ile hazırlanmış İngilizce makale örneğine aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz.<http://supp.apa.org/style/PM6E-Corrected-Sample-Papers.pdf>

YAYIN POLİTİKASI

AYNA Klinik Psikoloji Dergisi açık erişimli bir dergidir. Geçmiş sayılarına internet aracılığıyla ücret talep edilmeksizin ulaşılabilir. Makale başvurularında, yazar, yayınlama hakkını AYNA Dergisi'ne verdikten sonra makalesi Creative CommonsAttribution-NonCommercial 4.0 Uluslararası lisansı altında lisanslanır. Bu lisans sayesinde diğer araştırmacılar, makalelerden kaynak göstererek yaptıkları alıntılarda değişiklik yapabilir ve kendileri kullanabilirler. Ancak makalelerin ticari olarak maddi kazanç elde etmek için kullanımı yasaktır. Creative CommonsAttribution-NonCommercial 4.0 ile ilgili daha fazla bilgi almak için linke tıklayınız. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>